

TAMPEREEN YLIOPISTO

Juha Viinikainen

”OPISKELIJAT VASTAAN KAUPUNKI”

TAMPERELAINEN OPISKELIJALIIKE, ASEVELIAKSELI
JA SUKUPOLVILIIKKEIDEN MÄÄRITTELYKAMPPAILUT

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2015

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

VIINIKAINEN JUHA: ”Opiskelijat vastaan kaupunki” – Tamperelainen opiskelijaliike, aseveliaksi ja sukupolviliikkeiden määrittelykamppailut

Pro gradu -tutkielma, 105 s.

Historia

Toukokuu 2015

Opiskelijaradikalismista oli 1960-luvun lopulla kehittynyt merkittävä haaste länsimaiden valtaapitäville. Länsi-Saksassa opiskelijoiden liikehdintä johti lopulta jopa väkivaltaisiin terroritekoihin ja Suomessakin opiskelijaradikalismia pidettiin uhkana maan sisäiselle turvallisuudelle. Tässä tutkielmassa selvitetään opiskelijaliikehdinnän tamperelaiseen julkisuuteen synnyttämän konfliktin aatteellista taustaa.

Lokakuussa 1970 tamperelaisessa ylioppilaslehti Aviisissa tiedotettiin yliopistolla järjestettävästä ”Opiskelijat vastaan kaupunki” -nimisestä keskustelutilaisuudesta. Keskustelutilaisuus oli osa laajempaa konfliktia paikallisten opiskelijoiden ja kaupungin päättäjien välillä. Konflikti ilmeni paikallisessa julkisessa keskustelussa, jossa oli kehittynyt vastakkainasettelu ylioppilaskunnan julkaiseman Aviisin ja Tampereen kaupungin linjaa edustaneen Aamulehden välille. Tutkin millaisten käsitysten yhteentörmäystä opiskelijoiden ja kaupungin välinen konflikti ilmentää. Aineisto koostuu Aviisissa ja Aamulehdessä 1968–1972 ilmestyneistä konfliktia käsitelleistä kirjoituksista.

Konfliktin osapuolina olivat aktivoitua ja puoluepolitisoituva paikallinen opiskelijaliike sekä tamperelaista kunnallispolitiikkaa kylmän sodan aikana hallinnut poliittinen ryhmittymä, niin kutsuttu aseveliaksi. Näkökulmani näiden kahden väliseen vastakkainasetteluun on sukupolvikonflikti. Siksi hahmotan sekä aseveliakselin että opiskelijaliikkeen sukupolviliikkeinä. Selvittäessäni sukupolviliikkeiden käsitysten eroja, olen jakanut konfliktin temaattisesti viiteen eri kiistelyn kohteeseen. Tarkastelen näitä kiistelyn kohteita määrittelykamppailuina. Määrittelykamppailujen kohteet ovat 1) korkeakoulupolitiikka, 2) paikallinen kunnallis- ja opiskelijapolitiikka, 3) paikalliset tiedotusvälineet, 4) yhteiskuntajärjestelmä ja 5) kansallinen identiteettipolitiikka.

Määrittelykamppailujen perusteella aseveliakselin sukupolviliikkeen aatteellinen perusta nojasi voimakkaimmin talvi- ja jatkosotien kokemuksiin. Liikkeeseen itsensä sijoittaneiden kirjoituksissa ilmenee käsitys, jossa tärkeänä korostuu suomalaisen yhteiskunnan suojeleminen Neuvostoliitolta ja kommunistilta. Opiskelijaliikkeen toimijoiden käsityksissä Suomen edeltävät sodat eivät ole merkityksellisiä ja opiskelijat suhtautuvat Neuvostoliittoon sekä suomalaisiin kommunisteihin myönteisesti. Paikallisen opiskelijaliikkeen aatteellinen tausta kumpusi ”hullun vuoden 1968” tapahtumista. Tuo opiskelijaradikalismin huippuvuosi merkitsi tamperelaisen opiskelijaliikkeen toimijoille länsimaisten yhteiskuntajärjestelmien epäkohtien tiedostamista. Tällaisiksi epäkohdiksi miellettiin esimerkiksi kolmatta maailmaa köyhdyttävä kapitalismi sekä Yhdysvaltain käymä Vietnamin sota. Paikallisten opiskelijoiden käsityksissä näitä epäkohtia Tampereella edusti aseveliakselin paikallinen valta.

Opiskelijoiden käsitykset sodista, kommunismista sekä maailman ongelmista olivat muotoutuneet 1960-luvulla, vauhdikkaan yhteiskunnallisen murroksen vuosikymmenellä. 1960-luku muutti nuorten opiskelijoiden käsityksiä maailmasta voimakkaammin kuin aseveliakselin vanhempien ikäpolvien käsityksiä. Murroksen vuosikymmenellä aikuistuneiden opiskelijoiden käsitykset yhteiskunnasta eivät olleet sovittavissa kaupungin sodan perinnöstä kummunneeseen henkiseen järjestykseen.

SISÄLLYSLUETTELO

1. KÄSITYKSIÄ AJASTA JA MAAILMASTA	1
1.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIELMAN RAKENNE	2
1.2 AINEISTO JA RAJAUS: AVIISI JA AAMULEHTI 1968–1972	4
1.3 KESKEISET KÄSITTEELLISET VÄLINEET: SUKUPOLVI, MAAILMANKUVA JA LIIKE	6
1.4 TUTKIMUSKONTEKSTI: OPISKELIJALIIKE, SUKUPOLVIKONFLIKTI JA TRADITION MURROS	13
2. KAMPPAILU KORKEAKOULUPOLITIIKASTA.....	20
2.1 ”MINNE JOUDUT YLIOPISTO” – KAIKKI ALKOI KAMPUSKIISTASTA	21
2.2 LUKUKAUSIMAKSULAKKO, VUODEN 1968 MERKITYS JA KERTOMUS OPISKELIJALIIKKEESTÄ.....	24
2.3 ”MIES JA ÄÄNI” VAI ”KUMOUKSEN KIERTOMYLLY” – HALLINNONUUDISTUSKAMPPAILU.....	28
2.4 YLIOPISTON VALTIOLLISTAMINEN JA KAMPPAILUN PÄÄTTYMINEN	33
3. ERIÄVIÄ MIELIPITEITÄ DEMOKRATIAN KÄSITTEESTÄ.....	37
3.1 ASEVELIAKSELI – IMPERIALISTINEN PEYTON PLACE JA PAAVOLAN MAFIA?	39
3.2 TAMY – KOLMEN KOMMUNISTIN YLEISDEMOKRATIA?.....	43
3.3 RAHANVALTA, VALTIOMONOPOLISTINEN CAPITALISMI JA TAMPERE-HENKI.....	48
4. TIEDOTUSTAISTELU TAMPEREESTA.....	52
4.1 LEHDET POLITIIKAN VÄLINEINÄ.....	53
4.2 AVIISIN KAUPUNKINUMERO 1969 HERÄTTÄÄ ASEVELIAKSELIN INFORMAATIOSOTURIT.....	58
4.3 JULKISEN SANAN NEUVOSTO SELVITTÄMÄÄN LEHTIEN VÄLEJÄ	62
4.4 ”AVIISIN JÄLKIKAIUT TULOSSA VALTUUSTOON” – KAUPUNKI OPISKELIJOITAAN VASTAAN	64
4.5 ”SANASTEN VAPAUDESTA”	67
5. VALLANKUMOUKSEN MÄÄRITELMIÄ	71
5.1 ANALYYSI, AGITAATIO JA SUORA TOIMINTA – YLIOPPILASVALLANKUMOUKSEN TEOREETIKOT	72
5.2 HULLUT VUODET SEKÄ TYÖLÄISTEN JA OPISKELIJOIDEN YHTEINEN RINTAMA	74
5.3 VALLANKUMOUKSEN PEIKKO	78
6. IDENTITEETTIPOLITIIKAN KENTÄLLÄ.....	82
6.1 KOKEMUS JA KÄSITYS SODISTA.....	83
6.2 SUHTAUTUMINEN NEUVOSTOLIITTOON.....	85
7. UUSI LIIKE, UUSI KIELI JA UUDET AATTEET	89
7.1 MÄÄRITTELYKAMPPAILUJA VALLAN KENTÄLLÄ	89
7.2 HULLUUDEN HETKI JA VALLANKUMOUSMENTALITEETTI	93
7.3 SUKUPOLVILIIKKEIDEN AATTEET JA DISKURSIIVISET AVAINKOKEMUKSET	95
8. PÄÄTELMÄ: SUKUPOLVIEN VÄLISEN VUOROPUHELUN MERKITYS	98
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	100

1. Käsitteitä ajasta ja maailmasta

Helsingin Sanomien toimittaja arveli keväällä 2015, että nykyisin nuorten ja vanhojen käsityksiä erottaa toisistaan vahvimmin heidän suhteensa internetiin. Toimittajan mukaan nuorille, niin sanotuille diginatiiveille, ympärivuorokautinen kytkytyneisyys verkkoon on elämän kulkua määrittävä tekijä. Vanhemmille polville – eli heille, jotka ovat tutustuneet tietokoneiden ja älypuhelimien maailmaan vasta täysi-ikäisinä – verkko ei puolestaan ole olemassaoloa keskeisesti määrittelevä tekijä, vaan vain apuväline erinäisten askareiden suorittamiseen.¹ Eri-ikäisten erilaiset käsitykset ajasta ja maailmasta ovat jokaisen elämässään kohtaama arkinen ilmiö. Sukupolvien välinen kuilu on kuin luonnon laki. Tämän ”lain” yhteiskunnallisten vaikutusten tutkiminen on syystäkin innostanut tutkijapolvia toisensa jälkeen. Joidenkin sosiologien ja historioitsijoiden mielestä sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa piilee jopa yhteiskunnallisen muutoksen voima.²

Usein sukupolvien uusien aatteiden kantajiksi on nähty ylioppilaat. Akateemikko Matti Kuusi totesi 1990-luvun alussa, että eräät ylioppilaspolvet ovat muovanneet Suomen historiaa – ”väkevästi ja radikaalisti”. Ensimmäiseksi tällaiseksi polveksi Kuusi mainitsi vuoden 1822 ylioppilaat: Lönnrotin, Runebergin ja Snellmanin. Esimerkki on yksinkertaisuudessaan vakuuttava. Se, että suomalaisen kirjallisen kulttuurin perustat nojaavat pitkälti kolmen samana vuonna ja samassa yliopistossa opiskelunsa aloittaneen miehen varaan, pakottaa pohtimaan kuinka suuresti yksi ylioppilaspolvi voikaan yhteiskunnan henkiseen kehitykseen vaikuttaa. Viimeisimmäksi yhteiskuntaa muuttaneeksi ylioppilaspolveksi Kuusi määritteli 1960-luvun lopun ylioppilaat.³ Tämän tutkielman keskiössä ovat juuri he ja heidän yrityksensä muovata kansakunnan historiaa.

Keskiössä on myös sukupolvien välisen dialogin toinen osapuoli: 1960- ja 70-lukujen taitteen vanhemmat valtaapitävät polvet. Historian muovaaminen nimittäin vaatii ylioppilaspolvilta vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen ja sen luoneiden ikäpolvien käsitysten kyseenalaistamista. Matti Kuusen mukaan onnistuakseen kyseenalaistamisen tulee olla myös varsin aggressiivista:

Järkevät, maltilliset, siivosti käyttäytyvät ja professorejaan ihailevat ylioppilaskerrat eivät yleensä ole olleet läheskään yhtä suotuisa kasvupohja tieteen, taiteen ja politiikan jättiläisille kuin alas-lyökää-koko-vanha-valta -mentaliteetin riivaamat pahojen poikien ikäluokat.⁴

¹ Suna Vuori, *Verkko tuli väliin*, HS 15.2.2015.

² Ks. esim. Blom, 2003, 13; Tuominen 1991, 385. Myös Virtasen (2001) koko väitöskirjan sanoman voi tulkita näin.

³ Kuusi 1996, 23–26. Kolmanneksi Suomea muuttaneeksi ylioppilassukupolveksi Kuusi mainitsee 1920- ja 1930-lukujen Akateemiseen Karjala Seuraan (AKS) kytketyneet opiskelijapolvet. Noihin ylioppilaspolviin Kuusi kuului myös itse.

⁴ Emt.

Tällaista riivattua mentaliteettia Kuusi ei nähnyt 1990-luvun alun ylioppilaissa. Sitä on vaikea nähdä nykyisissä 2010-luvun opiskelijoissakaan. Esimerkiksi nykypäivän Tampereella opiskelijat elävät valtaapitävien kanssa sulassa sovussa. Tampere on pormestarin aloitteesta ja yhteistyössä opiskelijajärjestöjen kanssa pyrkinyt kehittämään itsestään ”Suomen opiskelijaystävällisimmän kaupungin”.⁵ Kaupungin ja sen opiskelevan nuorison suhde ei ole kuitenkaan aina ollut näin rakentava. Syksyllä 1970 tamperelaisessa ylioppilaslehti *Aviisissa* ilmoitettiin yliopistolla järjestettävästä tilaisuudesta ”opiskelijat vastaan kaupunki”.⁶

Osapuolten välisiä taloudellisia suhteita käsitellyt keskustelutilaisuus oli seurausta paljon laajemmasta opiskelijat vastaan kaupunki -konfliktista. Varsinkin Aviisin toimituksen ja kaupunginjohtajan välit olivat pahasti tulehtuneet. Kaupungin kerrotaan lopettaneen ylioppilaslehden tilaamisen ja vaatineen ylioppilaskunnan pääsihteeriä puuttumaan lehden linjaan. Tuolloinen kaupunginjohtaja oli suivaantunut ylioppilaslehden kirjoittelusta siinä määrin, ettei hän edes suostunut tapaamaan lehden päätoimittajaa. Keväällä 1970 vastakkainasettelu oli äärimmillään johtanut siihen, että kaupungin sosialidemokraattinen valtuustoryhmä oli tehnyt valtuustoaloitteen, jolla pyrittiin lopettamaan kaupungin tuki Aviisille.⁷ Tamperelaiset ylioppilaat olivat selvästi onnistuneet haastamaan paikallisia valtaapitäviä väkevästi ja radikaalisti.

Tampereen Yliopiston ylioppilaskunnan julkaisema *Aviisi* ei ollut ainoa vastakkainasetteluun kytkeytynyt tiedotusväline, vaan konfliktissa oli mukana myös kaupunginjohtossa vaikuttaneen poliittisen kulttuurin eli aseveliakselin linjaa tukenut *Aamulehti*. Näiden kahden lehden välille syntynyt kiivas sanaharkka johti lopulta siihen, että Aviisin sopimusneuvosto kanteli *Aamulehden* kärjistävästä kirjoittelusta tiedotusvälineiden itsesääntelyelimelle eli Julkisen Sanan Neuvostolle. JSN:n mukaan *Aamulehden* kirjoittelu ei täyttänyt korkeatasoisen journalismin vaatimuksia. Kantelu ei kuitenkaan aiheuttanut toimenpiteitä, sillä JSN totesi molempien osapuolien kirjoittelun olevan samalla tasolla.⁸ Opiskelijoiden ja kaupungin käsitykset ajasta ja maailmasta eivät kuitenkaan selvästi kohdanneet.

1.1 Tutkimustehtävä ja tutkielman rakenne

Kun tutkitaan menneisyydessä vallinneita käsityksiä, ollaan aatehistoriallisen tutkimusperinteen äärellä. Historiantutkija Markku Hyrkkäsen mielestä aatehistoriaa voidaan pitää ”asioiden

⁵ Ks. esim. Aino Heikkonen, *52 keinoa, joilla tulla maan parhaaksi*, *Aviisi* 3.10.2014.

⁶ *Opiskeijat vastaan kaupunki*, *Aviisi* 16.10.1970.

⁷ Vartiainen & Kaarninen 2013, 142–143; Kaarninen 2000, 198; Mäki-Kulmala 1988, 77–78.

⁸ Vartiainen & Kaarninen 2013, 143.

käsittämisen käsittämisenä” ja ehkä vielä paremmin ilmaistuna: ”asioiden ja käsitysten yhteyksien jäljittämisenä ja esittämisenä”.⁹ Aatehistoriallisesta näkökulmasta käsillä olevan tutkielman tutkimustehtäväksi muodostuukin Tampereella ilmenneen konfliktin ja sen taustalla vaikuttaneiden aatteiden yhteyksien selvittäminen: millaisten erilaisten käsitysten yhteentörmäyksestä opiskelijat vastaan kaupunki -konflikti oli ilmentymää?

Jotta erilaisten käsitysten pohjalta pystyi kehkeytymään kiistoja osapuolien välille, on käsitysten täytynyt tulla ilmaistuksi jollakin foorumilla. Osapuolien käsitysten välittäjä oli paikallinen julkisuus. Kun puhutaan julkisuudessa ilmenevistä konflikteista, on vaikea ohittaa ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun ajatuksia *sosiaalisen toiminnan kentistä ja määrittelykamppailuista* niillä. Yhteiskunnan sosiaalisen tilan voidaan ajatella rakentuvan erilaisista toiminnan kentistä. Bourdieun tarkoittamina kenttinä voidaan pitää esimerkiksi taiteen, talouden ja politiikan kenttiä. Kentät eivät tietenkään ole täysin irrallaan toisistaan, vaan kytkeytyvät jollakin tapaa aina toisiinsa. Bourdieun teorioiden mukaan näiden kenttien herruudesta käydään symbolisia määrittelykamppailuja, joissa yritetään päästä luokittelemaan kentän sisältöä, sen rajoja ja kentän luokitteluun osallistuvia. Esimerkiksi taiteen kentällä kamppailua voidaan käydä siitä, *mikä on taidetta, mikä on arvostettua taidetta ja kuka on sellaisessa asemassa, että hän saa tällaisia asioita määritellä*.¹⁰

Bourdieun kenttäteorian läpi katsottuna opiskelijat vastaan kaupunki -vastakkainasettelussa oli kyse määrittelykamppailuista, joissa eri osapuolet yrittivät sosiaalisen toiminnan paikallisilla kentillä luokitella, että mitä määritellään, miten määritellään ja kuka saa määritellä. Tutkimustehtävään vastataan siis tutkimalla *miten ja millaisia määrittelykamppailuja opiskelijat vastaan kaupunki -konfliktin yhteydessä Aviisissa ja Aamulehdessä kehittyi*. Määrittelykamppailuja lähestytään selvittämällä *keitä määrittelykamppailuun osallistui, millaisia ongelmia kamppailuun osallistuneet määrittelivät kentällä olevan sekä miten he nämä ongelmat ratkaisisivat*.

Selvitettäessä vuosikymmenten taitteen opiskelijat vastaan kaupunki -vastakkainasettelussa toimineiden käsityksiä, täytyy paikallisessa julkisuudessa käsitellyt aihealueet jakaa temaattisesti erilaisille sosiaalisen toiminnan kentille ja näillä kentillä ilmenneisiin määrittelykamppailuihin. Konflikti on jaettu viiteen selkeimmin ja vahvimmin esille tulleeseen kiistelyn kohteeseen. Tutkielman rakenne perustuu tälle jaottelulle.

Ensinnäkin osapuolet kiistelivät Aviisin ja Aamulehden sivuilla korkeakoulupolitiikasta: *mitä korkeakoulu-uudistuksen suhteen tulisi tehdä, mitkä asiat sisältyvät korkeakoulupolitiikkaan ja kuka*

⁹ Hyrkkänen 2002, 72, 228.

¹⁰ Bourdieun kenttien tulkinnasta suomalaisittain: Laine & Peltonen 2003, 51–55 & Hurri 1993, 37–40. Ks. myös Bourdieun omia tarkennuksia kenttien logiikasta: Bourdieu & Wacquant 1995, 122–144.

ylipäättään saa korkeakoulupoliittisia mielipiteitään esittää? Tällaiset määrittelykamppailut käytiin siis korkeakoulupolitiikan kentällä (luku 2). Toinen kenttä on paikallisen politiikan kenttä (luku 3). Tällä kentällä osapuolet kiistelivät sekä kunnallispolitiikan että paikallisen opiskelijapolitiikan määritelmistä. Varsinkin demokratia ja kansanvalta -sanojen määrittelemisen erotti osapuolia toisistaan. Kolmas selkeä kamppailun kohde oli paikallinen tiedonvälitys (luku 4). Tämän kentän kamppailujen ytimessä oli Aviisi vastaan Aamulehti -kiista. Tiedonvälityksen kentällä kiisteltiin siitä, kuka saa osallistua paikalliseen julkisuuteen. Neljännellä kentällä aiheena oli Suomen yhteiskuntajärjestelmän tulevaisuus ja siitä kamppailevat ideologiat (luku 5). Tämän määrittelykamppailun ytimessä oli varsinkin vallankumous-sanalle annetut erilaiset merkitykset. Viimeisenä tulee identiteettipolitiikan kenttä (luku 6). Identiteettipoliittisissa määrittelykamppailuissa käsittelyn aiheena olivat suomalaisten suhde menneisiin sotiin sekä Neuvostoliittoon.

1.2 Aineisto ja rajausta: Aviisi ja Aamulehti 1968–1972

Tutkielman aineisto muodostuu pääosin kirjoituksista ylioppilaslehti *Aviisissa* ja kokoomuslaisessa *Aamulehdessä* (AL). Aviisin ja Aamulehden lisäksi myös muu paikallinen lehdistö otti kantaa opiskelijat vastaan kaupunki -vastakkainasetteluun. Itseasiassa Heikki Mäki-Kulmalan mukaan tamperelaiseen julkisuuteen muodostui jopa Aamulehti ja *Kansan Lehti* (KL) vastaan Aviisi ja *Hämeen Yhteistyö* (HY) -rintamajako.¹¹ Koska tarkastelun ytimessä on kuitenkin opiskelijoiden ja kaupungin välinen konflikti, jota käytiin selvästi kiivaimmin kaupungin linjaa edustavassa Aamulehdessä ja ylioppilaskunnan julkaisemassa Aviisissa, tarkastellaan tutkielmassa pääosin vain näitä kahta lehteä.¹²

Muita paikallisia lehtiä käytetään kuitenkin ajoittain tukemaan tulkintaa. Aamulehden lisäksi paikkakunnalla ilmestyivät kaksi edellä mainittua päivälehteä: SDP:n *Kansan Lehti* ja SKDL:n *Hämeen Yhteistyö*. Aamulehdellä oli ollut Tampereen päälehden asema jo 1800-luvun lopulta eikä asema ollut muuttunut kylmän sodankaan aikana. Kun Aamulehden levikki oli 1970-luvulla jopa yli 130 000, Hämeen Yhteistyön ja *Kansan Lehtien* levikit ylsivät hädin tuskin 20 000:teen. On arveltu, että Aamulehden maakunnallisen päälehden asema johti siihen, että juuri siitä tuli SDP-vetoisen aseveliakselin linjaa edustava lehti, eikä *Kansan Lehdestä*. Suurimpien päivälehtien sekä Aviisin

¹¹ Mäki-Kulmala 1988, 109.

¹² Aamulehdestä Aviisin päävastustajana kertoo myös se, että Mäki-Kulmala (1988, 77) mainitsee Aamulehden tulevan päätoimittajan organisoineen taloudellisesti kipeän ilmoitusboikotin Aviisia vastaan syksyllä 1969.

lisäksi paikalliseen lehdistökenttään kuuluivat myös *Tammerfors Aftonblad*, ilmaisjakelulehti *Tamperelainen* ja Tampere-seuran julkaisema *Tammerkoski-lehti*.¹³

Opiskelijoiden ja kaupungin väliset määrittelykamppailut lähtivät liikkeelle Aviisista. Tästä syystä aineiston ajallinen rajausta tapahtuu Aviisin kautta. Se alkaa vuodesta 1968, sillä tuon vuoden keväänä ylioppilaskunnan on kerrottu julistaneen kaupungille ”sodan” Aviisissa julkaistulla kirjoituksella.¹⁴ Tarkastelu kattaa vuodet 1969–1970, sillä aikaisemmassa tutkimuksessa Aviisin on todettu suututtaneen kaupunginjohton juuri noina vuosina. Vuonna 1970 kaupunki kohdisti painostustoimenpiteensä ylioppilaslehteä kohtaan ja Aviisista lähetettiin valitus JSN:lle.¹⁵ Myös Aamulehdessä opiskelijoiden ja Aviisin kärjistetyin arvosteleminen ajoittuu vuosille 1969 ja 1970. Tuolloin opiskelijat vastaan kaupunki -konflikti oli siis kuumimmillaan. Vuosien 1971 ja 1972 Aviiseista käy selväksi, että opiskelijoiden suunnalta kaupungin kritisointi jatkui. Noiden vuosien Aamulehdistäkin löytyy jonkun verran opiskelijoita arvostelevia kirjoituksia. Vasta vuonna 1973 kaupungin suora arvosteleminen väheni Aviisissa selkeästi. Ero vuosien 1972 ja 1973 välillä oli suuri: vuonna 1972 kaupunkia tai kaupunginjohtoa arvosteltiin räväkkäin sanoin toistakymmentä kertaa, mutta vuonna 1973 vain muutamaan otteeseen ja silloinkin aikaisempaan verrattuna varsin maltillisesti.

Tarkempaan tarkasteluun ovat valikoituneet siis vuodet 1968–1972. Aviisi ilmestyi tarkasteluajankohtana olevien lukuvuosien aikana kerran viikossa, 26–33 kertaa vuodessa. Kesäkuukausina se ei yleensä ilmestynyt. Aamulehti ilmestyi päivälehtien tapaan melkein vuoden jokaisena päivänä. Aamulehteä ei ole käyty systemaattisesti läpi kyseisiltä vuosilta, vaan sitä on tarkasteltu pisto-otoksin niinä kuukausina kun opiskelijat vastaan kaupunki -vastakkainasettelu näytti kärjistyneeltä Aviisin sivuilla. Tästä seuraa se, ettei Aamulehteä ole tarkasteltu kesäkuukausina.

Jokaisella aineistotyypillä on tutkimuksellisessa mielessä omat haasteensa, eivätkä lehtien tekstit tee poikkeusta. Suhtaudun lehtien sivuilla olleisiin kirjoituksiin kirjoittajien käsitysten ohjaaman toiminnan säilyneinä jälkinä. Kuten Markku Hyrkkänenkin on todennut: ”tutkimuksen kohteena on siis se tieto, jonka teksti sisältää, mutta jota sen kirjoittaja ei ole tullut tietoisesti tematisoineeksi.”¹⁶ ”Todellisessa” menneessä (jota emme voi mitenkään enää tavoittaa), käsitykset ajasta ja maailmasta eivät hyvin todennäköisesti olleet niin yhtenäisiä kokonaisuuksia kuin miltä ne lehtien kirjoituksissa jälkikäteen tarkasteltuna saattavat näyttää. Todellakaan kaikki tieto ajankohdan

¹³ Tommila 1988, 13–16; Salminen 1988, 179–183; Laine & Peltonen 2003, 388–392; Rasila 1992, 508–511; Pietilä 2013, 119–121.

¹⁴ Palttila 2010, 48; Parjanen 1983, 53.

¹⁵ Vartiainen & Kaarninen 2013, 143; Kaarninen 2000, 198.

¹⁶ Hyrkkänen 2002, 88.

toimijoiden käsityksistä ei siis ole selvitettävissä näistä kirjoituksista. Julkisuuden määrittelykamppailuja ilmentävät kirjoitukset lehdissä ovat kuitenkin paras jäljellä oleva näyte siitä, millaisten aatteellisten maailmojen kohtaamisesta opiskelijat vastaan kaupunki - vastakkainasettelussa oli kyse.

Meillä olisi yhä mahdollisuus haastatella aikakauden kokeneita. Tällaisesta lähestymistavasta saataisiin varmasti monia tietoja ja näkökulmia, jotka tästä työstä jäävät valitettavasti puuttumaan. Työssä käytetyt alkuperäislähteet ovat kuitenkin todistusvoimaisin aineisto menneisyyden sukupolvien aatteiden jäljittämiseen. Haastatteluihin perustuvan tutkimuksen aiheena olisivat enemmänkin nykyisyyden historiakuvat kuin 1960- ja 70-lukujen taitteen maailmankuvat.

Täytyy ymmärtää, että julkisuuden konflikteissa on kyse myös valtakamppailusta. Lehtien tekstejä ei siis voi tulkita ”suorina” ja ”rehellisinä” kirjoittajien käsitysten ilmaisuina, vaan on pidettävä mielessä, että kirjoittajilla on aina ollut jokin tausta-ajatus. Tästä syystä lähestyn lehtien tekstejä ajatellen, että määrittelykamppailuissa eri toimijat yrittävät aina kasvattaa omaa *symbolista pääomaansa*. Julkisuudessa yksittäinen tiedostusväline, toimittaja tai muu toimija tarvitsee tietynlaisen aseman, jotta hänet sanomansa huomioidaan. Toisin sanoen julkisuudessa toimiva tarvitsee *symbolisen vallankäyttönsä* tueksi arvostusta, kunnioitusta, arvovaltaa tai auktoriteettia eli symbolista pääomaa.¹⁷ Vakiintuneessa asemassa olevan päivälehdessä on enemmän painoarvoa kuin pakinalla ylioppilaslehdessä. Kun ylioppilaslehdessä arvostellaan päivälehdessä, voidaan se nähdä yrityksenä lisätä ylioppilaslehdessä symbolista pääomaa päivälehteen nähden. Bourdieun kenttien määrittelykamppailuissa kyseessä on siis pohjimmiltaan ihmisten välisistä valtasuhteista. Kun julkisuudessa kamppaillaan tapahtumille, ilmiöille ja sanoille annetuista merkityksistä, kamppaillaan myös vallasta vaikuttaa suurempien ihmismassojen käsityksiin.

1.3 Keskeiset käsitteelliset välineet: sukupolvi, maailmankuva ja liike

Opiskelijat vastaan kaupunki -konfliktin sisältämä ikäulottuvuus johdattaa meidät väistämättä ”sukupolvien ongelman” äärelle: miten sukupolvien erilaisia käsittämistapoja voidaan lähestyä tieteellisesti? Tieteessä teorioilla yritetään määritellä ilmiöaluetta koskevat säännönmukaisuudet. Aivan yksikertaisimmillaan teoria voi olla: ”aikainen lintu madon nappaa”. Kun on haluttu muodostaa sukupolvista teoria, on useimmiten viitattu saksalaisen Karl Mannheim

¹⁷ Hurri 1993, 38. Viestimällä käytettyä valtaa on kutsuttu ”symboliseksi”. Kunelius, Noppari & Reunanen 2009, 32–38.

ajatuksiin. ”Eri ihmisille sama aika on eri aika”, kirjoitti Mannheim vuonna 1928.¹⁸ Ajatuksen on tulkittu tarkoittavan, että sama aika on eri aika eri ihmisille, ”koska se koetaan minuuden eri vaiheissa”.¹⁹ Aikaa ja sen tapahtumia havainnoidaan siis kokemuspohjallisesti eri asemista. Vaikka eri-ikäiset elävätkin yhteistä samaa aikaa, kokevat he tämän saman ajan subjektiivisesti eri tavoin. Voidaan kuvitella, että yhteiskuntaa koetteleva lama näyttäytyy nuorille – laman ensimmäistä kertaa kokeville – paljon vakavampana ja erityisempänä kuin vanhemmille – jo monta aikaisempaa laskusuhdannetta nähneille.

YHTEISKUNNALLISET SUKUPOLVET JA NIIDEN MAAILMANKUVAT

Konfliktissa ilmenneitä erilaisia käsityksiä lähestytään siis *sukupolven* käsitteen kautta. Mannheimin mukaan käsite voidaan ymmärtää biologisen muodostumisen lisäksi yhteiskunnallisen muodostumisen näkökulmasta.²⁰ Kun biologisen suvun polvet muodostavat ketjun isovanhemmista lapsenlapsiin, *yhteiskunnallisilla sukupolvilla* viitataan yhteiskunnan samanikäisiin polviin. Mannheimilaisen jäsentämisen perustana on, että tällaisen yhteiskunnallisen sukupolven kehittyminen vaatii yhteiskunnan samanikäisten ikäpolven jäseniä yhdistävän voimakkaan kokemuksen. Tämä *avainkokemus* on usein määritelty joksikin suureksi yhteiskunnalliseksi murrokseksi, esimerkiksi sodaksi tai lamaksi.²¹ Murroksen kokevat kaikkein voimakkaimmin maailmankatsomuksellisesti herkimmissä, noin 17 vuoden iässä olevat.²² Mannheimilaisen näkökulman mukaan yksilöiden käsityksiä maailmasta määrittelee voimakkaimmin siis varhaisaikuisuudessa merkityksellisinä koetut yhteiskunnalliset tapahtumat.

Mannheimilaisen yhteiskunnallisen sukupolven sisällä voidaan katsoa olevan kolme tasoa: (1) *Samanikäisten sukupolvi* tarkoittaa juuri sitä, miltä se kuulostaakin: esimerkiksi kaikki vuonna 1989 syntyneet muodostavat samanikäisten sukupolven. Samanikäisten sukupolvesta muodostuu (2) *kokemuksellinen sukupolvi* yhteisen avainkokemuksen eli yhteiskunnallisen murroksen seurauksena. (3) *Mobilisoitunut sukupolvi* on taas kokemuksellinen sukupolvi, jonka avainkokemus saa yhteiskunnallisesti aktivoitumaan. Yksinkertaistettuna tämän mobilisoitumisen voi hahmottaa esimerkiksi aktiivisena puoluepolitiikkaan tai yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumisena.²³

¹⁸ Alkuperäinen ilmaus saksaksi: ”Für jeden ist die gleiche Zeit eine andere Zeit“. Suomenkieliset käännökset: Virtanen 2001, 35. Englanniksi ks. Mannheim 2007, 283. Huom. Karl Mannheimin merkittävän sukupolvia käsitelleen artikkelin nimi oli ”Problem der Generationen” eli ”sukupolvien ongelma”.

¹⁹ Virtanen 2001, 35.

²⁰ Mannheim 2007, 291–292.

²¹ Virtanen 2001, 18–23.

²² Mannheim 2007, 300.

²³ Tämä on sosiologi Matti Virtasen määritelmä yhteiskunnallisen sukupolven rakenteesta. Virtanen 1999; 2001, 22–24. Huom. joissain yhteyksissä mobilisoituneesta sukupolvesta käytetään käsitettä ”aktualisoitunut sukupolvi”.

Vastan mobilisoitunut sukupolvi on yhteiskunnallinen sukupolvi. Koko samanikäisten ikäluokka ei siis ole käsitteellisessä mielessä yhteiskunnallinen sukupolvi.

Eri aikakausien ihmisille ominaisia käsityksiä ymmärretään tässä tutkimuksessa *maailmankuvan* käsitteellä. Markku Hyrkkänen näkee, että ihmisten käsityksien kokonaisuutta voidaan kutsua maailmankuvaksi. Maailmankuvan hän jakaa tiedostamattomaan *menteliteettiin* ja tietoiseen *maailmankatsomukseen*.²⁴ Maailmankatsomus voidaan yksinkertaisesti ymmärtää yksilön tietoisesti pohtimalla muodostamaksi tulkinnaksi todellisuudesta.²⁵ Esimerkiksi yksilön puoluepoliittinen suuntautuminen voidaan nähdä ilmentymänä maailmankatsomuksesta.

Mentaliteetin käsitteen määrittelyminen onkin hieman vaikeampaan – joidenkin historioitsijoiden mielestä lähes mahdotonta.²⁶ Hyrkkäsen mielestä on todennäköisesti parasta ajatella mentaliteetin olevan yksilön ”tiedostamattoman, reflektioimattoman ajattelun” taso. Mentaliteetti toimii siis uskomusten ja piiloisten olettamusten tavoin.²⁷ Kulttuurihistorioitsija Anu Korhosen mukaan mentaliteetin voi ymmärtää yksilön henkiseksi kartaksi, joka sisältää hänen ymmärryksensä todellisuudesta.²⁸ Mentaliteetin voi siis hahmottaa tiedostamattomasti käytetyksi henkiseksi työkaluksi, jolla yksilö sijoittaa itsensä sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöönsä. Mentaliteetti on yksilölle itsestään selviä käsityksiä todellisuudesta, joiden perustaa hän ei aktiivisesti pohdi, mutta jotka kuitenkin ohjaavat hänen toimintaansa.

Historiallisten maailmankuvien tutkimisen yhtenä perustavanlaatuisena olettamuksena on, että käsitykset muuttuvat ajassa: keskiajalla eläneiden ihmisten maailmankuva oli erilainen kuin nykyään elävien. On myös huomattava, että yksilöiden käsitykset ajasta ja maailmasta muuttuvat jatkuvasti heidän elinikänsä aikana. Maailmankuvat eivät vain muodostu jonain historian hetkenä ja pysy samanlaisia koko ihmiselämän keston. Ne muotoutuvat aina uudelleen uusien tulkintojen myötä – kerrostuneesti ajan kuluessa. Historiallisia maailmankuvia tutkineen Marko Junkkarisen mukaan yksilön maailmankuvan elinikäisessä muotoutumisprosessissa on kaksi puolta: ulkoiset vaikuttimet ja omat valinnat. Lapsuudessa korostuvat ulkoiset vaikutteet ja maailmankuvan muotoutuminen on

²⁴ Hyrkkänen 2002, 105, 110. Mentaliteetti ja maailmankatsomus eivät tietenkään toimi erillään, vaan ovat aina jollain tapaa kytköksissä toisiinsa.

²⁵ Hyrkkänen 2002, 109–110. Huom. Hyrkkäsen tulkinta nojaa historiantutkija Juha Mannisen ajatuksiin.

²⁶ Ks. esim. Korhonen 2001, 48; Hyrkkänen 2002, 96–97. Peltonen (1992, 14–15) on kuitenkin aivan oikein huomauttanut, ettei mentaliteetin käsitteen määrittelyminen ole yhtään sen vaikeampaa kuin esimerkiksi käsitteiden ”poliittinen” tai ”sosiaalinen” määrittelyminen.

²⁷ Hyrkkänen 2002, 103.

²⁸ Korhonen 2001, 42–43.

siksi vielä suhteellisen passiivista. Vanhempana ihminen alkaa tiedostavammin ja aktiivisemmin itse muovata maailmankuvaansa omilla tulkinnoillaan.²⁹

Mannheimilainen tutkimusperinne korostaa juuri tätä tietoisien maailmankuvan aktiivisen rakentamisen alkamista varhaisnuoruudessa. Sosiologi Matti Virtasta lainaten: 16–18 vuoden iässä rakentuu yksilön ”minuuden perusilme”, jota vasten myöhempiä merkityksellisiä kokemuksia tulkitaan.³⁰ Myöhempien kokemusten perusteella yksilön käsitykset voivat muuttua radikaalistikin. Näissä yksilön käsittämisen muutoksissa nuorella iällä omaksutut käsitykset ovat kuitenkin aina läsnä. Varhaisaikuisuudessa syntynyt minuuden perusilme on maailmankuvan perusta. Ymmärrän maailmankuvan siis yksinkertaisesti paikka- ja aikasidonnaisten kokemusten pohjalle perustuneena todellisuuden käsittämisen tapana. Se on olosuhteiden pakosta koettujen kokemusten tulkittamisen seurauksena jäsentynyt – osittain tiedostomaton ja osittain tiedostettu – alati muuttuva näkökulma aikaan ja maailmaan. Eri aikoina syntyneiden sukupolvien maailmankuvat ovat siis jo lähtökohtaisesti erilaisia.

PAIKALLISET SUKUPOLVILIIKKEET JA NIIDEN DISKURSIIVINEN RAKENTUMINEN

On hyvä huomioida myös sukupolven käsitteen vaarat. Sosiologi Timo Toivonen on tullut sellaiseen johtopäätökseen, että sukupolvien vaikutusta yhteiskuntaan on menetelmällisten ja aineistollisten haasteiden takia lähes mahdotonta tutkia. Tähän viitaten Toiviainen on todennut, että vaikka sukupolvilla on mahdollinen vaikutuksensa moniinkin asioihin, on niillä ennen kaikkea ”tutkijoita viettelevä voimansa”.³¹ Heikki Mäki-Kulmala on puolestaan huomauttanut, että sukupolvien välinen ristiriita muuttuu liian helposti pelkäksi näennäisselitykseksi.³² *Tämän ilmiön selittää se, että nuoret kapinoivat vanhempiaan vastaan* – mutta eikö tämä ole sellaista, *mitä nuoret tekevät aina?* Eri ikäpolvien välisillä mielipide-eroilla ei voidakaan sellaisenaan selittää mitään. Se, että nuoret ja vanhat ovat eri mieltä asioista, ei ole mikään kovin uusi asia tai erityinen tutkimustulos.

Matti Virtasen mukaan mannheimilaisen sukupolvikäsitteen käytössä onkin keskeistä ymmärtää mobilisoituneiden sukupolvien sisäiset jakolinjat: ”sukupolviselitys ei päde, jos sukupolvien ristiriita ymmärretään vain ja ainoastaan vanhojen ja nuorten väliseksi”. Kuten jokapäiväisesti elämästämme huomaamme, eivät samanikäiset välttämättä ole asioista samaa mieltä. On selvää, etteivät

²⁹ Junkkarinen 2006, 281. Mannheim (2007, 299–301) käsitteli asiaa varsin samanlaisesti, vaikkei hän tässä yhteydessä maailmankuvan käsitettä käyttänytkään.

³⁰ Virtanen 2001, 356–359.

³¹ Toivonen 2003, 119–120. Täytyy myöntää, että Toivosen toteamuksessa on perää: vaikka sukupolvien vaihtelun vaikutus yhteiskunnalliseen elämään tuntuu lähes ilmiselvältä, on ilmiötä huomattavan vaikea tarkastella tieteellisesti.

³² Mäki-Kulmala 1988, 60. Tosin samaan sortuu Mäki-Kulmala (1988, 14) hieman itsekin.

avainkokemukset todennäköisesti tule koetuiksi ja tulkituksi koko mobilisoituneen sukupolven toimesta identtisellä tavalla ja johda siten sitä yhdistävään kollektiiviseen maailmankuvaan. Virtasen mukaan voi kehittyä useita enemmän tai vähemmän toisiaan vastaan kamppailevia sukupolvifraktioita – joita toisistaan erottaa avainkokemuksesta tehdyt erilaiset tulkinnat. Yksittäinen fraktio muodostuu tietynlaisen avainkokemuksen tulkinnan varaan ja tätä tulkintaa kehittävän ydinryhmän, *etujoukon* ympärille.³³ Voidaan esimerkiksi kuvitella jako vasemmistolaisesti ja oikeistolaisesti ajatteleviin fraktioihin, joiden etujoukot ovat tulkinneet laman merkitystä eri tavoin. Nämä ”etujoukot” voitaisiin tämän tutkimuksen yhteydessä hyvin nähdä muodostuvan ylioppilaista – aikakautensa nuoresta sivistyneistöstä.

Virtasen mukaan mobilisoituneen sukupolven fraktiot kiinnittyvät aina lopulta johonkin jo olemassa olevaan poliittiseen traditioon. Virtanen hahmottaa traditiot mestarit–kisällit–oppipojat-mallisiksi. Historian kuluessa traditioihin kytkeytyy kerrostuneesti aina vaan uusia sukupolvifraktioita uusine tulkintoineen.³⁴ Olennaista on, että poliittisia traditioita ei Virtasen tulkinnan mukaan oikeastaan olisi edes olemassa ilman uusia sukupolvifraktioita, sillä vain uudet tulkitsijat ja tulkinnat tradition aatteesta siirtävät traditioita ajassa eteenpäin. Yksinkertaistettu esimerkki poliittiseen traditioon kiinnittyneestä fraktiosta on *uusvasemmisto*. Käsitteenä 60-lukulaisiin usein liitetyn uusvasemmiston voidaan ajatella viittaavan perinteiseen vasemmistolaiseen traditioon kytkeytyneeseen sukupolvifraktioon. Uusvasemmistolla oli uusi tulkinta vasemmistoaatteesta ja tämän uuden tulkinnan kautta se siirsi vasemmiston aatteellista perinnettä ajassa eteenpäin.

Matti Virtasen fraktiomallin lähtökohtana on ollut täsmentää, miten sukupolven käsite voisi toimia luokan, säädyn ja sukupuolen käsitteiden kaltaisesti yhteiskuntatieteiden työkaluina sekä yhteiskunnan historiallista kehitystä selittävänä rakenteena.³⁵ Virtasen tutkimuksen tärkein sanoma tämän tutkielman kannalta onkin se, ettei esimerkiksi koko ylioppilaspolvea tai sotasukupolvea voida kovin mielekkäästi määritellä yhtenäiseksi historialliseksi toimijaksi – tai tämän tutkimuksen yhteydessä yhtenäiseksi historialliseksi käsittäjäksi. Suunnilleen samanikäisistä koostuvien paikallisten opiskelija- ja sotasukupolvien sisälle mahtuu monia erilaisia maailmankuvia.

Sosiologi Semi Purhonen on, osittain aivan aiheellisesti, kritisoinut Virtasen fraktiomallia. Hänen mielestään se, että sukupolvet jaetaan moniin eri osiin, tekee koko sukupolven käsitteen turhaksi. Purhosen mukaan käsitteen perimmäinen tarkoitus on erottaa sukupolvia – ei niiden osia –

³³ Virtanen 2001, 25–29.

³⁴ Virtanen 2001, 351–355.

³⁵ Virtanen 2001, 16. Virtanen on kehitellyt sukupolvimalliaan myös muutamissa artikkeleissaan: Virtanen 1999, 2003.

toisistaan.³⁶ Vaikka sukupolven jäsenet saattavat erota käsityksiltään huomattavastikin toisistaan, on sukupolvia tutkittaessa silti mielekkäintä keskittyä etsimään *sukupolvea yhdistäviä aatteita*.

Jokin vastakkainasettelun osapuolien ryhmissä toimineita yksilöitä on täytynyt yhdistää: mitä olivat *opiskelijaliike* ja *aseveliakseli*? Yhdistävää aatetta ajavaa ja suhteellisen pitkäkestoista kollektiivista toimintaa on monissa yhteyksissä kutsuttu *yhteiskunnalliseksi liikkeeksi* (toisinaan myös *sosiaalinen liike*). Kaj Ilmonen mukaan yhteiskunnallisilla liikkeillä pyritään edistämään tai jarruttamaan sosiaalista muutosta.³⁷ Yhteiskunnalliset liikkeet voidaan nähdä organisaatioina. Liikkeissä organisoituminen ilmenee usein jäsenten vuorovaikutusverkostoina. Näissä verkostoissa syntyy liikkeen identiteetti. Risto Alapuron mukaan liikkeiden ”organisoituminen on yhteisen identiteetin kyllästävä vuorovaikutusta”. Yksilön itsensä luokittelu on tärkeä osa liikkeen syntyä. Toisaalta samaistumalla johonkin ryhmään tulee väistämättä verrattua itseään ryhmän ulkopuolella oleviin.³⁸ Ryhmän identiteetti löytyy siis vain toiseuden kautta.

Yhteiskunnassa vaikuttavat prosessit heikentävät *vanhoja liikkeitä* ja synnyttävät *uusia liikkeitä*. Liikkeet vaativat syntyäkseen ja elääkseen oikeanlaisia yhteiskunnallisia tilanteita. Kun yhteiskunnalliset prosessit avaavat uusia tilanteita, uudet liikkeet syntyvät hyödyntämään niitä.³⁹ Aseveljien liike oli syntynyt talvi- ja jatkosodan aikana ja 1960-luvun murros voidaan ajatella uudeksi yhteiskunnalliseksi tilanteeksi, jota 1960- ja 1970-lukujen opiskelijaliike syntyi hyödyntämään.⁴⁰ Aseveliakseli oli 1960- ja 70-luvun taitteessa jo *vanha liike* – sen sisällä oli käynnissä jo sukupolven vaihdos. Opiskelijaliike oli puolestaan juuri syntymässä oleva *uusi liike*.

Matti Virtanen viittaa tutkimuksissaan suomalaisiin poliittisiin traditioihin ”kerrostuneina sukupolviliikkeinä”, joihin ajan kuluessa kytkeytyy yhä vain uusia sukupolvifraktioita.⁴¹ Pienemmässä mittakaavassa sukupolviliikkeenä voi pitää tamperelaista aseveliakselia. Markus Laine ja Lasse Peltonen ovat pitäneet aseveliakselia ”sukupolviprojektina”, joka syntyi 1930- ja 40-lukujen taitteen yhteiskunnallisen tilanteen – sota-ajan – johdosta.⁴² Tässä tutkimuksessa sekä tamperelainen aseveliakseli että tamperelainen opiskelijaliike määritellään *sukupolviliikkeiksi*. Niitä ei voida kovin täsmällisesti ymmärtää Virtasen määritteleminä sukupolvifraktioina, sillä ne molemmat sisälsivät

³⁶ Ks. esim. Purhonen 2002, 8–15; Purhonen 2008, 16–17.

³⁷ Ilmonen 1998, 14–15.

³⁸ Alapuro 1998, 333–336; Ilmonen 1998, 14–15.

³⁹ Ilmonen 1998, 15–21. Ilmonen puhuu liikkeen *mobilisaatiokyvystä*, jota yhteiskunnallinen *toimintaympäristö* ajan kuluessa testaa.

⁴⁰ Sekä suomalaisen että tamperelaisen opiskelijaliikkeen kestoksi on useimmiten määritelty aika 1960-luvun lopulta 1970-luvun lopulle. Ks. Mäki-Kulmala 1988, 4, 93; Parjanen 1983, 1-2, 27–28, 36–79; Kolbe 1996, 7–14, 327–337; Vilkuna 2013, 10–13, 81, 353–359; Suominen 1997, 16, 176–190.

⁴¹ Virtanen 2001, 354.

⁴² Laine & Peltonen 2003, 357; Laine & Peltonen 2000. Ks. myös Rasila 1992, 351–352, 358.

useampia poliittisia tulkintasuuntauksia. Aseveliakseli koostui sosialidemokraateista ja porvareista, paikalliseen opiskelijaliikkeeseen puolestaan sisältyi ainakin vähemmistökommunistisia, kansandemokraattisia, sosialidemokraattisia, keskustalaisia ja liberaaleja aatteita. Kuitenkin molemmat liikkeet olivat syntyneet mannheimilaisessa mielessä yhteiskunnallisten murrosten (sota-aika sekä 60-luvun murros) seurauksena ja jossain määrin samanikäisen ryhmän käynnistämänä. Tämän lisäksi ne molemmat olivat olemukseltaan selkeästi yhteiskunnallisia liikkeitä. Parhaiten niitä voidaan siis kuvata sukupolviliikkeen käsitteellä.

Kun yritän saada selville sukupolviliikkeitä yhdistäviä käsityksiä julkisuuden määrittelykamppailuista, keskityn analysoimaan, miten liikkeissä toimineet itse hahmottivat liikettään. Semi Purhonen on korostanut yhteiskunnallisten sukupolvien yhteydessä ”sukupolvitietoisuutta” eli sukupolven ”diskursiivista rakentumista”. Purhosen mielestä sukupolven jonkinasteinen kollektiivinen identiteetti on mahdollista vain jos sitä määritellään diskursiivisesti.⁴³ Sosiologi Matti Hyvärinen on tulkinnut yhteiskunnallisia liikkeitä samalla tavoin: hänen mukaansa liikkeiden todellisuus tuotetaan puheessa.⁴⁴ Sukupolvitietoisuuden ohella voidaan siis ajatella olevan olemassa myös *liiketietoisuutta*. Näin tulkittuna – ja historiantutkimuksen näkökulmasta – sukupolviliikkeet heräävät henkiin vain tallentuneissa julkisissa keskusteluissa, joissa niiden ominaisuuksia määriteltiin. Etsittäessä paikallisten ylioppilaiden tai asevelihenken liikkeitä yhdistäviä aatteita, oleellista on niihin itsensä sijoittavien käymä keskustelu sukupolven ja liikkeen olemuksista. Määrittelykamppailuja tutkittaessa tärkeää on siis havainnoida puheenvuoroissa esiintynyt sukupolvi- ja liiketietoisuus.

Täytyy myös huomioda, että tässä tutkielmassa näkökulma sukupolviin on paikallinen. Useimmiten mannheimilaisesti ymmärrettyjä sukupolvia on suomalaisessa tutkimuksessa tarkasteltu kansallisvaltion sisällä vaikuttavana kokonaisuutena.⁴⁵ Sosiologian parissa varsinkin Risto Alapuro on kääntänyt katsettaan yksilöiden ja paikallisyhteisöjen tasolle yrittäessään selittää paremmin historian suuria yhteiskunnallisia ilmiöitä. Alapuro on esimerkiksi tarkastellut Suomen valtion syntyhetkiä 1900-luvun alussa yhden paikkakunnan näkökulmasta. Hänen mukaansa tällaisella tarkastelulla voidaan valaista koko yhteiskuntaa koskevia ilmiöitä joiltain osin jopa paremmin kuin pitämällä tarkastelu valtakunnallisella tasolla. Kaikki sosiaaliset ilmiöt nimittäin lähtevät yksilöistä ja muodostavat vasta paikallisen sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta suuremman makrotason sosiaalisia ilmiöitä. ”Vaikka kohde on mittasuhteiltaan pieni, ei tutkittavan ongelman tarvitse olla

⁴³ Purhonen 2002, 9–10.

⁴⁴ Hyvärinen 1990; 1994, 32–33. Myös Alapuro (1998, 334–335; 338) on nähnyt liikkeet sosiaalisen luokittelun tuloksiksi.

⁴⁵ Esim. Virtanen 2001; Tuominen 1991.

sitä”.⁴⁶ Tamperelaisten opiskelijoiden vanhemmissa polvissa ärsytystä herättäneet käsitykset voivat siis valottaa myös valtakunnan tasolla ollutta laajempaa sukupolvien maailmankuvien välistä yhteentörmäystä.

On tärkeää osata perustella oman tutkimuksensa mielekkyyttä. Historiantutkimuksen osalta tämä on monia muita tieteitä vaikeampaa, sillä tieteellisen täsmällistä näyttöä historiantutkimuksen hyödyille ei voida esittää. Tutkijan täytyy vain pyrkiä siihen, että tehty työ lisäisi lukijoidensa ymmärrystä ajasta ja maailmasta. Tämän työn tarkoituksena on lisätä ymmärrystä sukupolvien välisen vuorovaikutuksen merkityksestä yhteiskunnan kehityksessä – ja jos uskomme aiempia aihetta käsitelleitä tutkijoita, näyttää siltä, että merkitys on ilmeinen.

1.4 Tutkimuskonteksti: opiskelijaliike, sukupolvikonflikti ja tradition murros

Opiskelijat vastaan kaupunki -vastakkainasettelu herättää ensimmäiseksi kysymyksen siitä, miten ja miksi siihen oli oikein päädytty. Aatehistoriallisen tutkimuksen taustalla voidaan nähdä olevan pyrkimys hahmottaa historialliseen toimintaan vaikuttaneita aatteita: jos haluamme ymmärtää historiallisten toimijoiden tekemisiä (ja historiaa ylipäänsä), täytyisi meidän myös ymmärtää tapahtunutta toimintaa ohjannutta ajattelua. Markku Hyrkkäsen mukaan juuri tällaisessa yksinkertaistuksessa piilee käsitteiden, käsitysten ja aatteiden historian tutkimisen tärkeys.⁴⁷ Lähden olettamuksesta, että konfliktin taustalla vaikuttivat osapuolien – paikallisten sukupolviliikkeiden – erilaiset maailmankuvat. Tutkielman tutkimuskonteksti muodostuu siis aiemmista yrityksistä selittää, miten sukupolvien erilaiset käsitykset vaikuttivat opiskelijaliikkeen ja valtaapitävien välisiin julkisuuden kiistoihin 1960- ja 70-luvuilla.

OPISKELIJALIIKE JA VALTAAPITÄVÄT

Sosiologi Matti Parjasen mukaan vuoden 1968 levottomuuksissa huippunsa saanut kansainvälinen *opiskelijaliike* (usein viitataan myös *opiskelijaradikalismiin*) vavahdutti länsimaiden valtarakenteita.⁴⁸ Parjanen on kuitenkin suhtautunut kriittisesti sukupolvikonfliktin selittävyYTEEN opiskelijaliikkeen yhteydessä. Tätä Parjanen perustelee tutkimuksilla yhdysvaltalaisesta opiskelijaradikalismista. Niiden mukaan vain muutama prosentti opiskelijoista osallistui

⁴⁶ Alapuro 1994, 316–317. Myös jyvaskyläläistä opiskelijaliikettä tutkinut Kustaa Vilkuna (2013, 12–13) on nähnyt paikallistason tarkastelun vahvuutena.

⁴⁷ Hyrkkänen 2002, 9, 26–27.

⁴⁸ Parjanen 1983, 3, 6.

radikalismiin. Tähän vedoten Parjanen toteaa, että ”tuntuu oudolta väittää, että opiskelijaliike olisi syntynyt yksinomaan sukupolvien välisestä konfliktista.”⁴⁹ Parjanen ei siis kuitenkaan kiellä sukupolvien välisen vuorovaikutuksen mahdollista vaikutusta ylioppilasliikkeen synnyssä.

Suomalainen 1960- ja 70-lukujen opiskelijaliikehdintä ei ole uusi tutkimusaihe. Jo 1990-luvun lopulla puhuttiin aiheita vaivaavasta tutkimustulvasta.⁵⁰ Aivan viime aikoina historiantutkija Kustaa Vilkuna on tutkinut aikakauden opiskelijaliikettä tarkemmin. Hän on selvittänyt Jyväskylän opiskelijaradikalismia tutkimuksessaan *Kapina Kampusella* (2013). Analysoidessaan mitä ”kapina” toi tullessaan, Vilkuna nostaa esiin opiskelijaliikkeen kertomuksen tärkeyden: ”Ei tullut kumousta, ei edes muutosta, mutta sen sijaan vasemmistolaisen opiskelijaliikkeen suuri kertomus, mytologia, oli luotu.”⁵¹ Tätä kertomusta rakennettiin reaaliajassa lehdistössä – opiskelijaliike luotiin julkisuudessa.⁵²

1960- ja 70-lukujen suomalaisen opiskelijaliikkeen julkisuutta on tutkinut oikeastaan vain Tapani Suominen. Tutkimuksessaan Länsi-Saksan, Norjan ja Suomen opiskelijaliikkeitä tarkastellut Suominen katsoo, että opiskelijaradikalismin ja tiedotusvälineiden suhdetta koskenut julkinen keskustelu koski ennen muuta valtaa.⁵³ Opiskelijoiden ja valtaapitävien välisissä julkisuuden konflikteissa keskiössä olivat siis kysymykset siitä, kuka tiedotusvälineitä hallitsi ja kenen totuuksia julkisuudessa esitettiin. Suomisen kanssa samaa mieltä on Helsingin Ylioppilaslehden historian kirjoittanut Jukka Kortti. Kortin mukaan varsinkin vuoden 1968 opiskelijaliikehdinnässä oli Suomessa pitkälti kyse ”mediahegemoniasta”.⁵⁴

Suominen arvelee, että radikalismin taustalla oli nuorten omaksuma käsitys länsimaisen yhteiskunnan kaksinaismoralismista. Varsinkin Yhdysvaltain käymä Vietnamin sota näyttäytyi nuorille esimerkkinä siitä, etteivät länsimaat toimineet moraalisesti niin kuin opettivat. Yhdeksi Suomisen tutkimuksen pääsanomaksi voi myös tulkita sen, että eri maiden ylioppilasradikalismeissa oli pohjimmiltaan kyse nuorten uudenlaisesta suhtautumisesta oman maansa historiaan. Suomessa opiskelijaradikaalien ja valtaapitävien välisissä erimielisyyksissä keskeisessä roolissa oli suhtautuminen Neuvostoliittoon.⁵⁵

⁴⁹ Parjanen 1983, 9–10.

⁵⁰ Ks. Suominen 1997, 16–17.

⁵¹ Vilkuna 2013, 371.

⁵² Opiskelijoiden liikehdintää tutkineen Matti Hyvärisen (1994, 32–33) mukaan julkisuus on yhteiskunnallisille liikkeille tärkeää, sillä ”liikkeiden todellisuus tuotetaan puheessa”.

⁵³ Suominen 1997, 424–425.

⁵⁴ Kortti 2013, 630.

⁵⁵ Ks. Suominen 1997, 417–418, 424. Myös Virtanen (2001, 344) on tulkinnut Suomisen tutkimusta näin.

Konfliktin yhteydessä onkin huomioitava sen laajempi konteksti. Kimmo Rentola on tutkimuksessaan *Vallankumouksen aave* (2005) yhdistänyt 1970-luvun taitteen kylmän sodan politiikkaa ja nuorisoliikehdintää. Rentolan mukaan 1960- ja 70-lukujen kulttuuri- ja nuorisoliikehdintöjä oli aikaisemmin lähestytty turhan erillään kylmän sodan politiikasta. Rentolan tutkimuksesta tulee hyvin esille, ettei vuosikymmenten taitteen opiskelijaliikkeen tarkasteleminen irrallaan aikakauden poliittisesta ilmapiiristä ole itseasiassa edes mahdollista. Esimerkiksi Tšekkoslovakian miehitys vuonna 1968 ja huhut Neuvostoliiton vallankumoussuunnitelmista Suomessa vuonna 1970 olivat varmasti aikakauden nuorten ylioppilaiden poliittisen maailmankatsomuksen muodostumisen merkittävimpiä osasia.⁵⁶

Tamperelaisen opiskelijaliikkeen suhdetta paikkakunnan valtaapitäviin on sivuttu aiemmassa tutkimuksessa. Tampereen yliopiston ylioppilaskunnan historian kirjoittaneet Vesa Vartiainen ja Mervi Kaarninen ovat vihjanneet Aviisin kaupunginjohdossa herättämän ärsytyksen johtuneen Aviisin vuosikymmenten taitteen radikaalista ja vasemmistolaisesta linjasta.⁵⁷ Aikakauden opiskelijaliikehdinnän taustalla on yleisemminkin nähty uusvasemmistolaiset aatteet.⁵⁸

Tamperelaisen opiskelijaliikkeen historian kirjoittaneen filosofi Heikki Mäki-Kulmalan mukaan tamperelaiset valtapiirit eivät katsoneet paikallisen opiskelijaliikkeen toimintaa hyvällä: ”[...] kun liikehdintä alkoi, katkerointi vallasväki mielensä. Tuollaisiako niistä toivoista tuli?”⁵⁹ ”Vallasväellä” Mäki-Kulmala viittaa ilmeisesti kaupungin päätöksenteossa vaikuttaneeseen *aseveliakseliin*. Tämä sosialidemokraattien ja porvariston yhteistyöhön perustunut poliittinen kulttuuri oli määritelty kunnallispolitiikkaa jo toisen maailmansodan jälkeisistä vuosista saakka. Paikallinen aseveliakseli oli syntynyt sota-aikana ja sen ideologian perustavanlaatuisiksi lähtökohdaksi oli muodostunut kommunismin vastustaminen. Talvi- ja jatkosodissa Neuvostoliittoa vastaan sotineet asevelitoimijat kokivat jatkavansa Suomen puolustamista sodan jälkeenkin vastustamalla vihollisen ideologiaa kunnallispolitiikassa.⁶⁰

Jarkko Vesikansan mukaan aseveliaatteella oli toinen tuleminen 1960- ja 70-lukujen taitteessa. Aseveliaatteen näkökulmasta vuosikymmenten taite näyttäytyi 1940-luvun lopun vaarojen vuosien

⁵⁶ Ks. Rentola 2005, 18, 24–30, 38–42, 405–406, 411, 119.

⁵⁷ Vartiainen & Kaarninen 2013, 142–143; Kaarninen 2000, 198. Ks. myös Mäki-Kulmala 1988, 77–78.

⁵⁸ Ks. esim. Parjanen 1983, 3–4; Suominen 1997, 43–44.

⁵⁹ Mäki-Kulmala 1988, 138. Mäki-Kulmalan tutkielma tamperelaisesta opiskelijaliikkeestä vaikuttaa vahvasti tämän työn taustalla. Kuitenkin, kuten Mäki-Kulmala itsekin mainitsee, hänen työssään ei ole kyse historiatieteellisestä tutkimuksesta, vaan ennemminkin ”sosiologisesta esseestä”. Vakuuttavana sosiologisena paikallisen opiskelijaliikkeen synnyn ja kuoleman selityksenä esitys on kuitenkin tärkeä osa tutkielman taustaa. Mäki-Kulmalan työtä on tosin lähestyttävä osittain myös muistelmateoksena, sillä hän toimi itse tamperelaisessa opiskelijaliikkeessä 1970-luvulla. Mäki-Kulmalan mukaan hän itse ”marssi parhaan taitonsa mukaan Sosialistisen Opiskelijaliiton tunnetuissa taistelurivistöissä”. Ks. Mäki-Kulmala 1988, 4–5.

⁶⁰ Rasila 1992, 351–352, 358; Martikainen 2009, 39.

kaltaisena aikana, jolloin kommunismi uhkasi jälleen Suomen itsenäisyyttä – tällä kertaa vain uusvasemmiston nuorten muodossa. Aikaa on tässä hengessä kutsuttu ”uusiksi vaarojen vuosiksi”.⁶¹ Opiskelijoiden vasemmistohenkinen radikalismi sai paikallisen poliittisen kulttuurin edustajat heräämään taisteluun ideologiseksi vastustajakseen kokemaansa uhkaa vastaan.

SUKUPOLVIKONFLIKTI JA TRADITION MURROS

Tamperelaisen aseveliaatteen identiteettiä tutkinut historioitsija Elina Martikainen on katsonut, että tamperelaisten nuorten ja asevelihenkisen kaupunginjohdon välille oli 1960-luvun puolesta välissä syntynyt ”sukupolvien konflikti”. Martikaisen mukaan paikalliset opiskelijat olivat alkaneet yhä enenevässä määrin kyseenalaistaa aseveliakselissa vaikuttaneen vanhemman polven käsityksiä. Martikainen määrittelee sukupolvien maailmankuvia erottavaksi tekijäksi kokemuksen Suomen viimeisimmistä sodista. 1960-luvulla lisääntyneet nuorten pasifistiset aatteet eivät olleet sovitettavissa vanhemman sodan kokeneen polven lujaan maanpuolustustahto-mentaliteettiin.⁶²

Koko suomalaisen yhteiskunnan kulttuurista muutosta 1950-luvulta 1970-luvulle on monissa tutkimuksissa selitetty sukupolvien välillä vaikuttaneen ristiriidan kautta.⁶³ Usein selitysten pohjalla on ollut sukupolven käsitteen mannheimilainen jäsentäminen ja ”60-lukulaisista” on tämän takia tullut mannheimilaisen sukupolven perikuva.⁶⁴ Historioitsija Marja Tuomisen mukaan 1960-luvun kulttuurimurroksen taustalla oli vanhemman ja nuoremman sukupolven ”todellisuuskäsitysten ristiriita”. Tuominen on tulkinnut – Martikaisen tavoin – että erilainen suhtautuminen Suomen edellisiin sotiin oli sukupolvien käsityksiä toisistaan erottava tekijä. Ajatusrakennelma voidaan yleistää seuraavasti: 1940-luvun lopulla syntyneet ja 1960-luvulla täysi-ikäisiksi varttuneet suuret ikäluokat alkoivat nähdä maailman radikaalisti eri tavalla kuin heidän vanhempansa, sota-ajan kokeneet ikäpolvet. Tuomisen tutkimuksen nimikin viittaa juuri tähän: ”Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia”. Vuosikymmenen aikana näiden kahden sukupolven välillä käytiin valtakamppailu kulttuurista. Tuomisen mukaan kyse oli ”sukupolvihegemonian kriisistä”.⁶⁵

Sosiologi Matti Virtasen mielestä Tuomisen mannheimilaisen sukupolven tulkinta on jäänyt ”jotenkin puolitiehen”. Virtasen tulkinnan mukaan 1960-luvun henkisessä murroksessa kyse ei ollut sukupolvien, vaan kahden poliittisen tradition – vasemmistolaisen ja fennomaanisen –

⁶¹ Vesikansa 2004, 251–296. Käsitteestä *uudet vaaran vuodet* ks. esim. Rentola 2005, 12.

⁶² Martikainen 2009, 57–64, 124–132.

⁶³ Ks. esim. Alasuutari 1996, 218–224; Pantti 1998, 14–16; Paavolainen 1992, 24.

⁶⁴ Haavio-Mannila, Roos & Rotkirch 2008, 111; Purhonen & Hoikkala 2008; 134; Miettunen 2009, 19–21. Ks. myös. Erola & Wilska 2004.

⁶⁵ Tuominen 1991, 45–66, 384–393.

konfliktista. Virtasen mukaan käsityksiä 1960-luvusta on hämärtänyt se, että näiden traditioiden edustajat konfliktissa olivat eri-ikäiset sukupolvifraktiot.⁶⁶ Joka tapauksessa myös Virtanen näkee, että 1960-luvulla mobilisoituneet sukupolvet irtautuivat henkisesti aikaisemmin hegemonisessa asemassa olleesta kulttuurista:

[...] 60-lukulaiset ottivat irti vanhan keskiluokan koti, kirkko, isänmaa -kulttuurista [...] uuden nuorisokulttuurin kasvateille vetovoimainen oli kekkoslaisuuteen kytkeytynyt sosiaaliliberaali kaupunkilaisuus.⁶⁷

Virtasen mukaan vanhasta oikeistolaisesta fennomaanisesta traditiosta alkoivat 1960- ja 70-lukujen taitteessa irtautua kaikki mobilisoituvat nuoret, jopa kokoomuslaiset ylioppilaat.⁶⁸ Nuorisokulttuurin tulo ja suuri muutto maalta kaupunkeihin oli muuttanut 1960-luvun nuorten käsityksiä ajasta ja maailmasta. Näiden muutosten sekä uusvasemmistolaisien aatteiden tulon seurauksena he eivät osanneet sisäistää vanhemman polven konservatiivisempaa maailmankuvaa.

Heikki Mäki-Kulmala on viitannut vanhan tradition katkeamiseen ylioppilasmaailmassa. Hänen mukaansa 1950-luvun autoritaarisesta, hierarkkisesta ja perinteitä kunnioittavasta yliopistosta siirryttiin moderniin yliopistoon. Vielä 1960-luvun alussa hyvä tanssitalo kuului akateemiseen sivistykseen, mutta jo 1960-luvun lopulla juhlapoloneesin sisältäneet perinteiset frakkivuosisjuhlat olivat kadonneet ylioppilaskuntien ohjelmistoista. Enää perinteet ja professorien arvovalta eivät olleet opiskelijoille merkityksellisiä.⁶⁹ Niin ikään Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan historian kirjoittanut Laura Kolbe katsoo, että 1960-luvulla opiskelijakulttuurissa tapahtui tradition murros.⁷⁰

Opiskelijat vastaan kaupunki -vastakkainasettelussa yhdistyvät aiemman tutkimuksen tulkinnat sukupolvikonfliktista, yhteiskunnan kulttuurisesta murroksesta 1960-luvulla sekä yliopiston tradition katkeamisesta. Aiemmat tulkinnat näyttävät olevan yhtä mieltä varsinkin yhdestä asiasta: siitä, että suomalaisten opiskelijoiden tapa käsittää aikaa ja maailmaa muuttui 1950- ja 80-lukujen välissä merkittävästi erilaiseksi kuin aikaisempien sukupolvien. Tamperelaisessa julkisuudessa käydyssä opiskelijat vastaan kaupunki -konfliktissa voidaankin siis nähdä ilmentymiä kahden erilaisen maailmankuvan, uudemman ja vanhemman, välisestä dialogista.

⁶⁶ Virtanen myös huomauttaa, että Tuomisen määritelmät sotasukupolvesta ja suurista ikäluokista jäävät epäselviksi. ”Sotilaitten lapsia” olivat nimittäin muutkin kuin 1940-luvun lopulla syntyneet suuret ikäluokat – myös aikaisemmin 1930-luvulla ja myöhemmin 1950-luvulla syntyneet saattoivat olla talvi- ja jatkosodissa sotineiden lapsia. Virtanen siis kritisoi Tuomista myös useampien eri ikäryhmien (ikäkohorttien) niputtamisesta saman yhteiskunnallisen sukupolven alle. Virtanen 2001, 16, 269–271, 383–387.

⁶⁷ Virtanen 2001, 386.

⁶⁸ Virtanen 2001, 383.

⁶⁹ Mäki-Kulmala 1988, 35–52. Ks. myös Parjanen 2010, 72.

⁷⁰ Kolbe 1996, 9–10.

SANKAREISTA JA KELMEISTÄ SEKÄ TUTKIJAN POSITIOSTA

Opiskelijaliike ja 1970-luku tuovat monille varmasti ensimmäisenä mieleen vahvasti puoluepolitisoituneen julkisen keskustelun ja siihen liittyneen taistolaisuuden marxismileninismeineen. Aikakauden poliittista kahtiajakautumista kuvaa hyvin lausahdus ”kenen joukoissa seisot?” Vaikka tabuja on yritettykin avata, tuntuu siltä, että varsinkin Neuvostoliittoon päin kallellaan ollut taistolaisuus on yhä yksi lähihistorian kipupisteistä. Opiskelijoihin ja kulttuuriväkeen kytkeytynyt nuortaistolaisuus oli puolestaan tässä tutkielmassa tarkasteltavana olevan opiskelijaliikehdinnän perillinen.

Historiantutkija Kustaa Vilkuna on jyvaskyläläistä opiskelijaliikettä koskevassa tutkimuksessaan jättänyt opiskelijaliikkeen toimijat nimettömiksi. Vilkuna on aivan oikeassa siinä, ettei historiantutkijan tehtävä ole määrittellä tarinan ”sankareita” tai ”kelmejä”.⁷¹ Kuitenkaan tämän tutkielman yhteydessä ei ole ollut mahdollista jättää määrittelykamppailujen toimijoita nimettömiksi. Joidenkin Aamulehden ja Aviisin toimittajien sekä opiskelijaliikkeen ja aseveliakselin aktiivien tarkempiin henkilökuviin on ollut pakko tukeutua, jotta ilmiön koko kuva tulisi selville.⁷² Historiantutkijan on tyydyttävä rooliinsa ja yritettävä parhaansa mukaan kohdella historiallisia toimijoita tasapuolisesti. Se, millaisia sankareita ja kelmejä lukija hänen työstään tulkitsee löytävänsä, ei ole hänen päätäntävällisyydessään. Voin vain vakuuttaa, että tasapuolisuuteen on pyritty. Tutkijan vastuulle jää lopulta vain se, että hänen väitteensä pitävät paikkaansa.

Aivan tutkielman alussa esitin akateemikko Matti Kuusen näkemyksen siitä, että vain radikaalisti vanhaa valtaa kyseenalaistavista ylioppilaspolvista tulee politiikan, tieteen ja taiteen jättiläisiä. Näyttää siltä, että Kuusi oli oikeilla jäljillä. Tässäkin tutkielmassa on siteerattu monia 1960- ja 70-lukujen radikaaleista opiskelijapolvista nousseita erinomaisia tutkijoita. Tampereen yliopistossa nuorina opiskelleiden Heikki Mäki-Kulmalan (s. 1951), Matti Hyvärisen (s.1949) ja Matti Virtasen (s.1949) tutkimukset ovat tutkielman kannalta tärkeimpiä. Myös Marja Tuomisen (s.1953) ja Kimmo Rentolan (s.1953) ajatukset ovat työssä merkittävässä roolissa.

Tutkielman kirjoittaja (s.1989) ei ole voinut olla huomaamatta, että edellä mainittuihin pätee tässä mielessä hyvin mannheimilainen avaintapahtuma -teoria. Vuosina 1949–1953 syntyneet ovat olleet mannheimilaisittain maailmankatsomuksellisesti herkässä iässään juuri 1960- ja 70-lukujen taitteen molemmin puolin. Ei siis varmaankaan ole täysin sattumaa, että he ovat alkaneet – toki monista

⁷¹ Vilkuna 2013, 17–18.

⁷² Mielestäni opiskelijapolitiikat ja ylioppilaslehden päätoimittajat ovat tietoisesti toimineet julkisissa toimissa – aivan samalla tavalla kuin kunnallispoliitikotkin – eikä heidän julkisten toimiensa tutkimisessa pitäisi siinä mielessä olla mitään arveluttavaa. Vrt. Vilkuna 2013, 18.

erilaisista näkökulmista käsin – tarkastella aihetta. Tutkijan tie on johtanut tutkimaan oman nuoruuden merkittävimpiä kokemuksia. Esimerkiksi Tapani Suominen on kertonutkin ajautuneensa tutkimaan ylioppilasradikalismia juuri omien nuoruusmuistojensa takia.⁷³ Vaikka en kovin monessa kohdassa olekaan tämän tutkijaryhmän kanssa eri mieltä, lienee perusteltua sanoa, että historian tutkimuksellisessa mielessä on hyvä asia, että ilmiötä tarkastellaan myös uusin silmin, ajallisesti hieman kauempaa ja ilman omia kokemuksia.

Tutkijan on tärkeä ymmärtää oma sijaintinsa tutkittavaan aiheeseen nähden. Täydellinen objektiivisuus on mahdotonta, täytyy siis vain tunnustaa osallisuutensa. Markku Hyrkkäsen mukaan mentaliteettihistorian yhtenä perinteisimpänä tarkoituksena on ollut yrittää ymmärtää siirtymistä moderniin yhteiskuntaan: eli parantaa tutkijan ymmärrystä omasta ajastaan.⁷⁴ Tässä tapauksessa tutkimuskohde voidaankin kuvitella siirtymävaiheeksi modernista mentaliteetistä ”postmoderniin” mentaliteettiin. Voin hyvin myöntää, että suomalainen 1950-luku näyttäytyy minulle jonkinlaisena (kärjistäen lähes keskiaikaan verrattavissa olevana) mystisenä toisena todellisuutena, mutta 1980-luku tuntuu jo aivan nykyajalta. Tutkimuskohteen valinnassa on varmasti vaikuttanut halu ymmärtää, että miten tähän maailmanhetkeen on tultu.

⁷³ Suominen 1997, 7–15.

⁷⁴ Hyrkkänen 2002, 93.

2. Kamppailu korkeakoulupolitiikasta

Tamperelaisen opiskelijaliikkeen syntyyn liittyy vahvasti suomalaisen yhteiskunnan kokema ”murros” 1960-luvulla. Vuosikymmen on nähty kumouksellisena niin politiikan kuin arjenkin suhteen. Aikakauden suuriin muutoksiin voidaan laskea maalta muutto, hyvinvointivaltion rakentamisen aloittaminen sekä maan vaurastuminen. Avainsanoiksi nousevat varsinkin nuoriso ja radikalismi.⁷⁵ Myös maan leimallisin teollisuuskaupunki Tampere oli muutoksen kourissa. 1970-luvulla kaupunginjohdossa jouduttiin toteamaan, että kaupungin väkiluvun kasvu oli pysähtynyt ja teollisuus alkanut karata halpojen työvoimakustannusten maihin. Kaupungin elinkeinorakenne oli murroksessa.⁷⁶ Jos muuttuivat yhteiskunta ja kaupunki, niin jotain tapahtui niiden opiskelevalle nuorisollekin. Se alkoi kyseenalaistaa yhteiskunnassa ja kaupungissa vallitsevia symbolisia järjestelmiä.

Tampereelle 1960-luku oli tuonut yliopiston. Kaupungin asevelipoliitikot olivat olleet erityisesti kiinnostuneita korkeakoulun saamisesta Tampereelle – se nähtiin tärkeäksi osaksi perinteisesti teollisuuskaupunkina mielletyn paikkakunnan kehittämistä. Kun maan johdossa alettiin suunnitella korkeakoululaitoksen hajasijoitusta, oltiin Tampereella aktiivisia. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun siirtämisestä Helsingistä Tampereelle päätettiin 1956. Uudet tilat valmistuivat Tampereen Kalevantielle 1960 ja opetus aloitettiin kaupungin yksityisessä korkeakoulussa. Kuuden vuoden päästä korkeakoulusta tuli *Tampereen Yliopisto*.⁷⁷ Tampereen yksityinen yliopisto oli asevelipoliitikkojen lempilapsi. 1960- ja 70-lukujen taitteessa tämä lempilapsi alkoi kuitenkin opiskelijaliikehdinnän muodossa oireilla.

1960-luvun tuomat muutokset koskivat merkittävästi korkeakoululaitosta. Osana aikakauden suunnittelutaloutta ja koulutusoptimismia koko suomalainen koulutusjärjestelmä joutui uudistusten kohteeksi. Opiskelijaliikkeen keskiöön tuli perinteisen korkeakouluhallinnon modernisoiminen. Yliopistojen toiminta oli määräytynyt pitkälti perinteistä ja professoreista käsin – nyt yliopiston sisällä vaikuttanutta järjestelmää alettiin kyseenalaistaa ja käyttöön tuli sanoja kuten korkeakoulupolitiikka.⁷⁸ Opiskelijoiden maailma oli muuttunut vauhdilla ja sen myötä opiskelijat alkoivat vaatia muutoksia oppilaitostensa päätöksentekoon: hallintoon haluttiin kunnollinen opiskelijaedustus. Professorien perinteistä valtaa kannattaneet konservatiivisemmat piirit eivät

⁷⁵ Nuorista ja radikalismista ks. esim. Suominen 1997, 41–44. Poliitiikan murroksesta ks. esim. Pernaa & Niemi 2005, 6. Arjen murroksesta ks. esim. Peltonen, Kurkela & Heinonen 2003, 6–15.

⁷⁶ Rasila 1992, 185–253. Ks. myös Laine & Peltonen 2003, 373.

⁷⁷ Martikainen 2009, 117–121; Rasila 1992, 456–461. Valtiolistamisen vuonna 1974 seurauksena kirjoitusasu muuttui *Tampereen Yliopistosta* *Tampereen yliopistoksi*.

⁷⁸ Kaarninen & Kaarninen 2002, 280; Mäki-Kulmala 1988, 47; Kaarninen 2000, 99–152.

ottaneet nuorten vaatimuksia ilahtuneina vastaan. Valtakunnallisen korkeakouluhallintouudistuksen kiihvimmat hetket sijoittuvat 1960-luvun viimeisiin vuosiin ja 1970-luvun alkupuoliskolle – siis samaan aikaan kuin tamperelainen opiskelijat vastaan kaupunki -vastakkainasettelu. Konfliktin näkyvin osa olikin lehtien sivuilla käydyt *korkeakoulupoliittiset määrittelykamppailut*.

2.1 ”Minne joudut yliopisto” – kaikki alkoi kampuskiistasta

Ensimmäisen korkeakoulupoliittisen kysymyksen nosti 1960-luvulla esiin suurten ikäluokkien tuoma demografinen paine. Täytyi alkaa selvittää miten kasvavalle nuorten joukolle pystyttäisiin tarjoamaan mahdollisuus opintoihin. Korkeakoulutus oli yleistynyt Suomessa vauhdilla ja opiskelijamäärän kasvu oli huimaa: vuosien 1963 ja 1973 välillä opiskelijamäärät kaksinkertaistuivat 32 000:sta 64 000:teen.⁷⁹ Tampereen yliopiston osalta opiskelijamäärien kasvu oli valtakunnallista tasoa hurjempi. Opiskelijoiden määrän kasvun suhteen vuodesta 1960 vuoteen 1970 ei puhuta kaksinkertaistumisesta vaan seitsenkertaistumisesta.⁸⁰

Opiskelijamäärien kasvu oli vaikuttanut siihen, että Tampereella oli kaupungin- ja yliopistojohdon kesken alettu vuodesta 1964 alkaen suunnitella kampuksen sijoittamista keskustan ulkopuolelle. Kohteeksi oli valittu kaupungin laitamilta lähes täysin rakentamaton Hervanta. Suunnitelman takana olivat kaupunginjohtaja Erkki Lindfors (sd) ja yliopiston rehtori Paavo Koli. Pohjoisamerikkalaisten ja pohjoismaalaisten esikuvien innoittamana Hervantaan haluttiin luoda satelliittikaupunki ja sen yhteyteen suuri tiedekeskus. Opiskelijoiden keskuudessa vastustusta hanketta kohtaan alkoi viritä vuoden 1967 aikana. Opiskelijat pelkäsivät, että Hervannasta tulisi yhteiskunnasta irrallaan oleva metsäkampus.⁸¹

Paikallisten lehtien sivuilla opiskelijat vastaan kaupunki -kamppailun ensimmäinen taistelu käytiin keväällä 1968 kun ylioppilaskunta ryhtyi näyttävästi julkisuudessa vastustamaan kampuksen siirtämistä Hervantaan. Taiston ensimmäiset tahdit lyötiin Aviisissa. Helmikuun alussa 1968 lehdessä julkaistiin Kyösti Lallukan (lib.) tekemä muistio, jossa kritisoitiin kaupungin ja yliopiston suunnitelmia yliopistokampuksen siirtämisestä Hervantaan sekä ehdotettiin kampuksen laajentamista keskustassa sijaitsevaan Tammelan kaupunginosaan. Aviisin kirjoituksissa vihjattiin Hervanta-suunnitelmien epädemokraattisuuteen eli siihen, ettei opiskelijoilta oltu kysytty mielipidettä asiasta, vaikka juuri heitä kampuksen siirtäminen koski. Kampuskiistan ytimessä oli siis kritiikki siitä, ettei

⁷⁹ Mäki-Kulmala 1988, 16–21; Kolbe 1996, 10.

⁸⁰ Vuonna 1960 Tampereella oli opiskelijoita 933 ja vuonna 1970 6928. Rasila 1992, 460.

⁸¹ Mäki-Kulmala 1988, 107; Kaarninen 2000, 61–65; Martikainen 2009, 121.

opiskelijoita oltu otettu mukaan yliopiston tulevaisuuden suunnitteluun. Aviisissa julkaistu niin sanottu Hervanta-muistio oli ylioppilaskunnan tilaama ja Kyösti Lallukan salassa valmistelema.⁸² Kaupungin järjestelypäällikkö Paavo Korhonen on kuvaillut muistion julkaisemista ylioppilaskunnan ”sodanjulistukseksi” kaupungille.⁸³

Aamulehdessä ylioppilaskunnan esittelemä Tammela-suunnitelma lytättiin. Lehden mukaan Tammelan kaupunginosan saneeraus – jota ylioppilaskunnan suunnitelma olisi vaatinut – olisi ollut laajuudessaan niin suuri, ettei sellainen kävisi päinsä ”demokraattisessa järjestelmässä”. Jutussa haastateltu yliopiston talousjohtaja, asevelipoliitikko Yrjö Silo (kok.) piti opiskelijoiden aktiivista kantaottavuutta positiivisena, mutta itse ehdotusta epärealistisena. Ehdotuksen ongelmana nähtiin varsinkin se, että Hervantakampuksen kaavailut olivat jo varsinkin pitkälle kehiteltyjä. Aamulehdessä opiskelijoiden yksipuolisen julkisuuteen tulon pelättiin vaarantavan koko suunnitelman tulevaisuuden.⁸⁴ Lehdessä oltiin selvästi närkästyneitä siitä, että opiskelijat julkisesti ilmaisivat kriittisen asenteensa kaupungin toimia kohtaan.

Tamperelaisia ympäristökonflikteja ja aseveliakselia tutkineiden Lasse Peltosen ja Markus Laineen mukaan tamperelainen päätöksenteko perustui aseveliakselin aikaan ”on sovittu -periaatteelle”. Tällä he viittaavat tapaan, jossa asevelipoliitikot saattoivat tehdä tärkeitä päätöksiä omien voimaklikkiensä kanssa suljettujen ovien takana – ennen kuin muu valtuusto pääsi edes näkemään suunnitelmia. Kaupungin todellinen päätöksenteko oli vuosikymmeniä enemmän tai vähemmän muutamien asevelipoliitikkojen hallussa.⁸⁵ Akselista käytettiin sen itsevaltaiseen hallintatapaan viitaten välillä myös nimitystä ”asevelijunta”.⁸⁶ Kampuskiistan yhteydessä Aamulehdessä opiskelijoille siis vihjattiin, että heidän toimintansa saattaisi pilata aseveliperiaatteen mukaisesti *jo sovittut asiat*. Opiskelijoiden mielipiteitä ei haluttu korkeakoulupolitiikan kentälle.

Aviisissa Aamulehden vastausta Hervanta-muistioon pidettiin ”omalaatuisena uutisen ja kommentin yhdistelmänä”. Aviisissa Aamulehden kirjoituksen laatijaksi oli tunnistettu toimittaja Matti Arjanne, vaikkei kirjoituksessa kirjoittajaa mainittukaan.⁸⁷ Jos kirjoittaja kuitenkin oli Arjanne, oli keskustelu osa monta vuotta jatkunutta Aviisin toimituksen ja Aamulehden toimittaja Arjanteen välistä

⁸² Kyösti Lallukka, *Ylioppilaskunnan ehdotus: kampus keskustaan*, Aviisi 1.2.1968; Antti Eskola, *Hervantakeskustelun opetuksia*, Aviisi 1.3.1968. Ks. myös Kaarninen 2000, 61–65; Vartiainen & Kaarninen 2013, 122–123.

⁸³ Palttila 2010, 48.

⁸⁴ *Tampereen ylioppilaskunnalla suunnitelmia: Hervanta liian syrjäinen paikka – korkeakoulukeskus Tammelaan!* AL 2.2.1968; *Väärien päätelmien vaara*, AL 2.2.1968. Aamulehden lisäksi myös muissa paikallisissa lehdissä otettiin kantaa ylioppilaiden ehdotukseen: ks. *Tampereen yliopistohanke*, KL 2.2.1968; *Ylioppilaskunnan ehdotuksen perustalta hyvä keskustella*, HY 3.2.1968.

⁸⁵ Laine & Peltonen 2003, 327, 417. Ks. myös Rasila 1992, 357–358.

⁸⁶ Rasila 1992, 352. Myös valtakunnallista aseveliakselia on kutsuttu juntaksi. Ks. Salminen 1996.

⁸⁷ *Sanomalehtikatsaus: Keskuskampus sai osakseen...*, Aviisi 9.2.1968.

kamppailua. Vuosina 1968–1972 asevelihenkinen Arjanne oli ärhäkimmin Aviisia ja ylioppilaskuntaa kritisoinut kirjoittaja Aamulehdessä. Usein hän pakinoi nimimerkillä *Malakias*.

Ylioppilaskunnan ja kaupungin välit alkoivat selvästi kiristyä Hervanta-muistion julkistamisen seurauksena, vaikka siihen liittynyt julkinen keskustelu laantuikin verrattain lyhyessä ajassa.⁸⁸ Tampereen Yliopiston hallinnossa Hervantaan siirtymisestä luovuttiin käytännössä jo saman vuoden syksyllä ja siten Hervanta-kiista jäikin lähinnä opiskelijoiden ja kaupungin väliseksi.⁸⁹ Tampereella opiskelijaliikkeen konflikteihin liittyi siis alusta asti oleellisesti kaupungin hallinto. Tämä on merkille pantavaa, sillä monien muiden yliopistokaupunkien opiskelijaliikkeiden yhteydessä ei ole tullut esille yhtä voimakkaita opiskelijat vastaan kaupunki -vastakkainasetteluja vuosikymmenten taitteessa.⁹⁰ Kiistoja syntyi usein enemmänkin ylioppilaskunnan ja *yliopistohallinnon* kuin ylioppilaskunnan ja *kaupungin* välille.⁹¹

Keskustelu Hervannasta ei jäänyt vuoteen 1968. Vuosina 1970–70 Aviisissa arvosteltiin useaan otteeseen kaupungin suunnitelmia siirtää Tampereen Teknillinen Korkeakoulu Hervantaan. Kovin kritiikki kohdistui asian tiimoilta vuonna 1969 kaupunginjohtajaksi valittuun Pekka Paavolaan (sd). Yhden kerran hänen väitettiin jopa harhauttaneen eduskuntaa asiassa. Samassa kirjoituksessa vihjailtiin asiaan liittyneen myös korruptiota: ”[...] kaupungin edustussaunassa on saunotettu viime viikkoina lähes kaikki ne, jotka ensi kädessä päättävät, saako Teknillinen Korkeakoulu rahaa valtiolta ensimmäisen vaiheen rakentamiseksi Hervantaan.” Tällä viitattiin samaan väittämään, joka oli esitetty Aviisissa jo aikaisemmin – eli siihen, että kaupungin tärkeät päätökset tehdään pitkälti pienessä piirissä edustussaunoissa.⁹² Tampereen Teknillinen Korkeakoulun toiminta siirtyi Hervantaan 1973 lähtien.

Yliopistokampuksen osalta Hervanta-suunnitelma laukesi lopulta tammikuussa 1972, vaikka vielä vuoden 1971 syyskuussa Aviisin etusivulla oli mietitty, että ”minne joudut yliopisto”. Opiskelijoiden ja kaupungin välejä vuodesta 1968 asti hiertänyt kiista alkoi näyttää selvitetyltä kun kaupunginhallitus oli linjannut, että yliopiston laajentaminen voi tapahtua nykyisellä paikallaan.

⁸⁸ Myöhemmin keväällä 1968 Aviisissa ilmestyi vain muutamia kaupunginjohtajan ja opiskelijoiden välisten käsitysten eroihin viittaavia kirjoituksia. Ks. Reima Säpyskä, *Tähtinäkimö*, Aviisi 22.3.1968; Toimi Viherheimo, *Rakentavia ehdotuksia: Oikeat termit asioille*, Aviisi 10.5.1968. Välien kiristymisestä ks. myös Mäki-Kulmala 1988, 109.

⁸⁹ Kaarninen 2000, 62.

⁹⁰ Ainakaan Helsingin, Turun tai Jyväskylän yliopistojen ylioppilaskuntien historioiden (Lamberg 2004; Ketonen 2001; Kolbe 1996) mukaan kyseisillä paikkakunnilla ei syntynyt vastaavanlaatuisia konflikteja.

⁹¹ Ks. esim. Ketonen 2001, 248–254, 382.

⁹² *Mustaa-Pekkaa: Eduskuntaa harhautettiin*, Aviisi 23.10.1970. Ks. myös: Martti Lahti, *Hervantaan....n, heh heh!* Aviisi 6.11.1970; *Hervanta-suunnitelma pelkkää bluffia? Oy Tampere Ab: Hajoita ja hallitse II*, Aviisi 11.12.1970; *Hervantaan maksoi mitä maksoi*, Aviisi 15.1.1971; Jarmo Mäkelä, *Häpeällinen Hervanta*, Aviisi 22.1.1971; *Kuka maksaa Hervantaskandaalin viulut*, Aviisi 23.4.1971; Veli-Antti Savolainen, *Piiri pieni Tampereella hyörii*, Aviisi 18.6.1971.

Aviisissa kamppailun kommentoitiin olleen tulinen, mutta päättyneen hyvin opiskelijoiden kannalta. Aviisissa onniteltiin kaupunginhallitusta hyvästä päätöksestä, mutta varoitettiin kaupungin ongelmien ratkeavan oikeasti vasta silloin kuin kaupunginjohto luopuu ”epäkansanvaltaisesta kunnallispolitiikastaan”.⁹³ Lopullista päätöstä kampuksen sijoittamisesta analysoitiin myös Aamulehden pääkirjoituksessa. Aiheen tiimoilta velloneeseen monivuotiseen kampuskeskusteluun pääkirjoituksessa otettiin kantaa toteamalla sen saaneen ”farssinomaisiakin sävyjä erään opiskelijatahon punakynänpiiroista”.⁹⁴ Aamulehdessä ylioppilaskunnan julkinen toiminta kampuskiistan yhteydessä todettiin siis naurettavaksi.

Aviisin ja Aamulehden kirjoittelua voidaan selittää ymmärtämällä kampuskiista ensimmäiseksi opiskelijoiden ja aseveliakselin sukupolviliikkeiden väliseksi määrittelykiistaksi. Matti Virtanen on soveltanut sukupolvifraktiomalliansa julkisuuden näkökulmasta. Hän jatkanut mannheimilaista tulkintaansa sijoittamalla sukupolvifraktioiden synnyn Bourdieun kuvailemille sosiaalisen toiminnan kentille: yhteiskunnallinen murros aiheuttaa ajan kuluessa myös murroksia sosiaalisen toiminnan kentillä kun murroksessa mobilisoituneiden sukupolvifraktioiden ydinjoukot murtautuvat niille.⁹⁵ Kenttien määrittelykamppailut voidaan siis nähdä sukupolviliikkeiden välisiä. Virtasen fraktiomallin kautta tulkittuna opiskelijat vastaan kaupunki -määrittelykamppailut syntyivät siis uuden opiskelijapolven murtautuessa paikallisille sosiaalisen toiminnan kentille. Ensimmäisenä opiskelijat murtautuivat keskustelemaan heille tutuimman kentän sisällöstä: korkeakoulupolitiikasta. Näissä määrittelykamppailuissa opiskelijat yrittivät haastaa kentällä vakiintuneet auktoriteetit (aseveliakselin) kasvattaen samalla omaa symbolista pääomaansa. Asevelihenkkiset piirit pyrkivät puolestaan alusta asti pitämään kentän keskustelut omassa hallussaan.

2.2 Lukukausimaksulakko, vuoden 1968 merkitys ja kertomus opiskelijaliikkeestä

1960-luvun radikalismia ja siihen liitettyä sukupolvikonfliktia on pidetty kulttuurin ja henkisen ilmapiirin murroskohtana.⁹⁶ Kaikkein symbolisimman murroskohdan asemaan on noussut jo aikalaistenkin ”hulluksi vuodeksi” nimeämä 1968. Vuoden merkkitapauksia oli Tšekkoslovakian tapahtumien ohella laaja opiskelijaliikehdintä länsimaissa.⁹⁷ Matti Parjasen mukaan kansainvälinen

⁹³ *Minne joudut yliopisto*, Aviisi 29.10.1971; Veli-Antti Savolainen, *Voitto opiskelijoille: Ei yliopistoa Hervantaan*, Aviisi 21.1972. Veli-Antti Savolainen, *Kampuskysymys ratkeaa*, Aviisi 21.1.1972. Ks. myös Kaarninen 2000, 64–65.

⁹⁴ *Keskustakampus*, AL 20.1.1972.

⁹⁵ Virtanen 2003, 137.

⁹⁶ Ks. esim. Alasuutari 1996, 218. Tosin Alasuutari on huomauttanut, että taiteen osalta murros tapahtui jo 1950-luvulla. Yhteiskunnallisessa mielessä kulttuurinen murros ajoittuu 1960-luvulle.

⁹⁷ Jo aikalaiset nimesivät vuoden ”hulluksi”: ks. esim. Juhani Koponen, *1960-luku: Akvariuksen aika*, AL 20.9.1969. Jälkikäteen mm. yhdysvaltalainen toimittaja Mark Kurlansky (2008, 13) on kuvaillut vuotta 1968 ”vuodeksi, jonka

opiskelijaliike saavutti huippunsa juuri vuoden 1968 levottomuuksissa.⁹⁸ Suomessa vuosi muistetaan kansainvälisten tapahtumien lisäksi kotimaisen ylioppilasradikalismien symboliksi nousseesta Helsingin Vanhan Ylioppilastalon valtauksista. Pohjoiseen maailman ilmiöt rantautuivat jälkijunassa ja tamperelainen opiskelijaliike oikeastaan vasta aktivoitui vuonna 1968.⁹⁹

Tamperelaiselle opiskelijaliikkeelle vuodella 1968 on merkityksensä. Kevään kampuskiistan ohella vuoden toinen kimmoke korkeakoulukamppailuun oli syksyinen lukukausimaksulakko. Yliopiston hallinto oli edeltävänä lukuvuonna päättänyt nostaa opiskelijoiden lukukausimaksuja. Maksuja oli päätetty nostaa yliopiston taloudellisten ongelmien takia. Voimakkaasti koko 1960-luvun kasvaneen yliopiston kulurakenteen ongelmat alkoivat realisoitua vuosikymmenen lopulla. Talouden ongelmiin pyrittiin vastaamaan maksuja nostamalla, sillä kaupungin yksityisenä yliopistona opiskelijoilta perittävät lukukausimaksut muodostivat merkittävän osan yliopiston tuloista.¹⁰⁰

Maksujen korotuksen seurauksena ylioppilaskunta organisoi opiskelijat syyskuussa 1968 maksulakkoon. Ylioppilaskunnassa katsottiin, ettei maksun nostamisesta oltu tiedotettu oikealla tavalla. Neljän päivän lakon jälkeen kiistan tulos oli selvillä: opiskelijat voittivat. Myöhemmin selvisi, että maksujen korottamisessa oli kuin olikin toimittu vastoin silloisia säädöksiä. Opiskelijoiden voiton merkitystä lisäsi se, että kiistan sopimisen yhteydessä sovittiin myös siitä, että opiskelijajärjestöt saivat virallisen edustajan kaikkiin yliopiston hallintoelimiin.¹⁰¹

Hervanta-kiista yhteydessä alkanut julkisuuden opiskelijat vastaan kaupunki -vastakkainasettelu sai jatkoa maksulakon muodossa. Aviisin toimiessa lähinnä ylioppilaskunnan tiedotuskanavana, Aamulehdessä lakkoa seurattiin ja analysoitiin herkeämättä.¹⁰² Aamulehden pääkirjoituslinjan mukaan lakko ei ollut mikään ratkaisu. Sen mielestä ylioppilaskunnan toiminta olisi ollut järkevää, mikäli opiskelijoilla olisi ollut tarjolla jokin vaihtoehto yliopiston rahoituksen ongelmiin. Lehden mukaan oli sinänsä hyvä asia, että opiskelijat vaativat parempaa tiedottamista, mutta tässä tapauksessa opiskelijoiden mielenilmaus oli ”kovin kärjistetty”.¹⁰³ Lakon päättymisen jälkeen Aamulehden pääkirjoituksessa analysoitiin tapahtumia otsikon ”Leikit on leikitty” alla.¹⁰⁴ Otsikko

vertaista ei ollut aikaisemmin koettu eikä tulla todennäköisesti enää kokemaan”. Vuoden 1968 myyttistä asemaa on tutkimuksissa myös yritetty purkaa: ks. esim. Suominen 1997, 176–178. Vuoden merkityksen pohdintaa ks. lisää esim. Vilkuna 2013, 81; Virtanen 2001, 348; Kolbe 1996, 327–337.

⁹⁸ Parjanen 1983, 3, 6.

⁹⁹ Kaarninen 2000, 99. Vanhan valtauksista tarkemmin: Kolbe 1996, 355–365.

¹⁰⁰ Kaarninen 2000, 99–104, 129–132.

¹⁰¹ Vartiainen & Kaarninen 2013, 134–141. Tarkemmin Kaarninen 2000, 99–106. Ks. myös: *Sopimus*, Aviisi 13.9.1968.

¹⁰² Ks. esim. *Yliopistossa jatkuu maksusulku. NEUVOTTELUT TAAS TURHIA*, AL 4.9.1968; *Yliopiston ’kuuma kesä’ kiihtymässä*, AL 5.9.1968; *Yliopiston maksukiista ratkaisematta – kantelut ja mielenosoitukset aseiksi*, AL 5.9.1968; *Sovittelijat nyt työssä*, AL 6.9.1968.

¹⁰³ *Maksulakko ei ole ratkaisu*, AL 5.9.1968; *Tiedottaminen on hyvä asia*, AL 5.9.1968.

¹⁰⁴ *Leikit on leikitty*, AL 7.9.1968. Aamulehdessä kuitenkin nähtiin opiskelijoiden hallintoon osallistumisen lisääminen merkityksellisenä.

kertoo kaiken olennaisen Aamulehden toimituksen suhtautumisesta opiskelijoiden toimintaa: se oli vähintäänkin vähättelevä.

Maksulakon yhteydessä yliopistohallinnon ongelmat alettiin Aviisissa yhä enenevässä määrin liittää kaupungin aseveliakselin harjoittamaan politiikkaan. Tämä käy hyvin ilmi lehden maksulakkoa seuranneen kaupunkinumeron pääkirjoituksesta:

Tampereen lehdet ovat teille kaupunkilaisille kertoneet, kuinka opiskelijat ovat järjestövoimin lähteneet ajamaan oikeuksiaan Tampereen Yliopistossa. Meillä on yliopistossa samanlainen tilanne kuin teillä omassa kaupungissanne: valtaa pitää käsissään pieni, mutta voimakas klikki, joka valtansa tunnossa katsoo voivansa tehdä mitä itse haluaa. Meille opiskelijoille kerrottiin lukukausimaksun korotuksesta puoli vuotta päätöksen tekemisen jälkeen; teille ei usein kerrota teitä itseänne koskevista tärkeistä päätöksistä lainkaan. Muutamit harvat henkilöt pitävät nyörejä hallussaan, sanelevat päätökset, tekevät ratkaisut. Ja kun he ovat tarpeeksi monta vuotta vallassa olleet, he rakentavat teidän verorahoillanne akvaarioplanetaarioita ja muita monumentteja.¹⁰⁵

Viimeistään tästä pääkirjoituksesta lähti liikkeelle Aviisissa ainakin vuoden 1972 loppuun saakka jatkunut Tampereen kaupunginjohtajan ja yliopiston johtajan toisiinsa kytkeytyneisyyttä korostanut ankara ja suora arvostelu. Jos vuotta 1968 kuitenkin verrataan sitä seuraaviin vuosiin, jäi Tampereen kaupunginjohtajan arvosteleminen verrattain vähäiseksi. Kaupunginjohtajia haukuttiin edellä esitetyn kirjoituksen ohella vain muutamaan otteeseen. Myös Aamulehdessä opiskelijoista kirjoittaminen oli vuonna 1968 varsin maltillista. Lehdessä opiskelijoiden ulostuloihin suhtauduttiin väheksyvästi, mutta myöhempään verrattuna varsin kiihottomasti. Mistään kovin näyttävästä opiskelijat vastaan kaupunki -asetelmasta ei aivan vielä ollut kyse.

Tamperelaisen opiskelijaliikkeen kannalta vuodella 1968 oli kuitenkin symbolinen merkityksensä. Kun otetaan paikallisten tapahtumien lisäksi huomioon vuoden kansainvälinen opiskelijaliikehdintä sekä Vanhan valtaaminen Helsingissä, olivat vuoden kokemukset varmastikin sellaisia, joiden pohjalle tuleva toiminta opiskelijaliikkeessä rakentui. Maksulakon onnistuminen sai opiskelijat uskomaan omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa asioihin. Tällaista tulkintaan tukee esimerkiksi se, että vuoden 1968 paikallisia sekä kansainvälisiä tapahtumia muisteltiin Aviisissa myöhempinä vuosina opiskelijaliikkeen merkityksellisimpinä hetkinä.¹⁰⁶ Myös historiantutkija Mervi Kaarnisen mukaan

¹⁰⁵ *Opiskelijat ja Tampere*, Aviisi 4.10.1968. Kaupunkinumero oli erikoisnumero, joka jaettiin ”kaikkiin” Tamperelaisiin koteihin.

¹⁰⁶ Ks. esim. Kyösti Lallukka, *Aseveliakseli piirtää kulttuurikaupungin kuviot*, Aviisi 12.3.1971; Veli-Antti Savolainen, *Voitto opiskelijoille: Ei yliopistoa Hervantaan*, Aviisi 21.1972; Seppo Toiviainen, *Analyysi, agitaatio ja suora toiminta*, Aviisi 31.1.1969; Hannu Vesa, *Liike pysähdyksissä*, Aviisi 17.1.1969.

vuosi 1968 muutti Tampereen Yliopistoa, sillä sen aikana tapahtui paikallisen opiskelijaliikkeen varsinainen aktivoituminen ja politisoituminen.¹⁰⁷

Historioitsija Kustaa Vilkuna on korostanut jyvaskyläläisen opiskelijaliikkeen yhteydessä julkisuudessa liikkeestä rakennettua kertomusta.¹⁰⁸ Tamperelaisen opiskelijaliikkeen kertomusta alettiin vuonna 1968 rakentaa Aviisin sivuilla. Aviisin kirjoituksilla oli varmasti vaikutuksensa siihen, että paikallisen opiskelijaliikkeen sisällä vuoden 1968 tapahtumat nähtiin merkityksellisinä. Kirjoituksia ei siis voi vain pitää pelkkinä ”todisteina” siitä, millaisia käsityksiä niiden kirjoittajilla oli, vaan ne pitää myös ymmärtää tarkoituksellisina yrityksinä muovata koko silloisen paikallisen opiskelijakunnan käsityksiä.

Vuosi 1968 synnytti tamperelaiselle opiskelijaliikkeelle myös johtajan. Hervanta-muiston kirjoittaneesta taloustieteen opiskelija Kyösti Lallukasta tuli yksi Tampereen kaupunkia ja sitä johtanutta aseveliakselia rankimmin ja useimmin Aviisissa arvostellut kirjoittaja. Vuonna 1944 syntynyttä, Tamyn hallituksen puheenjohtajanakin toiminutta liberaalia Lallukkaa alettiin pitää paikallisen opiskelijaliikkeen johtohahmona. Niin ikään syksyn 1968 maksulakkoakin johtanutta taloustieteen opiskelijaa kuvailtiin Aviisissa vuonna 1971 ylioppilaskunnan ”legendaariseksi taistelijaksi”, jota ”porvarit, grynderit, oligarkit ja kaupunginjohto vihaavat”.¹⁰⁹

Sen lisäksi, että Lallukka laati usean vuoden ajan yliopiston ja kaupungin hallintoja arvostelevia kirjoituksia Aviisiin, toimi hän myös Aviisin sopimusneuvoston puheenjohtajana vuonna 1970. Sopimusneuvoston jäsenenä hän oli mukana valitsemassa Aviisin päätoimittajia ja toimittajia, ja käytti näin ollen valtaa myös Aviisin toimituksellisen linjan muodostamisessa. Veli-Antti Savolainen (niin ikään liberaali) valittiin lehden päätoimittajaksi vuosiksi 1971–72 nimenomaan Lallukan esityksestä.¹¹⁰ Kyösti Lallukka oli aktivoituvan opiskelijaliikkeen ärhäkäs opiskelijapoliitikko – hän käytti kaikkia mahdollisia keinoja saadakseen kaupungin ja yliopiston johtoportaitten korruption ilmi. Jos on uskominen Aviisissa vuonna 1972 esitettyä väitettä, suututti Lallukka kaupungin valtaapitävät loppujen lopuksi niin pahasti, että hänet ”karkotettiin” kaupungista.¹¹¹

Ylioppilaskunnan vastapuoleksi lukukausimaksukiistassa oli puolestaan henkilöitynyt yliopiston talousjohtaja Yrjö Silo. Silo oli kunnanvaltuuston kokoomusryhmän puheenjohtaja ja pitkäaikainen korkeakoulupoliittinen vaikuttaja Tampereella. Vuonna 1917 syntyneestä Silosta oli tullut yksi

¹⁰⁷ Kaarninen 2000, 99.

¹⁰⁸ Vilkuna 2013, 371.

¹⁰⁹ Jokiranta, Katila ja Savolainen, *Kuka on kukin Tampereen yliopistossa*, Aviisi 12.3.1971.

¹¹⁰ Tamy, Aviisin toimintakertomus vuodelta 1970; HMA, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry, Cd 10, Aviisin Sopimusneuvosto, pöytäkirjat 1967–68, 70–71, kokous 20.11.1970.

¹¹¹ Ks. Juhani Hulkkonen, *Aseveliakselin koura Tampereen kurkussa*, Aviisi 18.6.1972.

tamperelaisen aseveliakselin voimahahmoista, vaikkei alun perin paikallisia ollutkaan.¹¹² Silon ja opiskelijaedustajien välit olivat huonot myöhemminkin useiden muiden kiistojen takia.¹¹³ Vuoden 1968 maksulakosta eteenpäin Aviisin kirjoituksissa alettiin yhä useammin nähdä yliopistohallinnon uudistamisen vaikeuksien taustalla kaupunki ja sitä hallitseva aseveliakseli. Todennäköisesti nimenomaan Silon osuus sekä yliopistohallinnossa että aseveliakselin vaikuttajana kunnanvaltuustossa antoivat sen vaikutelman, että kaupungin poliittinen kulttuuri vaikuttaa yliopistohallinnon taustalla.

Kaupunginjohdon aseveliakseliin viitattaessa Aviisin vuoden 1968 kirjoituksissa puhuttiin kunnallisesta ”klikistä”, joka voi voimansa tunnossa tehdä melkein mitä haluaa. Akselin toimijoihin viitattiin ”kaupunginisinä” tai ”kunnanisinä”.¹¹⁴ Kaupunginjohdon toistuva ”isittely” voidaan tulkita yrityksenä rakentaa Semi Purhosen kuvaamaa sukupolvitietoisuutta opiskelijoiden keskuudessa. Asevelihenkiset kaupunginisät olivat uuden opiskelijaidentiteetin vastapuoli. Aviisin sivuilla rakennetun sukupolviliikkeen kertomuksen ”pahikseksi” oli valittu vanhempien polvien aseveliakseli. Jos nuoret kapinoivat kodeissaan sodan käyneitä isiään vastaan, niin samalla tavalla opiskelijaliike kapinoi kaupungissa sodan käynyttä aseveliakselia vastaan.

2.3 ”Mies ja ääni” vai ”kumouksen kiertomylly” – hallinnonuudistuskamppailu

Yliopiston hallinnonuudistus oli jatkuva puheenaihe Aviisissa vuosina 1969–1972. Yhtenä perimmäisenä tarkoituksena oli saada yliopistohallintoon kunnollinen opiskelijaedustus. Syksyn 1968 maksulakon seurauksena oli päädytty osittaiseen uudistukseen, jossa ylioppilaskunta ja oppilaskunta saivat virallisen edustajan kaikkiin yliopiston hallintoelimiin. Tämä ei kuitenkaan riittänyt opiskelijajärjestöille, vaan ne alkoivat vaatia yhä laajempia vaikutusmahdollisuuksia. Tästä alkoi paikallinen yliopiston valtiollistamiseen vuonna 1974 johtanut hallinnonuudistuskamppailu.¹¹⁵ Tamperelaisten opiskelijoiden keskuudessa kovin huuma uudistusten puolesta oli keväällä 1970.¹¹⁶ Yliopistohallintoa ei yritetty uudistaa pelkästään Tampereella, vaan ylioppilaiden hallinnonuudistusrintama oli maanlaajuinen.¹¹⁷ Yliopistojen ylioppilaskunnille korkeakoulujen

¹¹² Martikainen 2009, 17–22.

¹¹³ Palttila 2010, 52.

¹¹⁴ Ks. esim. Reima Säpyskä, *Tähtinäkimö*, Aviisi 22.3.1968; Pertti Joenniemi, *Ei ainakaan vielä valtiollisteta ... vaikka syytä olisi*, Aviisi 4.5.1968; Toimi Viherheimo, *Rakentavia ehdotuksia: Oikeat termit asioille*, Aviisi 10.5.1968; *Opiskelijat ja Tampere*, Aviisi 4.10.1968.

¹¹⁵ Vartiainen & Kaarninen 2013, 134–141. Tarkemmin Kaarninen 2000, 99–152.

¹¹⁶ Kaarninen 2000, 122–123.

¹¹⁷ Ks. esim. Rentola 2005, 146–149.

uudistamisessa tärkeimmäksi teemaksi muodostui yliopistohallinnon demokratisoiminen. Jo 1960-luvun alkupuolella eri yliopistoissa oli yrityksiä opiskelijoiden yliopistohallintoon osallistumisen lisäämisestä – tuolloin puhuttiin opintoyhteistyöstä.¹¹⁸ Kuitenkin vasta vuonna 1968 rintama valtakunnallisen korkeakoulu-uudistuksen puolesta alkoi voimistua. Ylioppilaskunnissa lähdettiin Suomen Ylioppilaskuntien Liiton (SYL) johdolla tukemaan *mies ja ääni* -periaatetta. Periaatteen mukaan korkeakouluopiskelijoiden tulisi olla oikeutettuja valitsemaan korkeakoulujen päätöksentekuelinten jäsenet ja valvomaan niiden toimintaa.¹¹⁹ Myös Aviisissa kampanjoitiin mies ja ääni -periaatteen puolesta.¹²⁰

Uudistusvaatimukset muodostivat tiukan haasteen traditioihin nojautuneelle korkeakoululaitokselle. Varsinkin Presidentti Urho Kekkosen myötämielistä ja ymmärtävää suhtautumista opiskelijoiden vaatimukseen on pidetty yhtenä opiskelijaradikalismien vaikuttavuuden syynä.¹²¹ Opiskelijoita vastaan valtakunnallisessa korkeakoulukamppailussa organisoitui perinteistä yliopistohallintoa kannattanut akateeminen eliitti: mies ja ääni -periaatetta vastustamaan syntyi Professoriliitto.¹²² Vaihtoehtoiksi mies ja ääni – periaatteelle tarjottiin kiintiöperiaatetta, joissa opiskelijoiden edustajille olisi hallinnossa kiintiöt. Tampereen Yliopiston rehtori Jaakko Uotila kannatti nimenomaan kiintiöperiaatetta. Uotila osallistui aktiivisesti valtakunnalliseen korkeakouluhallinnon uudistamiseen toimimalla Suomen korkeakoulujen rehtorien neuvoston puheenjohtajana 1970–73.¹²³

Maan johdossakin kamppailtiin korkeakoulujen hallinnonuudistuksesta. Esimerkiksi niin sanottu lex virolainen tähtäsi nimenomaan opiskelijoiden vaatimaan mies ja ääni -periaatteen käyttöönottoon. Perinteistä professorien valtaa kannattaneet lain vastustajat saivat kuitenkin kaadettua uudistuksen siirtämällä sitä jarrutuskeskustelun avulla vaalien yli. Kimmo Ketosen mukaan valtakunnallinen hallinnonuudistuksen käynnistäminen oli kokonaisuudessaan toimenpide, jolla reagoitiin ylioppilaiden radikalisoitumiseen. Ulkomaiden vuoden 1968 ylioppilasradikalismi oli aiheuttanut viranomaisissa huolta opiskelijoiden liikehdinnän vaikutuksista myös Suomen sisäiseen vakauteen.¹²⁴

¹¹⁸ Kolbe 1996, 264–265; Ketonen 2001, 213–214, 381; Lamberg 2004, 311–314.

¹¹⁹ Kolbe 1996, 365–378; Ketonen 2001, 229–230, 271–276. Laura Kolbe on arvioinut, että korkeakoulu-uudistuskehityksen aktivoitumisen taustalla olivat vuoden 1968 opiskelijalevottomuudet länsimaissa sekä presidentti Kekkosen nuorten uudistushaluja ymmärtävä linja.

¹²⁰ Ks. esim. lehden pääkirjoitus: Juhani Manninen, *One man – one vote*, Aviisi 28.2.1969.

¹²¹ On kuitenkin epäilty, että Kekkosen kulttuuriliberaali linja nuorisoradikalismien suhteen johtui hänen tarpeistaan vastustaa akateemisessa maailmassa vahvoilla olleita AKS-sukupolven piirejä. Ks. Matti Virtanen 2001, 34; Suominen 1997, 417–418.

¹²² Lamberg 2004, 314.

¹²³ Seppo Laakso, *Professori Jaakko Uotila im memoriam*, Lakimies 6/1992.

¹²⁴ Ketonen 2001, 290, 297–298.

Tampereella yliopistohallinnon uudistamiskappailuun kytkeytyi kaupunginjohtajan arvosteleminen. Yhtenä kantavana teemana 1968–1972 *Aviisissa* oli yliopistohallinnon yhteyksien kaupunkia johtavaan aseveliakseliin osoittaminen.¹²⁵ Usein *Aviisissa* selvitettiin seikkaperäisesti keitä kaikkia yliopistohallinnon taustalla oli. Yliopiston hallituksessa istuvista ja aseveliakseliin kuuluvista mainittiin esimerkiksi kaupunginjohtaja Pekka Paavola sekä oikeuspormestari Jyrki Tuominen. Vaikutusvaltaisimpana aseveliakselin vallankäyttäjänä yliopistolla nähtiin kuitenkin jo aiemmin mainittu Yrjö Silo. *Aviisin* kirjoitusten mukaan kaupungin ”klikkiin” kuuluvat saivat laittomia palkankorotuksiakin. Tällä viitattiin Silon viimeisimpään palkankorotukseen.¹²⁶ Myös Silon nouseminen yliopiston talousjohtajasta hallintojohtajaksi keväällä 1972 nähtiin *Aviisissa* aseveliakselille tyypilliseksi ”epädemokraattiseksi” toiminnaksi.¹²⁷ *Aviisissa* vuosien mittaan ilmestyneet kirjoitukset eivät aina olleet – kärjistävästä tyylistään huolimatta – väärässä, sillä kaupungilla ja Silolla vahva rooli yliopiston hallinnossa ja taloudessa.¹²⁸

Kevään 1972 abiturienteille suunnatussa numerossa tuleville opiskelijoille esiteltiin yliopiston ”todelliset hallitsijat” eli Yrjö Silo ja rehtori Jaakko Uotila. Heihin viittaamalla kerrottiin, että aseveliakseli oli perimmäinen syy siihen, ettei yliopistohallinnon demokratisoiminen ollut onnistunut:

He edustavat Tampereen kaupungista tutuksi tullutta saumatonta poliittista aisaparia kokoomus – sosiaalidemokraatit, jolla mahtiakselilla on yliopiston demokratisoiminen pystytty estämään.¹²⁹

Oikeustieteen tohtori Uotilaa pidettiin *Aviisin* kirjoituksessa siis sosialidemokraattina, vaikkei Uotila ilmeisesti aktiivisesti politiikassa toiminutkaan. Hänet oli valittu yliopiston rehtoriksi vuonna 1969, mitä ennen hän oli ehtinyt toimia muutamia vuosia julkisoikeuden professorina. Kymmenen vuotta sotainvalidi Yrjö Siloa nuorempi Uotila (s.1927) oli jatkosodan veteraani. Hän oli kokenut sodan vain 17-vuotiaana vapaaehtoisena Helsingin ilmatorjuntajoukoissa vuonna 1944. Suhteellisen nuoresta iästään huolimatta hänen oli siis kuitenkin varmasti helppo samaistua aseveliaatteeseen.

¹²⁵ Ks. esim. Jouko Raivio, *Lepäämässä*, *Aviisi* 7.3.1969.

¹²⁶ *Muodollinen ja todellinen valta – yliopisto palvelee – mutta KETÄ*, *Aviisi* 24.4.1970. Ks. myös esim. Jouko Raivio, *Yliopistohallinnon kuohukerma*, 25.9.1970.

¹²⁷ Veli-Antti Savolainen, *Uotila onnistui: Silo hallintojohtajaksi*, *Aviisi* 10.3.1972.

¹²⁸ Palttila 2010, 44–46.

¹²⁹ *Tampereen yliopisto ja sen herrat*, *Aviisi* 17.3.1972.

Aviisin tavoin Aamulehdessä seurattiin tiiviisti korkeakouluhallinnon uudistusprosessia läpi vuosien 1968–1972. Sen lisäksi, että uudistuksen etenemisen paikallisista¹³⁰ kuin kansallisistakin¹³¹ käännteistä uutisoitiin ahkerasti, otettiin lehden pääkirjoituksissa kantaa myös ylioppilaiden vaatimuksiin. Vaikka Aamulehden pääkirjoituksissa hallinnon uudistuksille nähtiin olevan tarvetta¹³², oli kirjoitusten sävy useimmiten opiskelijoiden kanssa vastakkainasettelua hakeva. Esimerkiksi maaliskuussa 1969 Lehden pääkirjoituksessa todettiin, että opiskelijat ovat liian jyrkkiä mielipiteissään. Lehti varoitti, että opiskelevat ”vasemmistoradikaalit näkevät kaikkialla porvarillista hegemoniaa ja vanhentuneita instituutioita, jotka heidän mielestään olisi murskattava.” Kirjoituksen lopussa varoitettiin, etteivät korkeakoulujen hallintoelimet saa muuttua ”poliittisten ideologioiden kiistakentiksi ja vallankumouksellisten propagandafoorumeiksi”. Jutussa vihjattiin, että näin tulisi tapahtumaan, jos opiskelijoiden tahto menisi läpi.¹³³

Myös yliopiston rehtori Jaakko Uotilakin kirjoitti Aamulehden pääkirjoitussivulle korkeakouludemokratiasta muutamia kertoja. Vaikka Uotila myönsikin perinteisen yliopistohallinnon demokratia-ongelmat, määrittelykamppailuissa hän asettui asevelipoliitikkojen puolelle. Hänen mukaansa kiintiöperiaate olisi ollut mies ja ääni -periaatetta parempi korkeakoulujen uudeksi hallintomalliksi. Uotilan mukaan opiskelijoiden tulisi puuttua myös muun yhteiskunnan demokratian ongelmiin eikä pelkästään yliopistomaailman epäkohtiin. Uotila näki silloisen opiskelijapolven kärsimättömänä uudistusten – ja oikeastaan kaiken suhteen:

Kaiken on nykyaikana tapahduttava heti. Elämme instant-kahvin, instant-seksin ja instant-vallankumouksen aikaa. Kun opiskelija astuu yliopiston ovesta sisään, hänen on heti saatava hallintovalta käsiinsä.¹³⁴

Aamulehden ja Uotilan yhteinen linja tulee hyvin ilmi kun syyskuussa 1970 Aamulehdessä julkaistiin rehtorin lukuvuoden avajaispuhe. Puheessaan Uotila puhui muun muassa avoimen yliopiston käyttöönoton puolesta, sillä se olisi siirtymistä tasa-arvoisempaan yhteiskuntaan. Uotilan mukaan koulutus on tehokkain tapa muuttaa tai säilyttää yhteiskunnan rakenteita. Hän tähdensi, että yliopiston tulee olla varsinkin *henkisesti* avoin. Nämä sanat rehtori osoitti niille opiskelijaradikaaleille, jotka hänen mukaansa haluavat muuttaa yliopiston marxilaiseksi.¹³⁵ Aamulehden pääkirjoituksessa

¹³⁰ Ks. esim. *Ylioppilaskunnan edustajia ei vielääkään hallintoelimiin*, AL 17.9.1969; *Julkilausuma Tampereen yliopistosta*, AL 26.9.1970; *Täydellinen mies ja ääni-periaate niukan äänestysvoiton tuloksena*, AL 8.10.1970.

¹³¹ *Rehtori Veli Nurmi: Olisin valmis kokeilemaan mies ja ääni -periaatetta*, AL 18.9.1969; *Tiedekunta Jyväskylässä asettui mies ja ääniperiaatteen taakse*, AL 27.9.1969; *Hallintouudistusta puolelta ja toiselta – Jyväskylän yliopisto ja ylioppilaskunta aloittivat*, AL 9.9.1969; *Mies ja ääni nurin Jyväskylässä*, AL 24.9.1970.

¹³² Ks. esim. *Langan pää jäi*, AL 19.10.1969; *Menettelytavat kuumentajina ja viilentäjinä*, AL 19.10.1969; *Hallinnonuudistus*, AL 12.9.1970.

¹³³ *Rehtorien kannanotto*, AL 14.3.1969.

¹³⁴ Jaakko Uotila, *Vain kiintiöjärjestelmä on käytännössä toimintakykyinen*, AL 11.9.1969.

¹³⁵ *Avoin yliopisto toteuttaa tasa-arvoisuuden vaatimusta*, AL 11.9.1970.

rehtorin puhetta kiiteltiin. Tamyn hallituksen puheenjohtaja Jukka Rantasen (sd) puheenvuoroa avajaistapahtumassa lehden pääkirjoituksessa puolestaan kutsuttiin ”säällittäväksi”. Sen katsottiin tuottavan niin opiskelijoille kuin yhteiskunnallekin vain vahinkoa. Opiskelijoiden puheenvuoron katsottiin ”herättävän veronmaksajissa ajatuksia”. Nämä ajatukset oli kirjoituksessa puettu asuun, jossa on aistittavissa isällinen pettymys jälkikasvua kohtaan:

Ovatko he [nuoriso] yliopistoissa omalta osaltaan luomassa elämänsä peruskiviä ja täyttämässä heihin kiinnitettyjä toiveita, vai repiikö isä kirvesvarresta rahoja pelkkään suunsoittoon?¹³⁶

Myös nimimerkki Jumi – eli lehden tuolloinen päätoimittaja Väinö Peltonen (s.1902) otti pakinassaan kantaa yliopiston avajaisissa pidettyihin puheisiin ja sukupolvien väliseen kuiluun. Pakina oli kirjoitettu opiskelijaradikaalin ja hänen isänsä välisen keskustelun muotoon. Aviisin tavoin myös Aamulehden kirjoituksissa luotiin siis sukupolvitietoisuutta – molemmissa lehdissä nuorten ja vanhojen välille luotiin kielellisesti henkinen kuilu. Peltosen pakinan isä totesi, että rehtori Uotilan ajatus avoimesta yliopistosta olisi todellista tasa-arvoa ja demokratiaa, sillä silloinhan kaikkien perheiden lapset pääsisivät käsiksi yliopisto-opintoihin. Tähän pakinan radikaalipoika vastasi, että ainoa tie porvarillisen hegemonian ja riistokapitalismin kaatoon oli Maon ja Leninin tie.¹³⁷ Peltosen pakinassa isä ja poika puhuivat siis ristiin, vaikka keskusteltiin samasta aiheesta.

Yksi paikallisen aseveliakselin johtohahmoista, kokoomuslainen Lauri Santamäki (s.1907) otti Aamulehdessä useampaan otteeseen kantaa ylioppilaiden korkeakouludemokratian vaateisiin. Aamulehden kirjoituksessaan hän vertasi 1970-luvun taitteen ylioppilaita 1910-luvun lopun venäläisiin ylioppilaisiin. Santamäen mielestä nykyiset ylioppilaat eivät paljoa eroa aikaisemmista vallankumoushurmoksessa toimineista ylioppilaspolvista. Hänen mukaansa Venäjän vallankumouksessakin kumouksen ”ahjona” toiminut yliopisto oli lopulta myös kumouksen ensimmäinen uhri. Myös 1960- ja 70-lukujen taitteen kehityksen Santamäki arveli johtavan autoritaariseen yliopistoon. Kirjoituksensa lopussa hän kuitenkin sanoi uskovansa opiskelijoiden vilpittömyyteen – toki hieman ironiseen ja opiskelijoiden älyä kyseenalaistavaan tyyliin: ”Mutta nykypäivän suomalainen ylioppilas ei omalla vallankumouksellaan tietenkään tarkoita valjastautua diktatuurin kiertomylllyn pyörittäjäksi.”¹³⁸ Santamäki viittasi huolestuneen oloisesti ”nuorten intoon tehdä vallankumousta” Aamulehden kirjoittamissaan artikkeleissa myöhemminkin.¹³⁹

¹³⁶ *Asia ja agitaatio*, AL 11.9.1970.

¹³⁷ *Pitää tiedostaa*, AL 15.9.1970.

¹³⁸ Lauri Santamäki, *Kumouksen kiertomyllyssä*, AL 18.9.1970.

¹³⁹ Ks. esim. Lauri Santamäki, *Stalinismi ja revisionismi*, AL 10.12.1971.

Pääammatiltaan opettajana toiminut Santamäki oli tamperelaisen aseveliakselin ”perustajia”. Elina Martikaisen mukaan talvisodan kokemus oli yhdistänyt Santamäen ja akselin johtohahmon Erkki Lindforsin (sd), joiden yhteistyön pohjalle paikallinen aseveliakseli myöhemmin rakentui. Santamäki toimi vuosina 1952–68 Tampereen kaupunginvaltuuston porvarillisen ryhmän puheenjohtajana. Vuonna 1972 Santamäki sanoi haastattelussa, että sodan jälkeen valtuuston porvarillisen ryhmän tärkein tehtävä oli pitää kommunistien valta mahdollisimman pienenä. Santamäen mukaan kyse oli Suomen itsenäisyydestä.¹⁴⁰ Santamäki oli siis sisäistänyt aseveliaatteen kommunismivastaisuuden syvällisesti. Ilmeisesti 1970-luvun alussa hän näki opiskelijoiden uusien aatteiden uhkaavan Suomen itsenäisyyttä samalla tavalla kuin 1930- ja 40-luvuilla hän oli kokenut Neuvostoliiton ja kommunismin uhkaavan.

2.4 Yliopiston valtiollistaminen ja kamppailun päätyminen

Muiden hallintouudistusvaatimusten ohella Aviisissa kirjoitettiin useamman kerran Tampereen Yliopiston valtiollistamisesta. Kirjoituksissa vaadittiin yliopiston valtiollistamista, koska sen katsottiin poistavan aseveliakselin ja rahan vallan yliopistohallinnosta.¹⁴¹ Kansallisessa vertailussa mielenkiintoista, että opiskelijat näkivät valtiollistamisen hyvänä asiana. Esimerkiksi Turussa ylioppilaskunta vastusti yliopiston valtiollistamista. Turussa opiskelijajärjestöt näkivät asian toisin päin: katsottiin, että valtiollistaminen olisi vahingoittanut säätiöpohjaisesti toimineen yliopiston itsehallintoa.¹⁴² Todennäköisesti aseveliakselin vallankäyttöön kytkeytynyt opiskelijat vastaan kaupunki -konflikti vaikutti opiskelijatahojen mielipiteisiin yliopiston valtiollistamisesta.

Hallinnonuudistuskamppailu vei Tampereella osaltaan yliopiston valtiollistamiseen vuonna 1974.¹⁴³ Tampereen Yliopiston valtiollistaminen ei ollut poikkeuksellista – esimerkiksi Turun Yliopisto ja Helsingin kauppakorkeakoulu valtiollistettiin samaan aikaan.¹⁴⁴ Tampereen Yliopiston valtiollistamiseen ajanut kehitys johtui ainakin osittain yhteiskunnallisesta tilanteesta, jossa valtioneuvosto vaadittiin yliopistojen voimakasta laajentumista osana korkeakoululaitoksen kehittämistä, vaikka tämä ei enää 1970-luvulla onnistunut yksityisiltä korkeakouluilta.

¹⁴⁰ Martikainen 2009, 39.

¹⁴¹ Ks. esim: *Lisävauhtia yliopiston valtiollistamiseen*, Aviisi 16.1.1970; Pertti Joenniemi, *Ei ainakaan vielä valtiollisteta ... vaikka syytä olisi*, Aviisi 4.5.1968.

¹⁴² Ketonen 2001, 317.

¹⁴³ Esim. Parjanen 2010, 82–84.

¹⁴⁴ Martikainen 2009, 129.

Valtiollistamisen taustalla voidaan nähdä olleen yliopiston liian vauhdikkaan kasvun tuoma rahoituksen vaje.¹⁴⁵

Kun yliopiston valtiollistamisesta sovittiin 1.9.1973, tarkoitti se aseveliakselin vaikutuksen loppumista Tampereen yliopistossa.¹⁴⁶ Opiskelija-aktiivien julkisella kamppailulla saattoi olla tähän vaikutuksensa, sillä Yrjö Silo on todennut, että ylioppilaspolitiikalla oli suuri merkitys yliopiston valtiollistamiseen.¹⁴⁷ Tällä Silo on saattanut viitata siihen, että ilmeisesti opiskelijajärjestöjen ja yliopiston johdon välillä oli syntynyt epävirallinen sopimus neuvottelujen aloittamisesta yliopiston valtiollistamisen osalta jo vuoden 1968 maksulakkokiistan yhteydessä.¹⁴⁸ Vaikka opiskelijat saivat valtiollistamisen osalta mitä halusivat, ei valtakunnallinen hallinnonuudistuskehitys päätynyt mies ja ääni -periaatteen, vaan rehtori Uotilankin suosiman kolmikantaisen kiintiöperiaatteen käyttöönottoon.¹⁴⁹

Tämän tutkimuksen kannalta oleellisempää kuitenkin on se, mitä hallinnonuudistusrintama merkitsi paikalliselle opiskelijaliikkeelle. Ensinnäkin kamppailu korkeakouludemokratiasta ja hallinnonuudistuksesta sai opiskelijoita mukaan liikkeeseen. Esimerkiksi Tampereella vuonna 1968 opinnot aloittaneen sosiologi Matti Hyvärisen mukaan poliittiseen opiskelijaliikkeeseen veti hallinnonuudistusprosessiin liittynyt ylioppilaskunnan keväällä 1970 organisoima 10-päiväinen luentolakko. Lakon ”kansankokoukseen” otti Hyvärisen mukaan osaa jopa tuhat henkilöä. Hyvärisen tulkinnan mukaan yhtenä ylioppilasradikalismien psyykkisenä motivaationa oli auktoriteetteja vastaan taistelemine. Kyseisessä kansankokouksessa eli ”auktoiteettien romuttamisen juhlassa” Hyvärinen oli itse päässyt tekemään pilaa rehtori Uotilasta koko yleisön edessä.¹⁵⁰ Samanlaisesta auktoiteettien romuttamisesta oli kyse myös esimerkiksi silloin kun yliopiston professoreja haukuttiin Aviisissa natseiksi – kuten oli käynyt Kauko Kyyrön tapauksessa loppusyksystä 1969.¹⁵¹

¹⁴⁵ Martikainen 2009, 127–128; Kaarninen 2000, 129–132.

¹⁴⁶ Martikainen 2009, 132.

¹⁴⁷ Martikainen 2009, 126.

¹⁴⁸ Vartiainen & Kaarninen 2013, 134–141; Kaarninen 2000, 99–106.

¹⁴⁹ Hallinnonuudistuksessa päädyttiin lopulta kolmikantaan ja professorivallan säilymiseen. Mallissa yliopiston henkilökunta jaettiin kahteen osaan: professoreihin ja heidän alaisiinsa. Hallinnon kolmannen ryhmän muodostivat opiskelijat. Lamberg 2004, 312; Kaarninen 2000, 138–139.

¹⁵⁰ Hyvärinen 1985, 292–293. Lakosta ks. Mäki-Kulmala 1988, 58; Kaarninen 2000, 118.

¹⁵¹ Tilanne oli saanut alkunsa siitä, että kirjallisuuden professori Kyyrö oli kirjoittanut Aamulehden kokoomusta mairittelevan artikkelin kansalaissovusta ja yhteiskuntarauhasta. Tämän seurauksena Esko Juppi haukkui Kyyrön Aviisin pääkirjoituksessa. Ks. Esko Juppi, *Sieg Heil Kauko Kyyrö*, Aviisi 5.12.1969; Kauko Kyyrö, *Maltillisten on aika herätä*, Aamulehti 1.12.1969.

Syyt yhteiskunnallisiin liikkeisiin liittymiseen voivat lyötyä ihmisten välisistä vuorovaikutusrakenteista.¹⁵² Liikkeiden verkostot voi hahmottaa sosiaalisten prosessien lopputuloksiksi. Liikkeiden verkostot syntyvät ja kehittyvät identiteetin, jäsenten, päämäärän ja keinojen sosiaalisen määrittelyn eli luokittelun kautta.¹⁵³ Opiskelijaliikkeen määrittelyssä keskeisessä roolissa olivat Matti Hyvärisen ja Kyösti Lallukan tapaiset aktiiviset opiskelijapoliitikot: he määrittivät liikkeen identiteettiä, sen kertomusta. Risto Alapuro havainnollistaa liikkeiden verkostojen, yksilöiden identiteettien ja liikkeitä määrittävien kertomusten yhteyttä seuraavasti:

Kategorisointeja on aina tarjolla etenkin intellektuellien puheissa; ja toisaalta on aina tarjolla myös jokapäiväisen elämän verkostoja. Mutta vain joissakin erityistilanteissa ehdotukset siitä, keitä me olemme, saavat vastakaikua, ja tuntuvat antavan sosiaalisesta maailmasta osuvan kuvauksen, joka yhdistää aktivistien verkostoa ja vetää siihen uutta väkeä.¹⁵⁴

Hallintouudistuskamppailun yhteydessä oli siis luotu kertomus paikallisesta opiskelijaliikkeestä. Tätä kertomusta rakennettiin reaaliajassa Aviisissa – paikallinen opiskelijaliike siis syntyi julkisuudessa. Tamperelaisen opiskelijaliikkeen todellisuus tuotettiin paikallisen korkeakoulupoliittisen kentän määrittelykamppailuissa. Kamppailuissa opiskelijaliikkeen vastustajaksi määriteltiin paikallinen aseveliakseli. Toisaalta myös Aamulehdessä pidettiin yllä kertomusta aseveljeydestä. Molemmissa kertomuksissa konfliktin osapuolia erotti vahvimmin ikä. Sukupolvien välinen kuilu siis määriteltiin lehtien teksteissä kamppailun lähtökohdaksi. Varsinkin Aamulehdessä rakennettiin 1968–1972 kielellisesti opiskelevien ja työelämässä olevien sukupolvien välille kuilua. Yliopiston rehtori, aseveliakselin alkuperäinen johtohahmo, Aamulehden päätoimittajat ja pääkirjoitustoimittajat näkivät omissa kannanotoissaan silloisen ylioppilaspolvien ja valtaapitävän sotasukupolvien välillä ratkaisemattoman aatteellisen konfliktin. Aamulehdessä esiintynyt avoimen vihamielinen suhtautuminen opiskelijaliikkeeseen johtui varmasti osaltaan asevelihenkisten piirien pettymyksestä. Asevelipoliitikot nimittäin mielsivät itsensä nuorison hyväntekijöiksi¹⁵⁵ – hänen yliopiston Tampereelle olivat hankkineetkin. Heille mahtoi olla pettymys, kun opiskelijoiden äänekkäin osa alkoi 1960-luvun loppupuolella näkemään asian päinvastoin.

Korkeakoulukamppailun osalta opiskelijoiden ja kaupungin välinen paikallisen julkisuuden korkeakoulupoliittinen määrittelykamppailu on tiivistettävissä kahteen teemaan. Ensinnäkin Aviisissa arvosteltiin toistuvasti kaupungin itsevaltaisina pidettyjä yliopistoa koskevia toimia ja

¹⁵² Esimerkiksi Kimmo Rentola (2004) on osoittanut, että 1970-luvun alun vähemmistökommunistisen nuortaistolaisuuden avainhenkilöistä suhteellisen useat olivat hullun vuoden 1968 ylioppilaita. Rentola näkee nuortaistolaisen liikkeen syntyneen osana ylioppilaiden jo lukioikäisenä alkanutta verkostoitumista.

¹⁵³ Alapuro 1998, 334–338.

¹⁵⁴ Emt.

¹⁵⁵ Martikainen 2009, 130–131.

nostettiin kentän keskusteluihin uusia aiheita. Tähän kaupungin linjaa edustavassa Aamulehdessä vastattiin kyseenalaistamalla opiskelijoiden korkeakoulupoliittinen ymmärrys. Aamulehden kirjoituksista on luettavissa näkemys, jonka mukaan opiskelijoiden ei tulisi puhua julkisuudessa asioista, joista ne eivät mitään ymmärrä. Bourdieun kenttäteorian läpi katsottuna Aviisissa määriteltiin siis lähinnä paikallisen korkeakoulupolitiikan ongelmia ja Aamulehdessä sitä, ketkä korkeakoulupolitiikan kentän keskusteluun saavat osallistua.

3. Eriäviä mielipiteitä demokratian käsitteestä

Markku Hyrkkäsen mukaan historiantutkija on tehnyt tehtävänsä kun hän on osoittanut asioille oikeat yhteytensä – kun hän on luonut kontekstin.¹⁵⁶ Aviisin ja Aamulehden kirjoituksissa ilmeneville maailmankuvulle tulisi siis pystyä kielellisesti rakentamaan yhteys ne synnyttäneisiin historiallisiin ilmiöihin ja tapahtumiin. Tämä kuulostaa aluksi yksinkertaiselta, mutta varsin pian tutkijalle selviää tämän vaatimattomalta näyttäneen tehtävän todellinen luonne. Marko Junkkarinen on ytimekkäästi todennut, että historiallisia maailmankuvia tutkivan on ”koko ajan huomioitava sosiaalinen, taloudellinen, poliittinen, aatteellinen, teknologinen, demografinen, kulttuurinen ja maantieteellinen konteksti.”¹⁵⁷ Käytännössä ihmisten käsityksiin ajasta ja maailmasta vaikuttaa siis kaikki heidän kokemansa. Kaiken selvittämisen ollessa mahdotonta, täytyy tutkijan vain tyytyä rakentamaan tutkimuskohteille mahdollisimman uskottava ja rehellinen taustakertomus – sellainen, jonka avulla voidaan edes jotenkin hahmottaa, millaisten kokemusten ja yhteiskunnallisten ilmiöiden ristipaineessa historialliset toimijat todellisuuttaan tulkitsivat.

Korkeakoulupoliittinen määrittelykamppailu oli merkittävä osa opiskelijaliikkeen ja aseveliakselin välisen konfliktin taustatarinaa. Se on pohja muille sosiaalisen toiminnan kentillä käydyille opiskelijat vastaan kaupunki -kamppailuille. Hallinnonuudistuskamppailun yhteydessä opiskelijat alkoivat arvostella painokkaasti Tampereella vallinnutta poliittista kulttuuria. Oman kaupungin opiskelijoiden suunnalta tulleeseen ankaraan kritiikkiin eivät kaupunginjohdon asevelihenkiset piirit olleet tottuneet ja ristiriita oli valmis. Tässä luvussa tarkastellaan opiskelijat vastaan kaupunki -määrittelykamppailuja *paikallisen politiikan kentillä*. Koska määrittelykamppailujen molemmat osapuolet on hahmotettavissa yhteiskunnallisiksi liikkeiksi, jotka pyrkivät vaikuttamaan yhteiskunnalliseen kehitykseen, on kamppailun poliittinen konteksti tärkein osa koko vastakkainasettelun taustatarinaa.

Ensi ajattelemalta tuntuisi perustellulta kutsua 1960- ja 70-lukujen Tamperetta punaiseksi. Sillä – aikaisemmasta teollisuus- ja työläishistoriasta puhumattakaan – Tampereen kunnanvaltuustossa oli vasemmistoenemmistö koko kylmän sodan aikakauden ajan. Joskus kuitenkin lukee tai kuulee kyseisen aikakauden Tampereeseen viitattavan ”punaisena” Tampereena. Kun sana punainen on lainausmerkeissä, kääntyy sanapari vitsiksi.¹⁵⁸ Se, ettei kylmän sodan aikainen Tampere

¹⁵⁶ Hyrkkänen 2002, 200; Korhonen 2001, 49.

¹⁵⁷ Junkkarinen 2006, 279. Historiallisten mentaliteettien osalta ks. Hyrkkänen 2002, 89–90.

¹⁵⁸ – *Haluatko kuulla vitsin? – Jos se on hauska. – Ei se sitä ole. Se kertoo kunnallispolitiikasta. – No, annahan tulla. – Hyvä on. Punainen Tampere. – Ei se ollut hauska. – Ei, ei lainkaan.* Kyseinen dialogi on Mika Kaurismäen esikoiselokuvasta *Arvottomat* (1982). Kohtauksessa Matti Pellonpään esittämä Manne kertoo ystävälleen Harrille vitsin Tampereen kauppahallin kahvilassa.

todellisuudessa ollut niin vasemmistolainen kuin voisi olettaa, johtui pitkälti aseveliakselista. Historioitsija Viljo Rasilan mukaan aseveliakselin kunnallispolitiikkaa ei voidakaan luonnehtia vasemmistolaiseksi.¹⁵⁹

Suomalaista 1960- ja 70-lukujen opiskelijaliikettä on puolestaan usein luonnehdittu vasemmistolaiseksi. Suomalaisen opiskelijaliikkeen kehityksen olennainen osa oli opiskelijapolitiikan puoluepolitisoituminen.¹⁶⁰ Ylioppilaskuntien edustajistovaalien puoluepolitisoituminen alkoi 1960-luvun puolen välin tienoilla ja 1970-luvun puolelle tultaessa ylioppilaskuntien edustajistot alkoivat olla lähes pelkästään puoluepoliittisesti orientoituneiden ryhmittymien miehittämiä. Vaalien puoluepoliittinen trendi väheni tultaessa 1970-luvun lopulle.¹⁶¹ Tampereella puoluepolitisoitumisen yhteydessä opiskelijat kääntyivät vuosi vuodelta useammin poliittisesti vasemmalle: vasemmiston kannatus Tampereen Yliopiston ylioppilaskunnan (Tamy) keskuudessa nousi. Vielä vuonna 1968 oikeisto oli saanut edustajiston vaaleissa vasemmistoa enemmän ääniä, mutta sen jälkeen suhde muuttui. Vuodesta 1972 eteenpäin vasemmistolla oli ylioppilaskunnan edustajistossa jo enemmistöasema suhteessa sekä oikeistoon että poliittisen keskustan ryhmittymiin. 1970-luvun taitteen Tamya voikin luonnehtia *punertuvaksi*.¹⁶²

Kun opiskelijat vastaan kaupunki -määrittelykamppailuita katsotaan politiikan näkökulmasta, ”punertuvan ylioppilaskunnan” vastapuolena kiistassa oli siis asevelipoliitikkojen ”punainen” kaupunki. Määrittelykamppailuja käytiin opiskelija- ja kunnallispolitiikkaan liittyen. Vastapuolien välille ei muodostunut selvää dialogia, sillä erilaisista käsityksistä puhuttiin ristiin: Aamulehden kirjoituksissa asevelihenkiset piirit määrittelivät Tamyn poliittisia toimia ja Aviisin kirjoituksissa opiskelijaliikkeeseen identifioituneet määrittelivät aseveliakselin poliittisia toimia. Varsinkin erimieltä oli siitä, että kumman osapuolen käsitykset demokratian ja kansanvallan luonteesta olivat oikeampia. Tällainen ristiin puhuminen oli kuitenkin ehkäpä enemmän sääntö kuin poikkeus 1960- ja 70-lukujen opiskelijaliikkeen yhteydessä. Tapani Suominen on todennut, että ylioppilasradikaalien tavoitteena ei useimmiten ollut dialogi vastapuolen kanssa, vaan vain ”avoin provokaatio”.¹⁶³

¹⁵⁹ Rasila 1992, 351.

¹⁶⁰ Esim. Siisiäinen 1989, 12–13, 16–20; Kolbe 1996, 9; Mäki-Kulmala 1988, 82, 91.

¹⁶¹ Ks. esim. Vartiainen & Kaarninen 2013, 124–128; Ketonen 2001, 306, 382–383.

¹⁶² Vartiainen & Kaarninen 2013, 124–129, 293; Kaarninen 2000, 199–200.

¹⁶³ Suominen 1997, 407.

3.1 Aseveliakseli – Imperialistinen Peyton Place ja Paavolan mafia?

Aseveliakselin aatteen synty kietoutuu tiiviisti Suomen 1900-luvun historiaan idän ja lännen – kommunismin ja kapitalismin rajatilana. Vuoden 1918 sisällissota oli jättänyt pitkän varjon kansalliseen historiaan. On katsottu, että se jakoi kansakunnan kahtia – punaiseen ja valkoiseen Suomeen.¹⁶⁴ Jakolinjan katsotaan jossain määrin hellittäneen talvisodassa kansallisen yhtenäisyyden myytin, *talvisodan hengen*, synnyn yhteydessä. Valtakunnallisen aseveliyhteistyön synty liittyy osittain samaan ilmiöön. Neuvostoliiton hyökkäämisen katsotaan merkinneen toisille sosialidemokraateille totaalista irtautumista kommunismista.¹⁶⁵ Tämä mahdollisti tiiviimmän poliittisen yhteistyön sosialidemokratian ja porvariston välille. Kommunismin vastustamisesta tuli *poliittisen asevelitoiminnan* ideologinen perusta.¹⁶⁶ Tampereen politiikassa tämä tarkoitti sitä, että kaupunginvaltuuston kolmanneksi suurimmalla ryhmällä eli kommunistien SKDL:llä oli useimmiten vain vähän vaikuttamisvaltaa päätöksentekoon.

Jarkko Vesikansan mukaan sodan jälkeen asevelirintama vaikutti valtakunnallisen politiikan taustalla lähinnä 1940-luvun lopun ”vaaran vuosien” sekä 1950-luvun aikana.¹⁶⁷ Koko maan mittakaavassa asevelipolitiikan on katsottu loppuneen vuonna 1961 Honkaliiton kariutumiseen ja noottikriisiin.¹⁶⁸ Tampereella aseveliakseli vaikutti kuitenkin paljon valtakunnan tasoa vahvemmin ja pitempään. Viljo Rasila kuvailee Tampereen kunnallispolitiikkaa 1950-luvun puolivälistä aina 1980-luvulle saakka määrännyttä sosialidemokraattien ja porvariain yhteistyötä näin:

Se oli aluksi näkymätön taustavoima, mutta vahvistui verraten nopeasti yhteishengeksi, jolla tärkeiksi katsottuja asioita ajettiin. [...] Sen tavoitteena oli aluksi kommunistien eristäminen kunnallisesta päätöksenteosta, mutta kun kommunismin vaara sitten oli ohi, yhteistyö jatkui ja siitä muotoutui määrätietoinen kaupungin yleinen kehittämispolitiikka.¹⁶⁹

Aviisissa oli jo syksystä 1968 alkaen osattu räväkästi arvostella Tampereen kaupungin aseveliakselia.¹⁷⁰ Aseveliakseli kytkettiin kirjoituksissa usein porvarillisuuteen ja Yhdysvaltain imperialismiin. Laura Kolben mukaan amerikkalainen urbaani nuorisokulttuuri oli levinnyt 1960-luvun alussa Suomeen ja Amerikka oli tullut muotiin ylioppilaselämässäänkin. Vietnamin sodan

¹⁶⁴ Sisällissodan merkityksestä ks. Alapuro 2010, 530–536; Virtanen 2001, 156–162; Hentilä 2004, 117.

¹⁶⁵ Peltonen 2004, 36; Vesikansa 2004, 26; Rasila 1992, 351; Salminen 1996, 11–23; Martikainen 2010, 49–52. Ks. myös Virtanen 361–362.

¹⁶⁶ Huom. puhun tässä yhteydessä nimenomaan ”poliittisesta asevelitoiminnasta”. Koko sotien aikaista asevelitoimintaa ei voida hahmottaa päämääriltään pelkästään poliittisena toimintana. Jatkosodan aikana Aseveljenliitto oli merkittävä sosiaalihuollon kanava ja sen tarkoituksena oli mm. auttaa sotainvalideja, -leskiä ja -orpoja. Ks. Salminen 1996, 41.

¹⁶⁷ Vesikansa 2005.

¹⁶⁸ Martikainen 2009, 56; Vesikansa 2004, 201–224. Salminen (1996, 311) tosin näkee aseveliakselin ajan poliittisena voimatekijänä päättyneen jo vuoden 1959 Sukselaisen hallitukseen.

¹⁶⁹ Rasila 1992, 351, 354.

¹⁷⁰ *Opiskelijat ja Tampere*, Aviisi 4.10.1968.

seurauksena antiamerikkalaisuus alkoi kuitenkin lisääntyä opiskelijoiden keskuudessa 1960-luvun loppupuolella.¹⁷¹ Antiamerikkalaisuus näkyy hyvin siinä, miten Aviisin liberaali päätoimittaja Veli-Antti Savolainen määritteli keväällä 1971 ”porvari”-sanon määritelmän:

Porvareita ovat säilykepurkki-ihmiset. Ne, joille Peyton Place ja lämmin nojatuoli merkitsee enemmän kuin amerikkalaisten aggressio Laosissa tai tulojaon tasoittaminen kotimaassa. Porvareita ovat ne, jotka pitävät omasta turvallisesta, häiriöttömästä elämästään. Porvareita ovat ne, jotka eivät tajua, että rahan valta on paha valta, ja että sitä pitäisi vastustaa. Porvarit uskovat siihen, mitä porvarillinen lehdistö syyttää ulos. Ja äänestävät oikeistoa.¹⁷²

Tässä Aviisin kirjoituksessa Tampereen kaupungin kritiikki kiteytyy sanaan ”Peyton Place”.¹⁷³ Tämä yhdysvaltalainen tv-saippuaopera kertoi Yhdysvalloissa sijaitsevan pikkukaupungin elämästä. Opiskelijoiden kirjoituksissa sarjan maailmasta tuli siis symboli aseveljien johtamalle ”pikku-porvarilliselle” ja ”taantumukselliselle” Tampereelle.

”Porvarillinen” ja ”imperialistinen” aseveliakseli nähtiin opiskelijaliikkeen kertomuksen päävastustajana. Aviisin opintoneuvontanumerossa keväällä 1971 selvitettiin yksityiskohtaisesti, miten kaupungissa ja yliopistossa käytettävän vallan takana häirii tämä kaupunginjohton klikki. Kyösti Lallukan kirjoittamassa jutussa ”Aseveliakseli piirtää kulttuurikaupungin kuviot” kerrottiin koko tarina siitä, kuinka aseveliakseli on itsevaltaisesti kaupunkia hallinnut ja kuinka Tamperetta voi pitää työläisten kaupunkina vain vitsillään. Kertomuksen mukaan vain opiskelijoiden keskuudessa kaupungin hallinnon erityistä toimintamallia on osattu arvostella ja tästä opiskelijat olivat joutuneet kärsimään: ”Kaupungin isien mitta tuli täyteen jo ensi kierroksilla ja he turvautuivat puhtaaseen kapitalistiseen kiristyspolitiikkaan”.¹⁷⁴

Lallukka viittasi kirjoituksessaan aseveliakselin johtohahmoihin ”isinä” ja heidän toimiaan ”isällisinä”. Tämä vahvistaa kuvaa oman ja vastustajan sukupolven tiedostamisesta. Sukupolvitietoisilla kirjoituksilla pyrittiin varmasti vetomaan muiden opiskelijoiden ajatuksiin. Lallukan kirjoituksen kohteena oli erityisesti seuraava ylioppilassukupolvi: yhden väliotsikon nimi oli ”sinulle abi”. Lallukka houkutteli kirjoituksessaan abiturientteja tuleviksi ”opiskelijarintaman vereksisiksi taistelijoiksi”.¹⁷⁵ Aseveliakselin kritisoiminen oli olennainen osa tamperelaisen opiskelijaliikkeen identiteettiä ja kertomusta. Se oli opiskelijoiden sukupolvi liikkeen identiteetin

¹⁷¹ Kolbe 1994, 251–263.

¹⁷² Veli-Antti Savolainen, *Raha ratkaisee*, Aviisi 12.2.1971.

¹⁷³ Myös Aamulehden kirjoituksissa Peyton Place sai symbolisen aseman: ks. esim. *Vallatkaa Peyton Place*, AL 22.9.1970; Malakias, *Ihmisten puheet*, AL 21.2.1971; *Peyton Placen katsojat*, AL 30.6.1972; Unto Salo, *Vallankumous sukkasillaan hiipien*, AL 6.12.1971.

¹⁷⁴ Kyösti Lallukka, *Aseveliakseli piirtää kulttuurikaupungin kuviot*, Aviisi 12.3.1971. Ks. myös *Talo ja sen valtiat*, Aviisi 12.3.1971; Jokiranta, Katila ja Savolainen, *Kuka on kukin Tampereen yliopistossa*, Aviisi 12.3.1971.

¹⁷⁵ Kyösti Lallukka, *Aseveliakseli piirtää kulttuurikaupungin kuviot*, Aviisi 12.3.1971.

toiseus. Tuleville opiskelijoille opetettiin oikeanlaista sukupolvi- ja liiketietoisuutta jo ennen kuin he olivat edes valmistuneet ylioppilaisiksi.

Samassa kirjoituksessa Lallukka myös todisteli erilaisia esimerkkejä käyttäen kuinka aseveliakseli merkitsi kaupunginjohtoon ehdotonta vallankäyttöä. Kuten jo aiemmin tuli ilmi, aseveliakselin vallankäyttö oli suljettua, eivätkä Lallukan näkemykset aseveliakselin luonteesta olleet siis missään mielessä täysin perättömiä. Jyrki Pietilä on huomauttanut, että vaikka akselin toiminta olikin suljettujen ovien takana tehtyä kabinettipolitiikkaa, oli sillä myös näyttäviä saavutuksia. Aseveliakselin vallan aikana Tampereelle tulivat muun muassa keskussairaala, TV2, yliopisto, Särkänniemi, Näsinneula ja Hervanta.¹⁷⁶ Vuonna 1969 kuolleeseen akselin voimamieheen, kaupunginjohtaja Erkki Lindforsin viitataan jopa – hänestä varsin asevelihenkeä kirjotetussa elämäkerrassa – ”Tampereen rakentajana”.¹⁷⁷ Tällaisilla seikoilla aseveliakseli pystyi perustelemaan toimintatapojaan.

Aviisissa kirjoittaneita eivät asevelipoliitikkojen aikaansaannokset kiinnostaneet. Huomio kiinnittyi yksinomaan paikallisen poliittisen kulttuurin heikkouksiin. ”Kaupungista asukkaitaan vastaan” ja aseveliakselin ”epäkansanvaltaisesta” hallinnosta kirjoitettiin varsinkin Veli-Antti Savolaisen päätoimittajakaudella 1971–72. Lehden siirtyminen selvästi aseveliakselia vastaan ja kunnallispoliittisen opposition puolelle, johtui varmasti osittain syksyn 1972 lähestyvistä kuntavaaleista.¹⁷⁸

”Aseveliakselin koura Tampereen kurkussa” -nimetyssä Aviisin kirjoituksessa vihjattiin jopa, että akseli toimisi mafian tavoin:

Tampereella on sodan jälkeen muodostunut sisiliaistyyppinen yhteistyörengas ns. aseveliakseli, joka käyttäen voimassa olevan kunnallislain puutteellisuuksia ja porsaanreikiä on onnistunut hankkimaan lähes kaiken kunnallisen vallan käsiinsä.¹⁷⁹

Kirjoituksen mukaan valtuuston tärkeät päätökset tehtiin aina samalla kaavalla: SDP ja porvarit puolsivat kaupunginhallituksen esityksiä ja SKDL vastusti. Kirjoittaja harmitteli varsinkin

¹⁷⁶ Pietilä 2011, 120.

¹⁷⁷ Seppälä 1983. Elämäkerran nimi on Erkki Napoleon Lindforsin toisen nimen mukaisesti ”Tampereen Napoleon”. Kirjan kirjottanut Raimo Seppälä on kuvailtu aseveliakselin ”hovirunoilijaksi”. Ks. Laine & Peltonen 2003, 359.

¹⁷⁸ Aseveliakselin kritiikistä ja kunnallispoliittisesta 1971–72: ks. esim. *Puistot osa elintaso*, Aviisi 8.10.1971; *Kaupunki asukkaitaan vastaan*, Aviisi 3.12.1971; Veli-Antti Savolainen, *Voitto opiskelijoille: Ei yliopistoa Hervantaan*, Aviisi 21.1972; Veli-Antti Savolainen, *Kampuskysymys ratkeaa*, Aviisi 21.1.1972; *Vaalilupauksen unohtuneet SDP:ltä: Liikennemaksut nousevat taas*, Aviisi 28.1.1972; *Kiikari: Liikenne*, Aviisi 28.1.1971; Veli-Antti Savolainen, *Tampere ostaa Ruotsista*, Aviisi 10.3.1972; *Tampere potkii taiteilijoita*, Aviisi 10.3.1972; Veli-Antti Savolainen, *Muista aina liikennettä*, Aviisi 21.4.1972; *Yksityisautoliikennettä on vähennettävä*, Aviisi 21.4.1972; Tapani Katila, *Tampereen seudun vedet: Ei uimareille, ei juotavaksi*, Aviisi 5.5.1972; Ympäristöpoliittinen yhdistys, *Ympäristönsuojelu yhteiskunnallisena ongelmana*, Aviisi 18.6.1972.

¹⁷⁹ Juhani Hulkkonen, *Aseveliakselin koura Tampereen kurkussa*, Aviisi 18.6.1972.

määrävähemmistösäädöstä, johon hän näki aseveliakselin vallan perustuvan. Tähän säädökseen aseveliakselin oikeistolaisen siiven voima kaupunginvaltuustossa pitkälti perustuikin. Monia merkittäviä päätöksiä voitiin valtuustossa päättää vain 2/3 enemmistöllä ja porvaristolla oli 1/3 valtuustosta lähes koko kylmän sodan ajan. Poikkeuksena olivat vain vuodet 1961–68.¹⁸⁰ Porvariston määrävähemmistöasema vahvisti aseveliperinteen toimintatapoja. Käytännössä SDP:n olisi joka tapauksessa ollut pakko tehdä yhteistyötä porvariston kanssa.

Usein Aviisin aseveliakselin kritiikki kohdistui yksittäisiin henkilöihin. Yrjö Silon ohella kaupunginjohtaja Pekka Paavola oli useimmin Aviisin sivuilla arvosteltu asevelipoliitikko.¹⁸¹ Yhdessä kirjoituksessa esimerkiksi ihmeteltiin, miten on mahdollista, että kaupunginjohtaja päättää asioista kaikilla kunnalliselämän sektoreilla. Päätoimittaja Savolainen kysyi ironiseen sävyyn, että onko Paavola kaikkien alojen asiantuntija. Jatkoksi tähän hän kuvaili kaupunginjohtoa vaivaavaa ”virusta”:

[...] [Se on] tauti joka merkitsee kaiken päätösvalan luisumista harvojen virkamiesten ja kaupunginhallituksen käsiin. Valtuustosta ja lautakunnista on tullut täydellisiä kumileimasimia, jotka eivät pysty itse päättämään mitään.¹⁸²

Paavolan kritisoiminen oli siinä mielessä ymmärrettävää, että hänen johtamistyyliinsä oli todellisuudessakin suljettua – päätöksiä tehtiin pienessä piirissä muutamien neuvonantajien kesken. Keskitettyyn päätöksentekoon viitaten Paavolan lempinimeksi oli yleisestikin tullut ”Pomo”.¹⁸³ Vuoden 1972 viimeisessä Aviisissa julkaistiin koko aukeaman kirjoitus, jossa aseveliakseli määriteltiin jälleen mafiaksi. Tämän ”sisilialais-amerikkalais”-tyyppisen organisaation valtarakenne koostui erinäisten porvarillisten ja sosialidemokraattisten ”perheiden” keskinäisistä suhteista. Menemättä sen syvemmälle tähän varsin revittelevään kirjoitukseen, voidaan esimerkkinä tällaisesta perheestä antaa ”Paavolan perhe”, joka kirjoituksen mukaan oli Tampereen mahtavin.¹⁸⁴ Aviisin kirjoituksissa 1968–1972 aseveliakseli leimattiin siis itsevaltaiseksi maakunnalliseksi mafiaksi, jonka perimmäisenä tarkoituksena oli rahanvallan ja Yhdysvaltain imperialismin tukeminen.

Sosiologi Jarkko Ilmosen mukaan uudet yhteiskunnalliset liikkeet yrittävät kääntää vanhojen liikkeiden institutionalisoituneen toiminnan pääläelleen aloittamalla määrittelykamppailuja julkisuudessa.¹⁸⁵ Uusi liike voi siis kasvattaa tai kaventaa toimintatilaansa leimaamalla julkisuudessa

¹⁸⁰ Ks. esim. Martikainen 2009, 145.

¹⁸¹ Ks. esim. Veli-Antti Savolainen, *Haamuhallitus päätti yliopiston paikan – Kaupungin hallitus käärmeissään Paavolalle*, Aviisi 4.2.1972; Veli-Antti Savolainen *Byrokraattien valta*, Aviisi 4.2.1972; *Paavola kyttää siniviivalla – Jos USA ei ota, ottaa Tampere!* Aviisi 10.11.1972.

¹⁸² Veli-Antti Savolainen, *Vapaa-aikatoimisto: SDP:n ikävirkailijan eläkekoti*, Aviisi 3.12.1971.

¹⁸³ Laine & Peltonen 2003, 370.

¹⁸⁴ *Tampereen ”maakunnallinen mafia*”, Aviisi 8.12.1972.

¹⁸⁵ Ilmonen 1998, 30–32. Ilmosen mukaan uudet liikkeet tuottavat ”rituaalisia protestikamppailuja”.

jonkin asian muutosta vaativaksi. Tällä tavoin liike myös perustelee omaa tarpeellisuuttaan ja olemassaoloaan.¹⁸⁶ Risto Alapuron mukaan uudet yhteiskunnalliset liikkeet tulevat näkyviksi muulle yhteiskunnalle vasta tällaisissa tapauksissa.¹⁸⁷ Ne tulevat näkyviksi siis silloin kun ne joutuvat vastakkain muiden ryhmittymien – vanhojen liikkeiden, valtion tai muiden instituutioiden kanssa. Aviisin räväköissä kirjoituksissa paikallinen opiskelijaliike leimasi muutosta kaipaavaksi lähes kaiken, mihin Tampereen kaupunkia johtanut aseveliakseli liittyi. Tällä vastakkainasettelulla opiskelijoiden sukupolviliike perusteli omaa tarpeellisuuttaan ja muutoksen tarpeellisuutta.

3.2 Tamy – kolmen kommunistin yleisdemokratia?

Aamulehdessä seurattiin ja kommentoitiin 1960- ja 70-lukujen taitteessa puoluepolitisoituneita ylioppilasvaaleja tarkkaan – niin oman kuin muidenkin yliopistojen ylioppilaskuntien osalta.¹⁸⁸ Opiskelijoiden siirtymistä vasemmalle paheksuttiin. Kun Aviisissa katsottiin kaupungin olleen ”porvarillisen hegemonian” vallassa, nähtiin Aamulehdessä ylioppilaskunnan olevan ”punaisen hegemonian” alaisena:

Seitsentuhantisen opiskelijajoukon asioita hoitaa todellisuudessa kolme kommunistia, tai paremminkin niitä hoitavat heidän taustavoimansa.¹⁸⁹

Näin – joidenkin muidenkin aikalaisten tavoin – Matti Arjanne väitti kirjoituksissaan, että vasemmisto-opiskelijat saivat käskynsä Suomen kommunisteilta tai jopa suoraan Neuvostoliitosta.¹⁹⁰ Yllä siteeratussa kirjoituksessaan ”kolmesta kommunistista” tammikuussa 1971 Arjanne ruoti tamperelaisten ylioppilaspoliitikkojen demokratiakäsityksiä. Kirjoituksen aiheena olivat loppuvuodesta 1970 järjestetyt Tampereen Yliopiston ylioppilaskunnan vaalit. Vaalit olivat tuottaneet ei-vasemmistolaisen enemmistön, mutta Arjanteen mukaan ”monien sinänsä surkuhupaisten näytöskappaleiden pelaamisen jälkeen” todellinen valta oli lopulta kuitenkin kolmella hallituksessa istuvalla kommunistilla. Arjanteen mielestä kommunistien lisäksi hallituksessa istuvat liberaalit ja keskustalaiset olivat poliittisesti niin kokemattomia, etteivät omanneet todellista valtaa.

¹⁸⁶ Ilmonen 1998, 17–21. Ilmonen käyttää leimaamisesta käsitettä ”kehystäminen”. Tässä yhteydessä voitaisiin myös puhua *pehmeästä vallasta* ja *huomion kohdentamisesta*. Tiedotusvälineiden vallan voidaan ajatella perustuvan sen mahdollisuuden kohdistaan huomio asiaan, johon halutaan vaikuttaa. Julkisuudessa vallan väline on siis huomio. Ks. Kunelius & Reunanen 2012, 10–15.

¹⁸⁷ Alapuro 1998, 337.

¹⁸⁸ Ks. esim. Heikki Vuohelainen, *Tampereen opiskelijoilla vaalit – kaikki puolueet voittavat?* AL 18.11.1969; *Oikeisto suurin voittaja HYY:n edustajavaaleissa*, AL 22.10.1969; Virveli, *Ylioppilasvaalien oirearvot*, AL 20.10.1970; *Puheenjohtaja mutkan takaa – Kansanrintama jatkaa Tamy:ssa*, AL 11.12.1971; *Veljet keskenään*, AL 12.12.1971.

¹⁸⁹ Malakias, *Yleis- vai demokratia*, AL 22.1.1971.

¹⁹⁰ Esimerkiksi SAK:n puheenjohtaja Niilo Hämäläinen esitti vuonna 1971 julkisuudessa väitteen siitä, että Aviisia rahoittaisi ”toinen CIA”. Ks. *Rahoittaako CIA Aviisia?*, Aviisi 26.3.1971.

Niin ikään hallituksen sosialidemokraatitkin pelasivat Arjanteen tulkinnan mukaan kommunistien pussiin.¹⁹¹

Ylioppilaskunnan sosialidemokraattien ”kommunistumisesta” oli pakinoitu paheksuvaan sävyyn Aamulehden pääkirjoitussivulla vuotta aikaisemminkin.¹⁹² Aseveljeyden identiteetti perustui kommunismin vastaisuudelle, joten kaikki poliittiset vastustajat nähtiin usein ”kommunisteina” heidän todellisesta poliittisesta suuntautumisesta riippumatta.¹⁹³ Tästä huolimatta Aamulehden Arjanne oli kirjoituksessaan puolittain oikeilla jäljillä, sillä vasemmistoaatteet lisäsivät vaikutusvaltaansa ylioppilaskunnassa 1970-luvun alussa. On kuitenkin aivan toinen asia mielsivätkö Arjanteen kommunisteiksi väittämät itse itsensä poliittisesti vähemmistökommunisteiksi, kansandemokraateiksi vai joksikin aivan muuksi.

Vasemmiston suosion nousu ylioppilaskunnan vaaleissa juontaa juurensa 1960-luvun puolelle. Vuoden 1966 edustakuntavaalien tuloksena oli ollut vasemmistoenemmistö ja vaalit voittaneesta SDP:stä oli tullut nuorten keskuudessa suosittu. Tätä ilmiötä on kutsuttu ”kansanrintamaoptimismiksi”.¹⁹⁴ Heikki Mäki-Kulmalan mukaan valtakunnallisen kansanrintaman aikaansaamattomuus ja vasemmiston vuoden 1970 vaalitappio sai vasemmistolaiset nuoret kääntymään muualle. Vasemmisto-opiskelijoiden joukossa SDP:llä oli ollut hegemonia-asema Tamyssä vielä 1969, mutta sitten SKDL tuli muutamassa vuodessa rinnalle.¹⁹⁵ Ohi se meni vuoden 1971 vaaleissa. Helsingin ja Jyväskylän ylioppilaskuntien vaaleissa kansandemokraatit olivat nousseet sosialidemokraattien ohi jo vuotta aiemmin.¹⁹⁶

Lopulta monet vasemmistonnuoret kääntyivät SKP:n vähemmistöön. Se oli ainoa perinteisen vasemmiston ryhmittymä, joka oli alkanut sanoa itseään irti kansanrintamasta. Jo syksyllä 1970 Tampereen Opiskelevat Sosialistit (TOS) jakautui vähemmistöön ja enemmistöön. Alkuvuodesta 1972 vähemmistö organisoitui Tampereen Yliopiston Marxilaisiksi Ryhmiksi (TYMR), ja niin tamperelainen vähemmistökommunistinen opiskelijaorganisaatio oli syntynyt. Mäki-Kulmala arvelee, että parhaimmillaan TYMR:llä oli 1970-luvulla noin 400 jäsentä.¹⁹⁷ Vähemmistöstä tuli ylioppilaskunnan vaaleissa heti enemmistöä suositumpi ja viimein vuonna 1975 se oli myös suurempi kuin sosialidemokraattien TASY.¹⁹⁸ Vähemmistön suosioon vaikutti varmasti myös se, ettei SKP:n

¹⁹¹ Malakias, *Yleis- vai demokratia*, AL 22.1.1971.

¹⁹² Kirjaaja, *Kommunististumisen taimitarhasta*, AL 15.11.1969.

¹⁹³ Ks. Laine & Peltonen 2003, 395–396.

¹⁹⁴ Ks. esim. Pantti 1998, 20–25.

¹⁹⁵ Mäki-Kulmala 1988, 83–86.

¹⁹⁶ Ks. Risto Piekka, *Oikeisto-vasemmisto jakauma sävyttää ylioppilaspolitiikan*, AL 29.11.1970.

¹⁹⁷ Mäki-Kulmala 1988, 83–86, 88–89.

¹⁹⁸ Vartiainen & Kaarninen 2013, 128, 293.

vuoden 1969 valtakunnan tason uudessa ohjelmassa ollut enää viitteitä proletaarin diktatuuriin ja vallankumoukseen.¹⁹⁹ Siitä tuli siis joidenkin vasemmistonuorten silmissä SDP:n tavoin liian maltillisesti sosialismisiin pyrkivä puolue.

Perinteisen sosialidemokratian maltillisuutta korostavia kirjoituksia ilmestyi myös Aviisissa. Esimerkiksi joulukuussa 1969 Liisa Manninen hyökkäsi sosialidemokratian kimppuun väittämällä sen unohtaneen työväestön ja siirtyneen kapitalismin tukijaksi. Artikkelissa varsinkin tamperelainen sosialidemokratia tuomittiin epäonnistuneeksi. ”Sosialidemokratia – portto kapitalismin käsivarsilla” -otsikoidun kirjoituksen mukaan vain opiskelijapiirit olivat Tampereella osanneet ottaa nämä epäkohdat keskustelun aiheeksi ja siksi opiskelijoiden sananvapautta onkin painostuksella yritetty tukahduttaa.²⁰⁰

Ei kuitenkaan voida sanoa, että opiskelijoiden vasemmistolaistuminen olisi sinänsä ollut määräävä kehitys maan kaikissa ylioppilaskunnissa, vaikka kansandemokraattiset ja vähemmistökommunistiset aatteet selkeästi lisäsivät suosiotaan. Esimerkiksi Turussa ylioppilaskunnassa vahvin asema oli kokoomuslaisella AKN:lla. Tamy oli suurista ylioppilaskunnista ainoa, jolla oli missään vaiheessa vasemmistoenemmistö ja senkin vaaleissa Tampereen Opiskelevilla Oikeistonuorilla (TOON) oli 1970-luvulla suhteellisen vahva kannatus.²⁰¹ Vaikka vasemmistoidelogiat olivat ajan hengen mukaisia, ei oikeistolaisesti ajattelevien opiskelijoiden määrä ollut missään mielessä häviävän pieni, vaan itseasiassa varsin merkittävä.

Kirjoituksessaan ”kolmesta kommunistista” Matti Arjanne myös ivasi opiskelijapoliitikkojen käsitystä demokratia-sanasta. Hänen mukaansa ylioppilaskunnan uusi hallitus on ”kansanrintaman pahanmakuisen nimen torjumiseksi” nimennyt itsensä yleisdemokraattiseksi. Opiskelijoiden yleisdemokratia oli Arjanteen mukaan täysin eri asia kuin demokratia. Hänen mukaansa yleisdemokratian suomennos oli ”vallankumous”. Kirjoituksensa lopussa pakinoitsija varoitti, että korkeakouluhallinnon uudistamisen jälkeen nykyiset opiskelijat aikovat siirtää yleisdemokratiansa (eli vallankumouksensa) toteuttamisen muuhun yhteiskuntaan.²⁰²

¹⁹⁹ Rentola 2003, 557.

²⁰⁰ Liisa Manninen, *Sosialidemokratia – portto kapitalismin käsivarsilla*, Aviisi 12.12.1969.

²⁰¹ Ketonen 2001, 232–233, 241–244; Kaarninen 2000, 199.

²⁰² Malakias, *Yleis- vai demokratia*, AL 22.1.1971. Ks. myös *Nimimerkki Malakiaalle*, AL 27.1.1971; *Oikeistolla pääoma – muilla oma pää*, Aviisi 29.1.1971; ”Vihainen TOONIN äänestäjä”, *Malttia, mauton Malakias*, Aviisi 29.1.1971; Opiskelija, *TAMY:n diktatuuri*, AL 2.2.1971. Huom. jo ennen kansanrintama nimityksen vaihtoa Aamulehdessä oli arvosteltu ylioppilaskunnan demokratian ja kansanvallan käsityksiä. Ne liitettiin usein yhteen ”mies ja ääni” vaatimuksen kanssa. Ks. esim. Jumi, *Instant-demokratiaa ei ole*, AL 20.9.1969.

Aamulehdessä opiskelijoiden käsitykset demokratian käsitteestä tulivat usein puheenaiheeksi.²⁰³ Näin kävi myös keväällä 1971 kun ylioppilaskunta yritti vauhdittaa valtakunnallista korkeakouluhallinnon uudistusprosessia lakkouhkauksen avulla. Aamulehdessä seurattiin varsin tarkasti uhkauksen seurauksia. Lehden linja oli, että lakon toteuttaminen vaatisi ehdottomasti asiasta tehdyn jäsenäänestyksen. Aamulehden mielestä tämä oli tärkeää, koska kyseessä oli ylioppilaskunnan kaltainen ”demokratiaa vaativa järjestö”. Lehdessä viitattiin siis jatkuvasti Tamyn demokratian vaatimukseen ja sanan vääränlaiseen ymmärtämiseen. Maaliskuussa järjestetyssä äänestyksessä lakkoa vastustaneet opiskelijat voittivat prosentein 56–44. Aamulehdessä tulosta nimitettiin opiskelun ja valtakunnallisen lainsäädännön voitoksi.²⁰⁴ Aamulehden pakinoitsija Utran – eli toisin sanoen Väinö Peltosta seuranneen päätoimittaja Raino Vehmaksen²⁰⁵ – mukaan äänestyksessä mitattiin ylioppilaskunnan jäsenistön ”demokratian tajun puute” sekä ”suuruuden hulluuden ja itsekeskeisyyden” taso.²⁰⁶

Demokratia oli sanana määrittelykamppailujen kohteena myös opiskelijaliikkeen keskuudessa. Esimerkiksi opiskelija Matti Seppälä ihmetteli ylioppilaskuntansa toimintaa Aamulehdessä.²⁰⁷ Demokratia-sana esiintyi usein myös Aviisin kirjoituksissa. Usein se liitettiin Tamyn hallituksen ”demokraattiseen rintamaan”. Esimerkiksi vuoden 1973 alussa Aviisin tuore päätoimittaja Riitta Lavikka (sd) oli ilahtunut siitä, että Tamya johti neljättä vuotta putkeen vasemmisto- ja keskiryhmien muodostama demokraattinen rintama. Tämä oli Lavikan mukaan mahdollistanut ylioppilaskunnan kasvun ”selkeäksi opiskelijoiden etujärjestöksi”.²⁰⁸

Myös jyvaskyläläisessä opiskelijaliikkehäntään kuului demokratia-sanan uudelleenmäärittely. Kustaa Vilkun mukaan Jyväskylässä vasemmiston opiskelijat olivat valinneet 1960-luvulla uusvasemmistolaisen linjan kutsuessaan itseään ”yleisdemokraateiksi”. 1960- ja 1970-luvun taitteessa tämä yleisdemokraattisuus kuitenkin kaventui ja siitä tuli ”sosialistien monopolisoitua omaisuutta”. Demokratia piti tästä syystä määritellä sanana uudelleen ja toimeen ryhtyivät Vilkun mukaan toisiaan vastaan kamppailleet ”vähemmistö- ja enemmistökommunistit sekä marxilaistuneet sosialidemokraatit”.²⁰⁹

²⁰³ Esimerkiksi Seppo Kaupin mukaan ylioppilaskunnan ”pieni klikki” tarkoittaa demokratiallaan ja sananvapaudellaan lähinnä yhden ideologian diktatuuria. Tällä Kauppi vihjasi Arjanteen tavoin kommunismiin. Seppo Kauppi, *Opiskelijain vaisu enemmistö*, AL 17.10.1970. Ks. myös esim. Pastori Jussilainen, *Veronmaksajien yliopisto*, AL 3.3.1971.

²⁰⁴ *Kumoushuuto*, AL 25.2.1971; *Tampereen yliopiston opiskelijat äänestämään*, AL 27.2.1971; *Uudistusdemokratiaa*, AL 28.2.1971; *Vetämätön viiva*, AL 2.3.1971; *Opiskelu voitti*, AL 20.3.1971. Lainsäädännön voitolla viitattiin siihen, että hallinnonuudistuksen lakiluonnos oli juuri lakkoäänestysketkillä lausuntokierroksilla.

²⁰⁵ Pietilä 2011, 137.

²⁰⁶ Utra, *Toisen housuilla tuleen*, AL 12.3.1971.

²⁰⁷ Matti Seppälä, *Tamyn Vallanjanoa*, AL 17.3.1971.

²⁰⁸ *Aviisi – demokraattien äänenkannattaja*, 26.1.1973.

²⁰⁹ Vilkuna 2013, 12–13.

Demokratian käsite määrittyi tamperelaisenkin opiskelijaliikkeen sisällä kommunistisen kielenkäytön kautta. Heikki Mäki-Kulmalan mukaan kommunisteilla oli ”hegemonia-asema” Tamyssä koko 1970-luvun ajan. Tämän hän selittää sillä, että ylioppilaskunnan toimijat hahmottivat maailmaa perinteisestä kommunistisesta poliittisesta ajattelusta omaksutulla kielellä ja käsitteistöllä. Tamyn hallituspuolueet mielsivät itsensä opiskelijoiden etuja ajavaksi ”demokraattiseksi rintamaksi”, joka oli kommunistisen aatteen piirissä kehitelty käsite. Tämä rintama oli osa ”imperialismin, taantumuksen ja suurpääoman vastaista rintamaa”. Demokraattisen rintaman esikuvaksi kansainvälisessä politiikassa nousivat Neuvostoliitto ja muut sosialistisen yhteisön maat. Tällaiseen maailmankatsomukseen mukautuivat Tamyn hallituksessa niin sosialidemokraatit (TASY) ja keskustalaiset (TOK) kuin liberaalitkin (TALO).²¹⁰ ”Uusvasemmistolainen opiskelijaliike” ei siis oikeastaan muodostunut pelkästään vasemmistosta. Tamyn pitkäaikaisen hallituskokoonpanon ja tamperelaisen opiskelijaliikkeen osana olivat myös keskustalaiset ja liberaalit opiskelijat – Aviisissa nämä toimijat rakensivat opiskelijaliikkeen kertomusta kommunistisesta kielenkäytöstä omaksutuilla käsitteillä.

Ylioppilaskunnan hallitus oli koko 1970-luvun alun vasemmiston (TASY, TOS & TYMR), liberaalien (TALO) ja keskustan (TOK) yhteistyörintaman hallussa. Aivan vuosikymmenen alussa kaksi poliittisen keskustan puoluetta olivat hallituksia muodostettaessa vaa’an kieliasemassa – ne olisivat voineet mennä hallitukseen myös oikeiston kanssa.²¹¹ Keskipuolueet tekivät ilmeisesti laajemminkin yhteistyötä vasemmiston kanssa maan eri ylioppilaskunnissa. Ainakin vuoden 1970 marraskuussa ylioppilaskuntien vaaleja Aamulehdessä analysoinut Tuhatkunnan pääsihteeri Risto Piekka arvioi, että Suomen ylioppilaskunnissa keskusta ja liberaalit tekevät mieluummin yhteistyötä vasemmiston kuin oikeiston kanssa. Piekka piti kokoomusopiskelijoiden asemaa ylioppilaskunnissa tästä syystä vaikeana.²¹²

Liberaalien ja keskustan oleminen mukana demokraattisessa rintamassa ei aina ollut helppoa. Esimerkiksi syksyllä 1970 liberaalien johtohenkilö Kyösti Lallukka sai Aamulehden sivuilla käydyssä julkisessa väittelyssä täyslaidallisen oikeisto-opiskelijoiden ohella myös vasemmisto-opiskelijoilta. Tampereen Opiskelevien Oikeistonuorten (TOON) puheenjohtaja Kaj Asplund syytti Tamyn liberaaleja ”kommunismin tukemisesta” ja Tampereen akateeminen sosialidemokraattisen yhdistyksen (TASY) Markus Aaltonen ”taantumuksellisuudesta”.²¹³ Tästä huolimatta liberaalit

²¹⁰ Mäki-Kulmala 1988, 97.

²¹¹ Vartiainen & Kaarinen 2013, 293.

²¹² Risto Piekka, *Oikeisto-vasemmisto jakauma sävyttää ylioppilaspolitiikan*, AL 29.11.1970.

²¹³ Kaj Asplund, *Kysymys TAMY:n liberaaleille*, AL 17.10.1970; Kyösti Lallukka, *Liberaalivastaus*, AL 19.10.1970; *Lukumiehet politikoivat*, AL 23.10.1970. Ks. myös: Matti Pullinen, *TOK:n ja vasemmiston yhteistyö*, AL 20.11.1969;

pysyivät vuosikymmenten taitteessa tiukasti demokraattisen rintaman puolella. He taistelivat imperialismia, taantumusta ja porvareita vastaan. Toisaalta päätoimittaja Veli-Antti Savolainen ja hänen aikanaan Aviisin toimitussihteerinä toiminut Tapani Katila kävivät vuonna 1972 lehtensä sivuilla näyttävästi vähemmistökommunisteja vastaan.²¹⁴ Vaikka Savolainen puolustikin demokraattista rintamaa, ei se tarkoittanut, että hän olisi ollut vähemmistökommunistien kanssa samaa mieltä.

3.3 Rahanvalta, valtiomonopolistinen kapitalismi ja Tampere-henki

”Demokraattinen rintama” -määritelmän ohella kommunistisesta käsitteistöstä Tamyn hallitusrintamassa omaksuttiin ”valtiomonopolistisen kapitalismin” -käsite. Aviisin vuosikymmenten vaihteen kirjoituksissa oli usein tarkoituksena osoittaa kuinka Suomessa, Tampereella ja yliopistossa ei ollut vallallaan demokraattinen päätöksenteko vaan rahanvalta.²¹⁵ Vuonna 1973 Aviisin päätoimittajana aloittaneen Riitta Lavikan (sd) ensimmäisen Aviisin pääkirjoituksessa valtiomonopolistinen kapitalismin kaataminen määriteltiin ylioppilaskunnan demokraattisen rintaman tehtäväksi. Lavikan mukaan oli olemassa ”kärjistyvä ristiriita valtiosta määräävien monopolien ja kaikkien muiden kansalaisten etujen välillä”.²¹⁶

Heikki Mäki-Kulmalan mukaan 1900-luvun alkupuolella Neuvostoliitossa kehitellystä ”vamokap”-teoriasta tuli suosittu varsinkin kommunistisen nuoriso- ja opiskelijaliikkeen sisällä 1970-luvulla. Yksinkertaistettuna sen ideana oli kritisoida sitä, että valtiovalta joutui sääntelemään taloutta yhä enenevässä määrin suuryritysten ja vientiteollisuuden etujen mukaan. Vamokap-teorian sisäistäneet opiskelijat näkivät, että tässä ilmeni yksi suomalaisen yhteiskuntajärjestelmän epädemokraattisista piirteistä: kaikkia ei kohdeltu samalla tavoin. Mäki-Kulmala selittää teorian suosiota opiskelijoiden keskuudessa sillä ristiriidalla, jonka opiskelijat huomasivat oppikirjojensa ja todellisuuden välillä: yhteiskuntaopin oppikirjoissa selitettiin, että demokraattisessa Suomessa myös puunjalostuksen suuret vientiyritykset toimivat muiden toimijoiden tavoin vapaassa kilpailussa, vaikka todellisuus oli tosiassa toinen.²¹⁷

Irma Aro, *Ylioppilaiden yhteistyöhalut*, AL 21.10.1970; Risto Koskinen, *Lukumiehet politikoivat – Lähemmäksi opiskelijaa*, 25.10.1970.

²¹⁴ Ks. esim. Veli-Antti Savolainen, *Demokraattinen yhteistyö*, Aviisi 13.10.1972.

²¹⁵ Ks. esim. Alpo Salminen, *Suuren rahan 10 kärjessä eli miten monopolit valvovat Tamperetta*, Aviisi 17.10.1969; Veli-Antti Savolainen, *Raha ratkaisee*, Aviisi 12.2.1971.

²¹⁶ *Aviisi – demokraattien äänenkannattaja*, Aviisi 26.1.1973.

²¹⁷ Mäki-Kulmala 2006.

Aviisin kirjoituksessa keväällä 1970 Tampereen Yliopiston rahoitus oli nostettu esimerkiksi valtiomonopolistisen kapitalismin toiminnasta. Samaisessa kirjoituksessa yliopistoa nimitettiin ”suoranaiseksi rahamylyksi” kaupungille.²¹⁸ Monissa muissakin kaupungin ja opiskelijoiden välisiä taloudellisia suhteita ruotivien Aviisin kirjoituksissa oli ajatuksena, että yliopisto oli tuottoisa sijoituskohde kaupungille. Kirjoituksissa esitettyjen laskelmien mukaan jokainen uusi opiskelija toisi kaupunkiin uusia työpaikkoja ja näin ollen myös uusia veronmaksajia.²¹⁹

Aamulehdessä ylioppilaskunnan Aviisissa julkaisemiin laskelmiin ja väitteisiin ei suhtauduttu myötämielisesti. Syytteisiin vastasi syksyllä 1970 toimittaja Matti Arjanne. Arjanteen mukaan Aviisissa julkaistussa, ylioppilaskunnan teettämässä asiaa analysoivassa tutkimuksessa oli pahoja virheitä ja vääristelyitä. Asevelitoimittaja näki, että ylioppilaskunnan uusin esitys teki kaupungille vain hallaa:

Ylioppilaskunnan nyt julkisuuteen saattama näkemys paikkaansa pitämättömine väitteineen on osa siitä asennoitumisesta, jonka avulla pieni mutta sitä radikaalimpi ja aktiivimpi piiri on yrittänyt parhaansa mukaan polttaa siltoja ja repiä sitä yhteishenkeä, jota Tampereella on tärkeäksi koettua asiaa kohtaan tunnettu.²²⁰

Arjanne ikään kuin toimi kaupungin puolustajana opiskelijoiden suunnalta tullutta arvostelua vastaan. Hän varoitti, kuinka nuorten opiskelijaradikaalien toiminta on tuhoamassa Tampere-hengen, jonka tinkimättömällä voimalla yliopistokin oli alun perin kaupunkiin saatu. Hänen mukaansa yliopisto ei ollut – kuten radikaalit hänen mukaansa väittivät – bisnestä, vaan uhrauksia.²²¹ Aseveliaate sisälsi sisäsyntyisesti ajatuksen uhrautumisesta: talvi- ja jatkosodissa aseveljet olivat vaarantaneet henkensä ja uhrautuneet isänmaansa puolesta. Elina Martikaisen mukaan aseveliakselin toimijoiden puheet ”Tampere-hengestä” olivat osa paikallisen aseveliaatteen nationalistista diskurssia. Sillä viitattiin aseveliakselin sodan jälkeen luomaan politiikan tekemisen henkeen, jossa asioista ei riideltä vaan ne sovittiin sopuisasti jo etukäteen. Asevelipoliitikko Yrjö Silo näki Tampere-hengen ilmentymänä vaikeina aikoina sovitusta yhteistoiminnasta isänmaan ja Tampereen puolesta. Silon mukaan tämä näkyi varsinkin siitä, kuinka yksimielisesti kaupunginvaltuustossa tärkeitä päätöksiä tehtiin.²²² Tampere-henki oli aseveliakselin toimijoille heidän toimintaansa voimakkaasti määräävä tiedostamattoman ajattelun tasolla vaikuttanut käsitys. Se oli mentaliteetti, jolle heidän poliittinen toimintansa ja maailmankatsomuksensa perustui.

²¹⁸ *Muodollinen ja todellinen valta – yliopisto palvelee – mutta KETÄ*, Aviisi 24.4.1970.

²¹⁹ Ks. esim. *Tilien päätös*, Aviisi 11.4.1969; *Entäs nyt kaupunki!*, Aviisi 2.10.1970.

²²⁰ Matti Arjanne, *Yliopisto – bisnestä vai uhrauksia*, AL 20.10.1970.

²²¹ Matti Arjanne, *Yliopisto – bisnestä vai uhrauksia*, AL 20.10.1970.

²²² Martikainen 2009, 28, 54–55.

Syksyllä 1970 Aamulehdessä kuvattiin osuvasti myös opiskelijapolven mentaliteettia. Jukka Rasi uskoi opiskelijoiden olevan todella vilpittömiä pyrkiessään yleismaailmallisten ongelmien – kuten kehityskaapolitiikan, maailmanrauha, saasteongelman – tiedostamiseen ja ratkaisemiseen. Tämä kuitenkin tarkoitti kirjoittajan mukaan sitä, etteivät nuoret opiskelijat ymmärtäneet, että pienemmässä paikallisessa mittakaavassa uudistukset etenisivät hitaasti ja yhdessä sopimalla.²²³ Sosiologi Matti Hyvärisen omaelämäkerralliset tulkinnat avaavat opiskelijoiden mentaliteetin rakentumista samansuuntaisesti. Hän on kuvannut opiskelijoiden intoa yhdistää työväenluokka ja opiskelijaliike, kukistaa suomalainen porvaristo sekä siinä sivussa selvittää kolmannen maailman ongelmat nurinpäin olevan pyramidin vertauksella. Vertauksen mukaan jokaisen huomattun vääryyden tai ongelman takaa löytyi lopulta aina entistä suurempi vääryys tai ongelma.²²⁴ Hyvärisen kuvaileman pyramidikehityksen huomaa hyvin myös Aviisin sivuilta 1968–1972. Oman yliopiston kampuksen sijoittamista koskenut kiista olikin lopulta johtanut nuoret pelastamaan koko maailmaa imperialismilta ja kapitalismilta. Opiskelijaliikkeen kohde ei pysynyt paikallaan.

Tampere-henki-mentaliteetin ja nuoren opiskelijapolven mentaliteetin toisiinsa sopimattomuus tuli julkisuudessa ilmi myös hieman myöhemmin. Tuolloin kaupunginvaltuuston puheenjohtajan paikalta eroamassa ollut Eino Loikkanen (sd) oli eropuheessaan määritellyt Aviisin linjan sensaatiohakuisuudessaan, vääristelyssään ja valheellisuudessaan vahingolliseksi kaupungille ja sen asukkaille. Aviisissa suhtauduttiin Loikkasen puheeseen ihmetellen, etteikö valtuuston puheenjohtajalle jäänyt mitään muuta kaudestaan mieleen kuin Aviisi.²²⁵ Loikkanen ilmeisesti kantoi Aviisille kaunaa lehdessä ilmestyneistä häntä koskeneista rattijuopumus-jutuista.²²⁶

Kansanedustajanakin toiminut Loikkanen jatkoi opiskelijoihin suuntautunutta kritiikkiään paikallislehti *Tammerkoskessa*. Hän mainitsi Tampereen ongelmaksi nimenomaan ylioppilaskunnan suhtautumisen kaupungin päättäviin elimiin. Samassa hän korosti – aseveliakselimaiseen tyyliin – erityisen tamperelaisen yhteishengen positiivista vaikutusta kaupungille; juuri se oli mahdollistanut monet kaupungin hankkeet.²²⁷ Tampere-hengen käsitteellä asevelitoimijat siis itse asiassa käänivät aseveliakselin poliittisen toiminnan epäkansanvaltaiset piirteet *hyveiksi*. Suljettujen ovien takana tehdyt ja valtuustossa juntatut päätökset eivät siis aseveliaatteessa edustaneet epädemokraattisuutta

²²³ Jukka Rasi, *Kaupunki, ota iisisti*, AL 11.10.1970.

²²⁴ Hyvärinen 1985, 292–298.

²²⁵ *Aviisi Loikkasen huolena*, Aviisi 15.1.1971.

²²⁶ Ks. esim. *Oikeusjuttu*, Aviisi 16.10.1970. Huom. Loikkasella oli muulloinkin ongelmia opiskelijoiden kanssa: ks. Eino Loikkanen, *Olen hämmästynyt*, AL 25.11.1969. Jouko Raivio on jälkikäteen muistellut, että Aviisi joutui lähtemään sosialidemokraattisen Kansan Lehden kirjapainosta Loikkasesta (sd) kirjoitettujen raittijuopumusjuttujen takia. Ks. Jouko Raivio, *Vihamiehenä Urho Kekkonen*, Aviisi 01/2009.

²²⁷ *Tamperelaisia kasvoja*, Tammerkoski 2/1971.

vaan tuloksellisuutta ja ”yhdessä tekemisen henkeä”. Tätä henkeä opiskelijoiden kaiken vanhan kyseenalaistava mentaliteetti nyt uhkasi.

Aviisissa ja Aamulehdessä puhuttiin paikallisesta politiikasta pääasiassa ristiin: kirjoituksissa määriteltiin lähinnä sitä, mitä toinen osapuoli oli. Aviisissa haukuttiin aseveliakselin taantumuksellista porvarillista hegemoniaa sekä rahan- ja harvainvaltaa. Aamulehdessä puolestaan paheksuttiin punertuvaa ylioppilaskuntaa, sen vääränlaisia demokratiakäsityksiä ja vallankumouspuheita. Molemmilta puolilta tullut arvostelu koski siis toisen osapuolen *epäkansanvaltaisia* menettelytapoja. Aseveliakselin ja opiskelijaliikkeen kollektiiviset poliittiset maailmankatsomukset perustuivat erilaisille todellisuuskokemuksille. Se, mikä merkitsi asevelihenkisille piireille perinteisiä hyviä toimintatapoja ja arvoja (uhrauksia, isänmaallisuutta, Tampere-henkeä), merkitsi nuorille opiskelijoille maailman pahuuden lähteitä (imperialismia, rahanvaltaa, yhteiskuntajärjestelmän epäreiluttä.)

4. Tiedotustaistelu Tampereesta

Historiantutkija Mervi Kaarnisen mukaan Tampereen yliopisto sai 1970-luvulla ”punaisen yliopiston” maineen. Vaikka punaisuudelle ei löydy perusteluja esimerkiksi yliopistohallinnon ja opetuskunnan kokoonpanoista, jäi siitä vahva mielikuva vuosikymmeniksi.²²⁸ Jossain määrin käsitys yliopiston punaisuudesta oli varmasti kehittynyt ylioppilaskunnan hallituksen demokraattisen rintaman ja rintaman Aviisissa käyttämän kommunistisesta aatteesta omaksutun kielen takia.

Ylioppilaslehti Aviisi oli muuttunut murroksen ylioppilaiden tahdissa, eikä sen sivuilla enää epäröity ottaa kantaa kulttuurisiin, yhteiskunnallisiin tai korkeakoulupoliittisiin epäkohtiin.²²⁹ Kiistoja lehden ja yliopiston professorikunnan välille oli syntynyt jo Aviisin edeltäjän *Yykoon* aikoihin 1960-luvun puolivälissä.²³⁰ Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan Ylioppilaslehti oli perinteisesti ollut Suomessa se kanava, jonka kautta suomalaiset ylioppilaat olivat osallistuneet julkisuuteen ja politiikkaan.²³¹ 1960-luvulla tilanne alkoi muuttua. Aviisi, josta arvellaan tulleen 1960- ja 1970-luvun taitteessa jopa maan luetuin opiskelijalehti, oli tamperelaisen opiskelijaliikkeen tärkein kanava.²³² Vuosikymmenten taitteessa Aviisi oli erityisen räväkkä kritisoija ja täynnä eri vasemmistoideologioiden esittelyä. Jos ylioppilaskunta oli punertuva, niin Aviisi oli tulenpunainen.

Kylmän sodan aikaan tamperelainen lehdistö oli toimi pitkälti aseveliakselin mukaan. Kokoomuksen Aamulehdellä oli pitkät perinteet alueen ykköslehtenä, eikä sen valta-asema horjunut myöskään aseveliakselin aikana. SDP:n *Kansan Lehti* ja SKDL:n *Hämeen Yhteistyö* jäivät levikeissään kauas taakse. Aamulehti oli se lehti, jota luettiin kaikissa kodeissa Tampereella – myös työläistalouksissa. Siitä huolimatta, että Tampereen asevelihenkiset kaupunginjohtajat, Erkki Lindfors ja hänen seuraajansa Pekka Paavola, olivat sosialidemokraatteja, oli Aamulehti enemmän aseveliakselin lehti kuin *Kansan Lehti*. Aamulehden pääkirjoituslinja oli yhtä aseveliakselin linjan kanssa.²³³

Tampereella opiskelijoiden ja kaupungin välisten korkeakoulu- ja kunnallispoliittisten ristiriitojen keskelle oli joutunut siis opiskelijoiden mielipiteiden kanava, ylioppilaslehti Aviisi. Opiskelijoiden kärjistävät mielipiteen Aviisissa saivat vastustajakseen kärjistäviä mielipiteitä aseveliakselin linjaa

²²⁸ Kaarninen 2000, 193–201. Syitä leimalle saattoivat Kaarnisen mukaan olla yliopiston historia ”Yhteiskunnallisena Korkeakouluna” sekä paikkakunnan vasemmistolaisena pidetty ylioppilaspolitiikka.

²²⁹ Vartiainen & Kaarninen 2013, 90–91, 142–143.

²³⁰ Juhana Honkonen, *Aviisi voisi olla Toope*, Aviisi 16/2004.

²³¹ Maan merkittävin ja pitkäikäisin opiskelijalehti, Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan *Ylioppilaslehti* on jo yli sata vuotias. Ylioppilaat ovat kuitenkin jo sitäkin ennen ryittäneet lehtiensä kautta vaikuttaa koko Suomen tulevaisuuteen: aina 1800-luvun puolesta välistä saakka yliopistomaailma on muodostanut oman julkisuutensa, jonka kautta on yritetty ohjailla maan yleistä mielipidettä. Kortti 2013, 25.

²³² Mäki-Kulmala 1988, 77–78.

²³³ Tommila 1988, 13–16; Salminen 1988, 179–183; Laine & Peltonen 2003, 388–392; Rasila 1992, 508–511. Pietilä 2011, 118–141.

edustaneesta Aamulehdestä. Lopulta ei enää kiistelty itse asiasta (korkeakoulupolitiikasta tai paikallispolitiikasta), vaan keskusteluun osallistuneista tiedostusvälineistä, niiden poliittisista linjoista ja taustavaikuttajista. Varsinkin keväästä 1969 kevääseen 1970 lehdet arvostelivat toisiaan tamperelaisessa julkisuudessa. Käytiin opiskelijat vastaan kaupunki -määrittelykamppailuja *paikallisen tiedonvälityksen kentällä*.

Tamperelaisen tiedotustaistelun voi nähdä osana suurempaa poliittista kamppailua vallasta suomalaisissa tiedotusvälineissä. Mediahistoriaa tutkineen Esko Salmisen mukaan suomalaisessa julkisuudessa käytiin 1970-luvulla idän ja lännen, kommunismin ja kapitalismin välistä ”informaatiosotaa”. Salmisen tulkinnan mukaan Tampereen yliopiston toimittajakoulutuksen ympärille kiteytyneessä ”sodassa” oli kyse uusvasemmiston yrityksessä kumota koko suomalainen mediakenttä – kaataa niin kutsuttu porvarillinen mediahegemonia.²³⁴ Merkittävää tämän tutkimuksen kannalta on se, että tällaisen informaatiosodan olemassa oloon uskoivat myös Aamulehden päätoimittaja Raino Vehmas ja kunnallistoimittaja Matti Arjanne.²³⁵ Aamulehden asevelihenkiset toimijat näkivät Aviisin toimituksen vastapuolenaan tässä informaatiosodassa.

Opiskelijaliikkeen sisältä katsottuna tiedotustaistelu näytti erilaiselta. Aviisissa nähtiin ongelmallisena, että aseveliakselilla oli pitkälti paikallinen julkisuus hallussaan. Aamulehden hegemoninen asema paikallisen tiedonvälityksen kentällä oli merkki sananvapauden toimimattomuudesta, rahan vallasta ja koko yhteiskuntajärjestelmä taantumuksellisuudesta. Kamppailun osapuolten käsitykset paikallisen tiedonvälityksen tilasta eivät siis kohdanneet missään mielessä.

4.1 Lehdet politiikan välineinä

Ylioppilaslehti Aviisin toimitus oli vuonna 1967 siirtynyt yliopistolta Tampereen ylioppilastalolle ja saanut samalla henkistä etäisyyttä yliopiston hallintoon. Lehdestä alkoi tulla aikaisempaan enemmän yliopiston ja ylioppilaskunnan välisten kiistojen julkinen käsittelypaikka. Lehteä toimitti tuolloin Seppo Littunen (s.1943). Hänen päätoimittajakaudellaan 1966–1968 lehdessä tapahtui Vesa Vartiainen ja Mervi Kaarnisen mukaan linjan terävöityminen.²³⁶ Selkeä toimituksellisen linjan muutos tapahtui myös vuoden 1969 alussa. Toimitusneuvosto valitsi Aviisin päätoimittajaksi vuosille 1969 ja 1970 lehdessä jo vuodesta 1966 asti toimitussihteerinä toimineen Jouko Raivion (s.1939).

²³⁴ Salminen 2004, 317.

²³⁵ Ks. Yleisradion Elävä Arkisto, *Informaatiosota* (video: Puhemylly: Informaatiosota, Yle 21.1.1972), [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/informaatiosota>]. Katsottu 9.4.2015.

²³⁶ Vartiainen & Kaarninen 2013, 90–91.

Toimitussihteeriksi nousi Rauno Pajunen. Raivion ja Pajusen johdolla Aviisin linja muuttui räväkämmäksi ja lehden näkyvyys kasvoi.²³⁷ Samalla lehdestä alkoi tulla kaupungin ja ylioppilaskunnan välisten konfliktien käsittelypaikka.

Aviisin yhteiskunnallinen aktivoituminen ei ollut ihme, sillä ylioppilaiden radikalismi eli julkisuudesta. Tapani Suomisen mukaan 1960-luvulla oli ymmärretty, että media oli nuorille keino päästä osalliseksi yhteiskunnalliseen keskusteluun. Niin nuoret itse kuin heidän vastustajansakin tajusivat, että median suhtautuminen radikalismiin oli avainkysymys: keskustelua eikä vaikuttamismahdollisuuksia ollut ilman julkisuutta. 1960- ja 1970-luvuilla useat mediaa koskevat keskustelut käytiin nimenomaan aiheesta valta ja tiedotusvälineet.²³⁸ Matti Virtanen on pohtinut sukupolvifraktioiden etujoukkojen suhdetta tiedotusvälineisiin. Hänen mukaansa varsinkin sotien jälkeen uusien sukupolvifraktioiden murtautuminen kulttuurisesti hegemoniseen asemaan oli osittain seurausta uusien tiedotusvälineiden tulosta. 1960-luvulla tärkeää osaa näytteli *reporadio*, jonka 60-lukulaiset Virtasen mukaan nopeasti miehittivät.²³⁹ 1960-luvun suomalaisen kulttuurin murrokseen liittyy tietenkin myös television yleistymisen.²⁴⁰ Modernin julkisuuden tulo siis vauhditti sukupolvien välisiä konflikteja.

Aviisin toimituksellista työtä valvoi ylioppilaskunnan edustajiston valitsema kahdeksan- (1968–70) tai yhdeksänhenkinen (1971–72) toimitusneuvosto.²⁴¹ Neuvosto muodostui edustajiston kokoonpanon mukaisesti poliittisin perustein ja vuosikymmenten taitteessa se oli käytännössä vasemmisto- ja keskustapuolueiden muodostaman demokraattisen rintaman hallinnassa.²⁴² Neuvosto valitsi päätoimittajan ja toimituksen.²⁴³ 1960- ja 70-lukujen taitteessa päätoimittajien valinta oli usein pienestä kiinni. Jouko Raivio valittiin päätoimittajaksi toimitusneuvoston äänestyksen jälkeen äänin 4–3 ja hänen seuraajansa Veli-Antti Savolainen (lib.) niin ikään äänin 4–3.²⁴⁴

²³⁷ Vartiainen & Kaarninen 2013, 142. Kyösti Lallukka arvioi vuonna 1971, että juuri Raivion ja Pajusen ansiosta Aviisista tuli ”eräs huomatuimpia opiskelija- ja kulttuurilehtiä”. HMA, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry, Cd 10 Aviisin sopimusneuvosto, pöytäkirjat 1967–68, 70–71. Kyösti Lallukan kirje Tamyn edustajistolle 27.4.1971.

²³⁸ Suominen 1997, 424–425. Hyvärisen mukaan (2003, 111) ”valta” -käsitteestä tuli muutenkin suosittu suomalaisessa 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun julkisessa keskustelussa.

²³⁹ Virtanen 2001, 379.

²⁴⁰ Ks. Tuominen 1991, 123–125.

²⁴¹ Vuoteen 1970 asti toimitusneuvoston nimi oli ”sopimusneuvosto”. Tutkielmassa puhutaan selvyyden vuoksi koko ajan ”toimitusneuvostosta”. Vuoteen 1970 asti toimitusneuvoston valitsivat ylioppilaskunta ja oppilaskunta yhdessä. Vuonna 1970 ne yhdistyivät yhdeksi ylioppilaskunnaksi.

²⁴² Ilmeisesti 1970-luvun alussa oltiin varsin tarkkoja siitä, että toimitusneuvosto muodostui poliittiselta kokoonpanoltaan edustajiston kokoonpanoa vastaavaksi. Ainakin neuvoston jäsenten vaihtuessa vaadittiin, että pois jäävän tilalle valittava jäsen edustaisi samaa poliittista kantaa. Ks. HMA, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry, Cd 10 Aviisin sopimusneuvosto, pöytäkirjat 1967–68, 70–71, pöytäkirja kokouksesta 8.9.1971.

²⁴³ HMA, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry, Cd 10 Aviisin sopimusneuvosto, pöytäkirjat 1967–68, 70–71, Sopimusneuvoston hyväksymä luonnosesitys lehden uudeksi toimitusohjesäännöksi.

²⁴⁴ HMA, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry, Cd 10 Aviisin sopimusneuvosto, pöytäkirjat 1967–68, 70–71, pöytäkirjat kokouksista 18.10.1968 & 20.11.1970.

Aviisin pääkirjoituksia ei pidä kuitenkaan käsittää ylioppilaskunnan kannaksi, vaikka edustajiston valitsema toimitusneuvosto toimituksen kokoonpanosta päättikin: linjan muodosti pääasiallisesti päätoimittaja itse. Kustaa Vilkunan mukaan myös Jyväskylän Ylioppilaslehti oli 1960- ja 1970-luvuilla useimmiten päätoimittajansa näköinen, eikä päätoimittajan ja ylioppilaskunnan suhde ollut aina helppo.²⁴⁵ Ainakin Raivion aikana tilanne oli samanlainen Tampereellakin. Toisinaan päätoimittajan ja ylioppilaskunnan eriävät näkemykset tulivat ilmi lehden sivuillakin: esimerkiksi keväällä 1969 ylioppilaskunnan ja oppilaskunnan mielestä Aviisi oli mennyt liian pitkälle kaupunginjohtajan suorassa syyttämässä.²⁴⁶

Heikki Mäki-Kulmalan mukaan Raivion päätoimittajakaudella Aviisin kirjoittelussa merkittävä osuus oli maolaisilla.²⁴⁷ Niin ikään Aamulehden keskustelupalstalla väitettiin keväällä 1970, että Aviisin oli joutunut ”pienen maolaisen klikin” valtaan.²⁴⁸ Yliopiston rehtori Jaakko Uotilan kerrotaan puolestaan luonnehtineen Raivion kauden Aviisin linjaa seuraavasti: ”hiukan Maon linjasta vasempaan”. Kuva Raivion aikaisen Aviisin maolaisuudesta perustuu ilmeisesti vahvimmin lehden maolaisuutta käsitelleeseen erikoisnumeroon. Raivion oman muistelun mukaan lehden erikoisnumero maolaisuudesta herätti laajemmaltikin pelkoja siitä, että se saattaisi aiheuttaa ongelmia Suomen ja Neuvostoliiton väleille.²⁴⁹ Raivion aikainen Aviisi ei kuitenkaan myöntänyt toteuttavansa erityisesti maolaista tai vasemmistolaista linjaa vaan kertoi, että tarkoituksena on antaa puheenvuoro kaikille halukkaille, poliittisesta suuntautumisesta riippumatta.²⁵⁰ Useampien toisiaan tukevien lähteiden perusteella voidaan kuitenkin perustellusti olettaa, että Raivion toimituksessa maolaisuutta ja muita vasemmistoidologioita katsottiin porvarillista maailmankatsomusta suopeammin. Raivion aikaisen Aviisin vasemmistopainotteisuus tulee näkyviin myös tutkielman aineistosta.²⁵¹

Aviisin tyyli muuttuu selkeästi vuoden 1969 ensimmäisestä numerosta alkaen; nyt haluttiin lööppejä.²⁵² Kevään mittaan tämä huomattiin muuallakin ja esimerkiksi Lain suoja -niminen yhdistys esitti Aviisin toimittajien erottamista yliopistosta. Yhdistyksen mukaan Aviisin toimitus oli yllyttänyt ihmisiä yhteiskunnan vastaiseen toimintaan lehden underground-teemaisessa numerossa. Yliopiston

²⁴⁵ Vilkuna 2013, 39–43. Toisaalta Vilkunan mukaan merkityksellistä oli Ylioppilaslehden ja ylioppilaskunnan *hallituksen* – ei siis edustajiston – suhde.

²⁴⁶ Ks. Jouko Raivio, *Tilien päätös*, Aviisi 11.4.1969; *Ei järjestöjen kanta*, Aviisi 18.4.1969. Huom. ennen yhdistymistään vuonna 1970 opiskelijoita Tampereen yliopistossa edustivat sekä ylioppilaskunta ja oppilaskunta.

²⁴⁷ Mäki-Kulmala 1988, 76–77. Mäki-Kulmala viittaa maolaiseen Tricont ry:n jäseniin.

²⁴⁸ H.T., *Vihje Aviisille*, AL 22.2.1970. Lehden toimitussihteeri Rauno Pajunen toimi opiskeluaikanaan kansandemokraattisen opiskelijajärjestö TOS:n yhteydessä, joten hänenkin poliittinen maailmankatsomuksensa todennäköisesti kallistui vahvasti vasemmalle.

²⁴⁹ Juho Mäkelä, *Maon linjasta vasempaan*, Aviisi 15/2012.

²⁵⁰ *Keskustelu: Mikä olikaan lehden linja*, Aviisi 14.2.1969; *Tilanne parempi*, Aviisi 17.1.1969.

²⁵¹ Ks. esim. *Marx loi perustan, Lenin rakennuksen*, Aviisi 10.4.1970.

²⁵² Ks. esim. Aviisin vuoden 1969 ensimmäisen numeron etusivun varsin skandaalinhakuinen juttu: *Synnytystuskia opintodemokratiassa*, Aviisi 17.1.1969.

hallinto ei kuitenkaan nähnyt tarpeelliseksi tehdä asialle mitään.²⁵³ Sensaatiojournalisminsa Aviisin toimitus oli saattanut hakea esimerkkiä Urpo Lahtisen tamperelaisesta *Hymy*-aikakausilehdestä, jonka sensaatiohakuisuus puhututti 1960- ja 70-luvuilla.²⁵⁴

Sensaatiohakuisuutensa lisäksi huomiota herättävä asia vuoden 1969 ensimmäisessä numerossa oli se, että pääkirjoituksen mukaan Aamulehti oli luvannut alentaa Aviisin painokustannuksia.²⁵⁵ Aviisia painettiin tuolloin Aamulehden eli Tampereen Kirjapaino Oy:n tiloissa. Kun Aamulehden ja Aviisin välirikko vuoden mittaa paheni, jouduttiin Aviisissa etsimään uusi painopaikka. Vuonna 1970 Aviisia painettiin sosialidemokraattisen Kansan Lehden tiloissa Tampereen Keskuspaino Oy:ssä. Ilmeisesti sieltäkin Aviisille tuli vuosikymmenten taitteessa lähtö ja lopulta painopaikka siirtyi Kangasalle.²⁵⁶ Se, että vuoden 1969 alussa Aviisia painettiin vielä Aamulehden tiloissa, kertoo kuitenkin siitä, etteivät Aamulehden ja Aviisin toimitusten välit voineet vielä tuolloin olla kovin huonot.

Raivion päätoimittajuuden myötä muutoksen kokenut Aviisi huomattiin varsin pian Aamulehden toimituksessa. Aamulehden pääkirjoitussivun pakinoitsijat ottivat keväällä 1969 kantaa Aviisin punertuvaan linjaan. Varsinkin Matti Arjanne sai tarpeekseen Aviisin viime aikoina ”huippuunsa viedystä yksipuolisesta punaisesta propagandasta”. Malakias-nimimerkkinsä kautta Arjanne haukkui keväisen Aviisin lähes täydellisen epäonnistuneeksi lehdeksi. Vastauksena Aviisissa ilmenneille väitteille yhteiskunnassa vallitsevasti porvarillisesta hegemoniasta, Arjanne väitti Aviisissa vallitsevan ”punaisen hegemonian”. Eniten pakinoitsija kuitenkin ihmetteli sitä, miten ylioppilaskunnan enemmistö salli tällaisen yhdenmukaistetun propagandan – vielä omalla nimellään julkaistuna. Hän ei uskonut, että Aviisi voisi edustaa ylioppilaskunnan enemmistön mielipidettä. Pakinansa lopussa Malakias kehotti omiaan ryhtymään toimintaan vasemmiston ylioppilaita vastaan, suositellen ”aseeksi kuitenkin vain kynää”.²⁵⁷

Aviisin kaupunkia ja yliopistohallintoa arvosteleva kärjistävä kirjoittelu oli siis huomattu Tampereella. Heikki Mäki-Kulmalan mukaan tamperelaiseen lehdistöön syntyi 1970-luvun taitteessa rintamajako, jossa opiskelijoiden Aviisi ja kunnallispolitiikan oppositiota edustanut Hämeen Yhteistyö taistelivat yhdessä kaupunginhallituksen puolueita edustaneita Aamulehteä ja Kansan

²⁵³ Tamy, ylioppilaskunnan vuosikertomus 1969; esim. Aamulehden mielipidepalstalla Aviisin uuden toimituksen vastuuntunnosta ja lehtimiesetiikasta nousi keskustelua. Ks. Yht.yo, *Minne menet Aviisi?*, AL 12.2.1969; Pirkko-Liisa Löövi, *Hauska olisi tietää yht.oy*, AL 15.2.1969.

²⁵⁴ Yleisradion Elävä Arkisto, *Lehtisensaatioiden uhrin* (video: Hyvä Suomi (18) Lehtisensaatioiden uhrin, Yle 7.4.1979), [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2007/07/01/lehtisensaatioiden-uhrit>]. Katsottu 9.4.2015.

Yleisradion Elävä Arkisto, *Mies Hymyn takana – Urpo Lahtinen* (video: MIES HYMYN TAKANA – NOKIKKAIN, Yle 24.9.1968), [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/04/01/mies-hymyn-takana-urpo-lahtinen>]. Katsottu 9.4.2015.

²⁵⁵ Jouko Raivio, *Tilanne parempi*, Aviisi 17.1.1969.

²⁵⁶ Jouko Raivio, *Vihamiehenä Urho Kekkonen*, Aviisi 1/2009; Juha Honkonen, *Aviisi voisi olla Toope*, Aviisi 16/2004.

²⁵⁷ Malakias, *Suoraan toimintaan*, AL 28.3.1969. Ks. myös Aura, *Uusin maailmankartta*, AL 18.4.1969.

Lehteä vastaan.²⁵⁸ Vaikka Aviisissa sanottiin Aamulehden kirjoittelun olleen kaikkein ”opiskelijavastaisinta”, keväällä 1969 Aviisissa harmiteltiin myös Kansan Lehden ja Hämeen Yhteistyön opiskelijoita väheksyvää kirjoittelua.²⁵⁹

Aviisissa Malakiaan kirjoitukset eivät jääneet huomiotta. Syyskuun 1969 lopun pääkirjoituksessa Aamulehteä haukuttiin – muutamien muiden oikeistolaisien tahojen ohella – äärioikeistolaiseksi ja fasistiseksi. Kirjoituksessa ne liitettiin Lapuan-liikkeeseen, Isänmaalliseen Kansanliikkeeseen, Akateemiseen Karjalaseuraan, Espanjan Francon diktatuuriin ja natseihin. ”Historia on antanut fasismille tuomionsa. Nyt on ihmisten se pantava täytäntöön”, lehden pääkirjoitus uhosi.²⁶⁰ Aviisin ja Aamulehden välinen kiista alkoi näyttää pahoja kärjistymisen merkkejä. Vaikka riidan näyttää synnyttäneen toimitusten hyvin erilaiset poliittiset maailmankatsomukset, on sen kärjistymisen taustalla nähtävissä myös halu nokittaa toinen osapuoli. Vastapuolen räväkkään argumentointiin vastattiin vielä räväkämällä argumentoinnilla.

Eri maiden ylioppilasradikalismeja vertailleen Tapani Suomisen mukaan, mitä suvaitsevampi asenne muulla yhteiskunnalla oli nuorten radikaalia retoriikkaa kohtaan, sitä vähemmän ylioppilasradikalismilla oli tarvetta ”suoraan toimintaan”. Tätä argumenttia Suominen perustelee vertailemalla esimerkiksi Länsi-Saksan ja Suomen julkista keskustelua sekä niiden radikalismeihin liittyntä väkivaltaa.²⁶¹ Vaikka Tampereella ja Suomessa opiskelijoiden osalta ei juuri nähtykään kovin paljoa suoraa toiminnallista radikalismia, todennäköisesti Aamulehdessä esiintynyt opiskelijoiden tekemisiä kiivaasti kommentoinut kirjoittelu vain vauhditti opiskelijoiden tarvetta radikaaleille mielenilmauksilleen.

Pakinoitsija *Dürer* pohti Aamulehden tulevaisuuden linjaa Aviisissa syyskuussa 1969, sillä silloinen Aamulehden päätoimittaja Väinö Peltonen (s.1902) oli jäämässä vuoden lopussa eläkkeelle. Pakinansa loppupuolella *Dürer* totesi, ettei tulevalla päätoimittajalla ole oikeastaan väliä, sillä lehden tuleva poliittinen linja ei kuitenkaan riipu päätoimittajasta, vaan ”kokoomuksen paikallisesta pääälliköstä”. Tällä *Dürer* viittasi Matti Arjanteeseen:

Malakiaan ansiosta yhä suureneva osa Aamulehden sisältöä on yhden mielen diktatuuria. Tärkeimmiltä osiltaan Aamulehti on erittäin epädemokraattinen (= tasapuoleton, sanatarkasti: mielipuolinen) tietojen välittäjä. Tärkeimmiltä osiltaan Aamulehti ei olekaan tiedotusväline vaan politiikan väline.²⁶²

²⁵⁸ Mäki-Kulmala 1988, 109.

²⁵⁹ *Lehdistö ja opiskelijat*, Aviisi 28.2.1969.

²⁶⁰ *FASISMIA VASTAAN*, Aviisi 26.9.1969; *Sairaat*, Aviisi 26.9.1969.

²⁶¹ Suominen 1997, 435.

²⁶² *Dürer, Jumalallisen tietämisen mestari*, Aviisi 26.9.1969.

Myös lehdistöhistoriaa tutkineen Jyrki Pietilän mukaan ”akselin mies” Arjanne oli erittäin vahvasti vaikuttamassa Aamulehden poliittiseen linjaa. Pietilä toteaa lehden toimituksen kovan poliittisen ytimen koostuneen päätoimittajasta lähipiireineen sekä Arjanteesta:

Matti Arjanne hallitsi Aamulehden kunnallispoliittista kirjoittelua pari vuosikymmentä lähes yksinvaltaisesti. Hän oli Tamperetta hallinneen kokoomuksen ja demarien epävirallisen yhteenliittymän aseveliakselin vankka tukimies ja toimi sanansaattajana Aamulehden ja Tampereen poliittisen eliitin välillä.²⁶³

Nimimerkki Dürerin takana oli Yleisradion TV-2:n toimitussihteeri Eero Silvasti (s.1932). Silvasti oli nimimerkkinsä takaa varsin tarkkanäköinen.²⁶⁴ Opiskelijat vastaan kaupunki -konfliktin edetessä tuli yhä selvemäksi, että Aamulehden opiskelijoita ja heidän lehteään arvostelemissa kirjoituksissa oli vahvimmin taustalla politiikka. Kaupungin asevelipiireissä opiskelijalehden uho alettiin ilmeisesti kokea uhkaavana. Toisaalta Silvasti ei kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka myös Aviisi alkoi selvästi olla enemmän *politiikan väline* kuin opiskelijoiden tiedotuskanava. Niin kuin Matti Arjanne ja Väinö Peltonenkin – myös Aviisin lehtimiehet, Raivio etunenässä, olivat selkeästi osaltaan *poliittisia toimijoita*, eivät pelkästään toimittajia. Heillä oli oma näkemyksensä siitä, mitkä asiat ovat Tampereella pielessä ja miten ne tulisi ratkaista.

4.2 Aviisin kaupunkinumero 1969 herättää aseveliakselin informaatioisoturit

Aviisissa julkaistiin syksyisin ”kaikkiin tamperelaisiin koteihin jaettava” kaupunkinumero. Varsinkin syksyn 1969 kaupunkinumerolla oli seurauksensa. Sen lisäksi, että kyseisessä numerossa käsiteltiin yliopiston hallinnonuudistusta ja tamperelaisen lehdistön opiskelijavihaa, yritettiin siinä myös politisoida monia opiskelijaelämän ulkopuolisia paikallisia asioita. Eräässä artikkelissa käsiteltiin kymmenen suurimman Tampereen liike-elämässä toimivan perheen vaikutusta tavallisiin kaupunkilaisiin. Kirjoituksen mukaan vaikutus oli lähinnä negatiivinen.²⁶⁵ Myös opiskelijoille suunnattuihin lastenhoitopaikkoihin liittyvät ongelmat nostettiin erikoisnumerossa esille. Teema

²⁶³ Pietilä 2011, 119.

²⁶⁴ Silvasti pakinoi Aviisissa kriittiseen sävyyn myös sosialidemokraattien Kansan Lehestä. Pakinoitsijan kohteena oli siis selvästi kaupungin aseveliakseli. Myöhemmin Aviisissa väitettiin, että Kansan Lehden päätoimittaja, asevelipoliitikko Vilho Halme oli pakinasta suutuksissaan selvittänyt ja julkaissut nimimerkki Dürerin henkilöllisyyden. Aviisin pääkirjoituksen mukaan tästä johtuen Silvastin pakinat loppuivat. Halmeen väitetyn suuttumuksen ymmärtäisi, sillä Silvasti kävi pakinassaan kiinni varsinkin lehden päätoimittajaan. Ks. Dürer, *Mielilehti vai mielipidelehti*, Aviisi 17.10.1969; Pääkirjoitus, KL 19.10.1969; *Kysymyksiä*, Aviisi 24.10.1969; *Dürer lähtee*, Aviisi 31.10.1969.

²⁶⁵ Jouko Raivio, *Hyvät tamperelaiset!* Aviisi 17.10.1969; Alpo Salminen, *Suuren rahan 10 kärjessä – eli miten monopolit valvovat Tamperetta*, Aviisi 17.10.1969. Kaupunginjohdon sosiaalidemokraattista osaa ärsytti varmasti myös keskiaukean kriittinen kirjoitus Ay-johtajista.

pohjustettiin kertomalla, että kaupungilla näytti olevan rohkeutta rakentaa jäähalli, stadion ja planetaarioakvaario, mutta ei rohkeutta huolehtia opiskelevien perheiden lapsista.²⁶⁶

Syksyn 1969 kaupunkinumeron skandaalihakuisin juttu kysyi otsikossaan lukijalta: ”tuletko Tampereelle hukkumaan?” Kirjoituksen tarkoituksena oli osoittaa Tampereen kaupungin törkeää suhtautumista pelastustoimiin. Kaupungin yleisille uimarannoille osoitetut pelastusveneet olivat kirjoituksen mukaan huonossa kunnossa. Artikkelin viimeisessä kappaleessa kirjoittaja toivoi ”kaupunginisten” hankkivan kunnan pelastusvälineet kaikille uimarannoille.²⁶⁷ Kirjoitus siis asetti kaupunginjohdon vastuuseen kaupungin hukkumistilastoista. Ei ole vaikea kuvitella, kuinka tällaiseen kirjoitteluun on suhtauduttu kaupungin johtoportaan.

Matti Arjanne ei voinut sulattaa Aviisin kaupunkinumeron kirjoituksia. Pakinassaan Arjanne toteaa, että Aviisin sisältö oli ”lähinnä tolkuttomuutta”. Kirjoituksessa todettiin, ettei Aviisi edusta opiskelijoiden enemmistön mielipidettä, vaan että se on ”muutamakymmenpäisen jonkinlaisen FNL-läis- ja sirolaopistolaisfalangin” käsissä. Kunnallistoimittajan mukaan Aviisin toimitus oli siis kommunistien hallussa.²⁶⁸ Aikaisempaa kovempaan ääneen Arjanne jaksoi ihmetellä sitä, etteivät muut opiskelijat tehneet asialle mitään. Nyt hän nimitti heitä ”ilmeisen tyhmäksi harmaaksi massaksi”.²⁶⁹ Näin nimimerkki Malakias sai luultavasti viimein koko opiskelevan nuorison paheksunnan osakseen.

Myös aseveliakselin toisessa lehdessä mitta oli tullut täyteen. Kansan Lehden pääkirjoituksessa Aviisia haukuttiin ”maolaiseksi” ja ”törkykasaksi”.²⁷⁰ Aviisista kehkeytyi ilmeisesti ongelma Tampereen sosialidemokraattisissa piireissä. Aviisissa myöhemmin julkaistun kirjoituksen mukaan Aviisin erikoisnumero oli nostattanut riidan sosialidemokraattipöytäkirjoitusten (TASY ry) ja Kansan Lehden toimituksen välille. Riitaa selvitellessä Aviisin kirjoituksessa tulee ilmi, kuinka myös Tampereen sosialidemokraattien keskuudessa koettiin jonkinasteinen sukupolvien välinen ristiriita: kirjoituksen mukaan kiistan yhteydessä vastapuoliin viitattiin ”isinä” ja ”poikina”.²⁷¹

²⁶⁶ *Opiskelijoiden lastenhoitokysymys: Maan korvessa kulkevi lapsosen tie*, Aviisi 17.10.1969. Kirjoitus jatkaa jo 1968 ilmennytä kaupungin rakennushankkeiden kritisoimista: ks. Reima Säpyskä, *Tähtinäkimö*, Aviisi 22.3.1968.

²⁶⁷ Ilpo Rajala, *Tuletko Tampereelle hukkumaan?* Aviisi 17.10.1969.

²⁶⁸ FNL viittaa Vietnamin sodassa kommunistisen Pohjois-Vietnamin puolella Etelä-Vietnamia ja Yhdysvaltoja vastaan sotineeseen liikkeeseen. ”Sirolaopistolla” Arjanne viittaa yhteen Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) perustajista eli Yrjö Sirolaan.

²⁶⁹ Malakias, *On sentään toivoa*, AL 19.10.1969.

²⁷⁰ Pääkirjoitus, *Kansa Lehti* 19.10.1969.

²⁷¹ Erkki Saarinen, *Kertomus siitä kuinka suut tukitaan*, Aviisi 24.10.1969; *Kysymyksiä*, Aviisi 24.10.1969.

Kaupunkinumeron jälkeen Aviisi joutui ilmoitussaarron kohteeksi. Se alkoi, kun Aamulehden mielipidekirjoituksessa kehoitettiin tamperelaisia yrittäjiä lopettamaan ilmoittamiset Aviisissa.²⁷² Vastaiskuna saarrolle opiskelijoiden keskuudessa heräsi aikomuksia ryhtyä ostoboikottiin ilmoituksensa Aviisissa lopettaneita yrityksiä kohtaan.²⁷³ Mäki-Kulmalan mukaan ilmoitussaarron takana oli yliopiston lehdistöopin professori ja Aamulehden tuleva päätoimittaja Raino Vehmas.²⁷⁴ Aviisin sivuilla oli ollut jo keväällä 1969 käyty kiistely Raino Vehmaan ja Turun Ylioppilaslehden päätoimittaja Matti Vimparin välille. Vimpari syytti Vehmasta huonosta pro gradu -ohjauksesta sekä väitti, että Vehmas luki salaa saksalaisia fasistisia julkaisuja. Nämä syytökset Vehmas vastineessaan kielsi. Esko Salminen on arvellut, että tämän kaltaiset kiistat vasemmistolaisuuden oppilaskunnan kanssa olivat syynä Vehmaan ratkaisuun jättää professuuri ja siirtyä Aamulehden päätoimittajaksi. Jouko Raivion muistelussa juuri tämä kiista sai Aamulehden toimituksen ärsyyntymään Aviisista entistä enemmän.²⁷⁵

Mahdollisten henkilökohtaisten huonojen kokemusten lisäksi Vehmaalla oli myös ideologinen syy vastustaa Aviisia. Vaikka Vehmas ei kuulunut sotasukupolviin, ei hän silti poikennut lehden asevelilinjalta. Vuonna 1970 Aamulehden päätoimittajaksi tullut Vehmas ei ollut kokoomuksen jäsen, mutta Aamulehden historian kirjoittaneen Jyrki Pietilän mukaan hänen maailmankuvansa oikeistolaisuudesta ei ole epäilyksiä. Pietilä arvelee, että Vehmaan valinnassa päätoimittajaksi oli lehden johtokunnassa vaikuttanut se, että hän oli samoihin aikoihin ”profiloitumassa informaatioeturina, joka antaisi päätoimittajanakin kipakan vastuksen vasemmistolaisille älyköille”. Pietilä arvelee, että Vehmasta kaikkein eniten oli ärsyttänyt Eino S. Revon johtaman yleisradion vasemmistolaisuus. Kirjoituksissaan Vehmas puolusti varsinkin elinkeinoelämää.²⁷⁶ Aamulehdessä Vehmas pakinoi nimimerkkinsä ”Utra” takaa.

Lehdistöhistoriaan tutkineen Esko Salmisen mielestä Tampereen yliopiston toimittajakoulutukseen kytkeytyneessä ”informaatio sodassa” vasemmistoradikaalit pyrkivät tiedotusvälineiden avulla ”tajuntavallankumoukseen” Suomessa. Salmisen mukaan toimittajakoulutuksessa oli tapahtunut käänne länsimaisesta tiedotusperinteestä neuvostokommunismia ihailleeseen malliin

²⁷² *Yritysten johtajille*, AL 22.10.1969. Ks. myös: Närkästynyt opiskelija, *Tarkistakaa kantanne yrittäjät*, AL 26.10.1969; Aviisin sopimusneuvosto, *Syvä paheksuminen*, AL 30.10.1969; Aviisin sopimusneuvosto, *Aamulehden pelisäännöt*, Aviisi 31.10.1969; Kyösti Lallukka, *Aamulehden oikeustaju ja moraali*, Aviisi 7.11.1969; Sama närkästynyt opiskelija, *Yrittäjät ja Aviisi*, AL 30.11.1969.

²⁷³ Ainakin eräs Aviisissa kirjoittava tällaista boikottia pelkäsi. Ks. Torsten Peltomo, *Boikotti*, Aviisi 21.11.1969.

²⁷⁴ Mäki-Kulmalan (1988, 77) mukaan ilmoitussaarron seurauksena Aviisin ilmoitustulot putosivat alussa noin kolmanneksen entisestä. Ks. myös esim. Tamy, ylioppilaskunnan toimintakertomus 1.5.1970–30.4.1971, Aviisin toimintakertomus vuodelta 1970.

²⁷⁵ Matti Vimpari, *Käyn uudelleen eiliseen...*, Aviisi 14.3.1969; Raino Vehmas, *Erään itkuvirren anatomia*, Aviisi 21.3.1969; Juho Mäkelä, *Maon linjasta vasempaan*, Aviisi 15/2012; Salminen 2004, 84–85.

²⁷⁶ Pietilä 2011, 135–137.

vuonna 1970 kun Raino Vehmas joutui ”nousevan uusvasemmiston paineessa väistymään” professorin paikalta. Tästä eteenpäin 1970-luvulla toimittajaopiskelijoita ”manipuloitiin” uskomaan itä-blokin propagandaan. ”Punaisen tiedotusopin” toteuttajaksi Salminen mainitsee Yleisradion lisäksi ylioppilaslehdistön, varsinkin Aviisiin.²⁷⁷

Informaatiotosota on kokoomuslaisen sosiaalipsykologi Kullervo Rainion kehittämä teoria Suomessa käytävästä poliittisesta tiedotustaistelusta. Matti Arjannetta haastateltiin informaatiotosodan käsitteeseen liittyen Yleisradion puhemyllyohjelmassa tammikuussa 1972. Asevelitoimittajan mukaan informaatiotosotaa kävivät ne, jotka pyrkivät nykyisen yhteiskuntajärjestelmän kumoamiseen. Haastattelussa hän totesi, että jokainen tietää, että missä taho, josta ”sota on järjestelmällisesti johdettu ja suunniteltu” sijaitsee. Rivien välistä voidaan ymmärtää, että Arjanne viittasi Neuvostoliittoon. Arjanteen mukaan informaatiotosodan ytimessä olivat sanat ja niiden vääristely – kamppailun kohteena olivat sanat kuten ”demokratia”, ”kansanvalta” ja ”vapausrintama”. Arjanne totesi itse edustavansa kaikkia kolmea – hänen mukaansa niiden alkuperäismerkityksissä. Samassa puheohjelmassa haastatellun WSOY:n pääjohtaja Hannu Tarmion mukaan informaatiotosodassa kyse oli ”tosikkojen sanasodasta”, jonka osapuolet jakautuivat nuoret–vanhat-akselille.²⁷⁸ ”Ulkopuolistenkin” silmin tilanne nähtiin siis määrittelykamppailua sanojen merkityksistä, jossa vastakkain olivat vanhemmat ja uudemmat käsitykset.

1970-luvun alussa Raino Vehmas ja Matti Arjanne olivat selvästi löytäneet toisensa taistelutovereina tässä informaatiotosodassa. Tämä käy ilmi esimerkiksi Arjanteen syksyllä 1970 Aamulehdessä käymästä pitkästä kamppailusta Yleisradion vasemmistolaisuutta vastaan.²⁷⁹ Aamulehden asevelihenkiset toimittajat Arjanne ja Vehmas näkivät, että Aviisi ja Aamulehti olivat kommunismin ja kapitalismin välisen informaatiotosodan osapuolia. He mielsivät itsensä informaatiotosotureita, jotka kävivät tiedotusvälineissä taistelua parhaaksi uskomansa yhteiskuntajärjestelmän puolesta. Ei ole mitään syytä uskoa, etteikö Aviisin toimituksessa asia olisi nähty edes jossain määrin samalla tavalla. Aamulehden organisoima ilmoitussaarto puri ja Aviisin ilmoitustulot putosivat. Lehden taloudellinen tilanne huononi merkittävästi. Varsinkin vuoden 1970 talouteen saarto vaikutti ja tilikauden tappio

²⁷⁷ Salminen 2004, 317–325.

²⁷⁸ Yleisradion Elävä Arkisto, *Informaatiotosota* (video: Puhemylly: Informaatiotosota, Yle 21.1.1972), [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/informaatiotosota>]. Katsottu 9.4.2015.

²⁷⁹ Ks. Matti Arjanne, *Yleisradion toimittaja-anarkia*, AL 1.10.1970; Olavi Laine, *Toimittaja-anarkia*, AL 3.10.1970; Sami Suominen, *Eikö mikään riitä?*, AL 8.10.1970; Hannu Leminen, Esko-Juhani Tennilä, Jouko Laroma, Matti Arjanne, *Matti Arjanteen anarkia*, AL 8.10.1970; Olavi Laine, *Arjanne tuomariksi, laklat lautamiehiksi*, AL 9.10.1970; Matti Arjanne, *Varainkäyttö ja toimittajat*, AL 9.10.1970; Pekka Holopainen, *Kysymyksiä Sami Suomiselle*, AL 9.10.1970; Olavi Laine, Matti Arjanne, Raino Vehmas, *Ketkä ovat asiattomia*, AL 14.10.1970. S.J. Vihtonen, *TV-toimittajan päätösvalta*, AL 18.10.1970; Esko-Juhani Tennilä, *Kansademokraatit haluavat 70–80 toimittajaa radioon*, AL 18.10.1970.

oli paljon odotettua suurempi.²⁸⁰ Aviisin sopimusneuvoston puheenjohtaja toiminut liberaali Kyösti Lallukka joutui selittämään tappiollisuutta kirjeessään ylioppilaskunnan edustajistolle. Lallukan mukaan tappio johtui suurimmilta osiltaan siitä, että lehden toimituksessa oli pidetty tärkeänä, että julkaisu toimintaa jatkettiin entisellä tavalla saarrosta huolimatta: ulkopuolinen paine ei saanut vaikuttaa lehden talouspolitiikkaan. Lallukka perusteli kirjeessään toiminnan tappiollisuutta myös Aviisin yhteiskunnallisella merkittävyydellä. Hänen mielestään Aviisi oli ”tärkeä foorum yleisessä aatepoliittisessa keskustelussa”. Lallukka näki, että lehden tärkein tehtävä oli aseveliakselin porvarillisen tiedotushegemonian murtaminen: ”Aviisia tarvitaan erikoisesti osoittamaan vääräksi yleisesti vallitseva porvarillinen illuusio sananvapaudesta, erityisesti Tampereella.”²⁸¹ Lallukalla oli selvä kuva siitä, kuka ja mitä Tampereella sai virallisesti sanoa.

4.3 Julkisen Sanan Neuvosto selvittämään lehtien välejä

Aamulehden pääkirjoitussivulla esiintynyt Aviisia ja opiskelijoita koskenut kirjoittelu oli varsin värikästä, varsinkin Matti Arjanteen kynästä lähtenyt. Aamulehden pääkirjoitussivun kirjoitusten ohella Aviisi oli erittäin yleinen pahennusta herättävä aihe myös lehden mielipidekirjoituksissa talvella 1969–1970.²⁸² Ei ole myöskään epäselvää, etteikö Jouko Raivion luotsaama Aviisi olisi saanut paljon muitakin vihamiehiä Tampereella. Myös Aviisissa itsessään lehden linjaa käsiteltiin.²⁸³ Eikä Aviisia parjattu aivan syyttömästi – sen verran kärjistävä lehden linja oli.

Samaa voidaan kuitenkin sanoa myös Aamulehdestä. Aviisissa esiintyikin paljon paheksuntaa Aamulehden kirjoittelua kohtaan. Välillä paheksunta kohdistui myös lehden mielipideosastoon. Aviisin sopimusneuvoston jäsenenä toiminut Pentti Humalamäki epäili, että Aamulehden yleisönosastolle kirjoittivat oikeasti vain ”sairaata yksilöt ja lehden toimitus itse”. Humalamäki tosin oli kansandemokraatti, joten arvostelun taustalla vaikuttivat varmasti myös poliittiset syyt.²⁸⁴

²⁸⁰ Mäki-Kulmala 1988, 77.

²⁸¹ HMA, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry, Cd 10 Aviisin sopimusneuvosto, pöytäkirjat 1967–68, 70–71, Kyösti Lallukan kirje Tamyn edustajistolle 27.4.1971. Myös lehden opinto- ja kaupunkinumerot aiheuttivat merkittävän osan lehden tappioista. Lallukka piti varsinkin kaupunkinumeroa tärkeänä: se oli ylioppilaskunnan demokraattisen rintaman harjoittaman ”edistyksellisen yhteiskuntapolitiikan” mukaista.

²⁸² Ks. Don Quijote, *Aviisin pakkotilaus*, AL 29.10.1969; Usko Airo, *Suuri kapitalistiraha*, AL 31.10.1969; Yrjö Schafeitel, *Ylioppilaskunnan vaalit*, AL 4.11.1969; *Vielä asiaa Aviisista*, AL 5.11.1969; *’Teekkari’ ja Aviisi*, 10.11.1969; Jouko Laiho, *Pakkojäsenyys ja demokratia*, AL 10.11.1969; Pojanpoika, *Näin kertoi sukulaispoika*, AL 14.11.1969; Reijo Eerola, *Tom ei hyväksy Aviisia*, 19.11.1969; Eino Loikkanen, *Olen hämmästynyt*, AL 25.11.1969; Eino Loikkanen, *Jo riittää maolaisuus*, AL 16.12.1969; Imperialisti, *Täydennykseksi*, AL 13.2.1970; H.T., *Vihje Aviisille*, AL 22.2.1970; Kauko Kyyrö, *Miksi en vastannut*, AL 10.3.1970; Pekka K. Aulin, *Kumouksellinen Aviisi*, AL 5.4.1970.

²⁸³ Ks. esim. Seppo Kauppi, *Mikä olikaan lehden linja?*, Aviisi 14.2.1969.

²⁸⁴ *Me kysymme – he vastaavat*, Aviisi 6.3.1970. Ks. myös Vaka Väinämöinen, *Ketkä kirjoittavat yleisönosastoon*, AL 10.3.1970.

Aamulehden linja herätti vuosikymmenten taitteessa ärsytystä kuitenkin muuallakin kuin paikallisissa opiskelija- ja vasemmistopiireissä. Lehti oli tullut tunnetuksi Neuvostoliiton arvostelijana, eikä presidentti Urho Kekkonen pitänyt tästä. Vuonna 1970 presidentti suivaantui Aamulehden oikeistolaisesta kirjittelusta ja lähetti päätoimittaja Vehmaalle myllykirjeen. Samalla kun presidentti moitti kirjeessään Aamulehden kirjoitusten poliittisen linjan olevan Suomelle vahingollista, hän myös mielenosoituksellisesti perui Aamulehden tilauksensa.²⁸⁵

Keväällä 1970 Aviisin sopimusneuvosto päätti kannella Aamulehden Aviisia koskevasta kirjoittelusta ja Aamulehden mielipidepalstalla aloitetusta ilmoitussaarrosta vuonna 1968 perustettuun Julkisen Sanan Neuvostoon (JSN). Neuvostolla oli mahdollisuus antaa huomautuksia hyvää lehtimiestapaa rikkoneille tiedotusvälineille. Aviisin kantelussa mainittiin yhteensä 23 Aamulehdessä ilmestynyttä kirjoitusta, jotka sopimusneuvoston mukaan olivat Aviisia loukkaavia.²⁸⁶ Saman vuoden syksyllä tulleessa vastauksessa JSN totesi, että vaikka Aamulehden kirjoittelu ei täyttänytkaan korkeatasoisen journalismin vaatimuksia, ei tilanne aiheuta toimenpiteitä, sillä molempien lehtien kirjoittelu oli samalla tasolla. Neuvosto piti lehtien välistä konfliktia ”normaalina, eri poliittisia mielipidesuuntia edustavien lehtien välisenä poliittisena keskusteluna”.²⁸⁷

Neuvostoon kantelemisella oli vaikutuksensa. Vaikka opiskelijat vastaan kaupunki -konflikti lehtien sivuilla jatkui, ei Aamulehdessä enää suorasanaisesti arvosteltu ylioppilaslehti Aviisia. Nähtävästi viimeisen kerran (opiskelijat vastaan kaupunki -konfliktin yhteydessä) Matti Arjanne kommentoi Aviisia joulukuussa 1969 – nimittämällä lehteä ”tunkioksi postiluukusta”.²⁸⁸ Tämän jälkeen Arjanne kyllä otti räväkästi kantaa kaupunkinsa ylioppilaiden tekemisiin, mutta ilmeisesti JSN-kantelu sai kunnallistoimittajan hiljenemään Aviisin suhteen.

Oli kohtalon ivaa, että Aviisi kanteli Aamulehden kirjoittelusta Julkisen Sanan Neuvostoon. Nimittäin 1969 vuoden alussa – siis ennen kuin Aamulehden ja Aviisin välinen kiista oli kärjistynyt – Aamulehden pääkirjoituksessa kehoitettiin ylioppilaslehdistöä liittymään Julkisen Sanan Neuvoston jäseniksi. Kirjoituksen mukaan tällä tavoin ylioppilaslehdetkin voisivat halutessaan puolustautua heitä loukanneita tahoja vastaan oikeudellisia reittejä helpommin. Aamulehden mukaan tämä olisi tarpeen nimenomaan ylioppilaslehdistön kohdalla, sillä niiden rohkeat kannanotot herättivät usein epäasiallista keskustelua. Pääkirjoituksessa todettiin vielä, että ylioppilaslehdistä puhuttaessa

²⁸⁵ Pietilä 2011, 138–141.

²⁸⁶ HMA, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry, Cd 10 Aviisin sopimusneuvosto, pöytäkirjat 1967–68, 70–71, Kantelu Julkisen Sanan Neuvostolle.

²⁸⁷ HMA, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry, Cd 10 Aviisin sopimusneuvosto, pöytäkirjat 1967–68, 70–71, Julkisen Sanan Neuvoston päätös 27.11.1970.

²⁸⁸ Malakias, *Tunkio postiluukusta*, AL 15.12.1969.

usein ”sorrutaan ylisanaiseen ylistelyyn tai sitten vaaditaan lehtien lakkauttamista ja uhkaillaan toimittajia.”²⁸⁹ Ylioppilaslehden lakkauttamisvaatimukseen ja toimittajien uhkailuun päädyttiin Tampereellakin.

4.4 ”Aviisin jälkikaiut tulossa valtuustoon” – kaupunki opiskelijoitaan vastaan

Aviisista vuonna 1969 syntyneellä kohulla ja sitä seuranneella ilmoitussaarrolla oli seurauksensa. Vielä lähes vuodenkin päästä, lokakuun 1970 ensimmäinen Aviisi ilmestyi taloudellisista syistä normaalia ohuempana, vain 8-sivuisena. Aviisin pääkirjoituksessa syyksi nimetään nimenomaan ilmoitussarto. ”Entäs nyt kaupunki!” -nimetystä kirjoituksesta voidaan myös hyvin huomata, millaiset jakolinjat kamppailun ympärille oli Aviisin toimituksen näkökulmasta muodostunut:

Tampereen kaupungin korruptoitunut kokoomus-sosiaalidemokraattinen johtoklikki tihkuu tällä hetkellä sellaista vihaa ja vihanvismaa yliopiston opiskelijajärjestöjä ja opiskelijalehti Aviisia kohtaan, että se on maamme oloissa kerrassaan ainutlaatuista. Tämän vihan me ymmärrämme – kritiikkihän ei tähän kaupunkiin kaivata eikä ole koskaan kaivattukaan [...]”²⁹⁰

Johtoklikin vihalla viitattiin kaupungin sosialidemokraattisen valtuustoryhmän keväällä 1970 tekemään valtuustoaloitteeseen, jolla oli tähdätty kaupungin Aviisille myöntävän tuen lopettamiseen. Aloitteessa pyydettiin kaupunginhallitusta selvittämään kuinka suuri osa tamperelaisille opiskelijajärjestöille osoitetuista avustuksista menee Aviisille, jonka ”täydellisen kielteisyyden ja hyvientapojen vastaisen menettelyn” katsottiin aiheuttavan haittoja kaupungille ja sen yliopistolle.²⁹¹ Mäki-Kulmalan mukaan valtuustoaloitteen läpimenolla ei olisi ollut käytännön merkitystä, mutta julkisuudessa se kuitenkin herätti mielipiteitä. Esimerkiksi sosialidemokraattien oma kulttuuripoliitikko Arvo Salo paheksui sitä.²⁹²

Tapani Suominen on todennut, että Suomessa demokratia oli kyllin vahva sietääkseen nuorten vasemmistoradikaalien provokaatioita.²⁹³ Ilmoitussarto ja valtuustoaloite viittaavat siihen, että Tampereella asevelihenkiset piirit eivät kuitenkaan osanneet käsitellä nuorten repivää kielenkäyttöä ja siksi turvautuivat varsin voimakkaisiin toimiin. Ehkä tämä johtui osittain siitä, että osa Aviisissa esitetyistä väitteistä oli aivan aiheellisia – kuten vihjaukset aseveliakselin demokratian näkökulmasta arveluttavista toimintatavoista.

²⁸⁹ *Ylioppilaslehdisto ja Julkisen sanan neuvosto*, AL 13.4.1969.

²⁹⁰ *Entäs nyt kaupunki!*, Aviisi 2.10.1970.

²⁹¹ TKA, Tampereen kaupunginvaltuuston pöytäkirjat, kokous 13.5.1970.

²⁹² Mäki-Kulmala 1988, 78.

²⁹³ Suominen 1997, 435.

Valtuustoaloitteen käsittelystä uutisoitiin Aamulehdessä syksyllä 1970 näyttävästi otsikolla ”Aviisin jälkikaiut tulossa valtuustoon – Opiskelijajärjestöjen tuki harkittavaksi Tampereella”. Kirjoituksen mukaan käsittelyn yhteydessä oli noussut esiin ajatus periaatelinjauksesta, jossa määriteltäisiin, millaisin suuntaviivoin opiskelijajärjestöille voidaan kaupungin avustusta jatkossa myöntää. Kirjoituksessa tulee hyvin ilmi aseveliakselienhenkisten piirien katkera suhtautuminen kaupungin uusimpaan opiskelijapolveen. Uutisessa listattiin kaupungin opiskelijoihin käytettyjä miljoonia markkoja ja todettiin, että kiitoksiksi oli saatu ”pelkkiä törkeyksiä”. Aviisin kirjoittelua uutisessa luonnehdittiin ”ultra-vasemmistolaiseksi”.²⁹⁴

Jukka Rasi näki tarpeelliseksi rauhoitella tamperelaisia valtaapitäviä Aamulehdessä julkaistulla kirjoituksellaan ”Kaupunki, ota iisisti”. Kirjoittajan mukaan ”kaupunginvaltuuston sietokyky on jo pitkähköän ajan ollut lähellä lakipistettään opiskelijoiden [...] heittämiä herjojen johdosta”. Kirjoituksessa todettiin ylioppilaskuntaa vaivaavan sitä johtavien opiskelijapoliitikkojen 1) vieraantumisen valitsijoidensa ajattelusta, 2) klikkiytyminen ja 3) vallassa pysyttely vallan itsensä vuoksi. Kirjoittajan tulkinnan mukaan Aviisissa esitetyt mielipiteet eivät siis edustaneet koko ylioppilaspolven ajatusmaailmaa, vaan olivat vain ilmentymä muutamien poliittista uraa haikailevien opiskelijoiden esiintymishalusta ja vallanhimosta. Tästä syystä kirjoittajan mielestä kaupungilla ei ollut hätää: koko ylioppilaspolvi ei ollut kaupungin valtaapitäviä vastaan. Toisaalta kirjoitus heitti rivien välissä piikin myös kaupunginjohtajien suuntaan: samat kolme mainittua ongelmaa vaikuttivat kirjoittajan mukaan myös kaupunkia ja maata johtavissa pienissä ryhmittymissä.²⁹⁵

Onkin hyvä huomioda, että koko opiskelijapolven käsitykset eivät tule ilmi Raivion, Lallukan ja Savolaisen kirjoituksista. Aviisin toimitusneuvoston sisälläkin lehdestä ja sen linjasta oltiin montaa mieltä: esimerkki sopimusneuvoston jäsenet Yrjö Schafeitel ja Heikki Vuohelainen vastustivat keväällä 1970 ylioppilaskunnan edustajistossa määrärahan myöntämistä Aviisille. Tätä muu neuvoston jäsenet paheksuivat, sillä neuvoston jäsenten allekirjoittaman toimittamissopimuksen mukaan neuvoston jäsenten tehtävänä oli nimenomaan lehden talouden kehittäminen.²⁹⁶ Syyt Schafeitelin ja Vuohelaisen toimintaan löytyvät todennäköisesti poliittisista maailmankatsomuksista. Schafeitel (s.1941) kuului Tampereen Opiskeleviin Oikeistonuoriin (TOON). Myös Vuohelaisen poliittinen suuntautuminen oli oikealla. Hän jätti sopimusneuvoston jäsenyyden kesken vuoden

²⁹⁴ *Aviisin jälkikaiut tulossa valtuustoon – Opiskelijajärjestöjen tuki harkittavaksi Tampereella*, AL 29.9.1970. Yleensä aseveliakselin mielipiteet paikallisesta opiskelijaliikkeestä esitettiin Aamulehden pääkirjoituksissa tai pääkirjoitussivun pakinoissa. Joskus selkeästi mielipiteitä esittävät kirjoitukset eksyivät myös lehden uutisivuille – kuten kävi syksyllä 1970 valtuustoaloitteen uutisoiminnin yhteydessä.

²⁹⁵ Jukka Rasi, *Kaupunki, ota iisisti*, AL 11.10.1970.

²⁹⁶ HMA, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry, Cd 10 Aviisin sopimusneuvosto, pöytäkirjat 1967–68, 70–71, pöytäkirja kokouksesta 8.4.1970. Schafeitel mm. myös vaati mielipidetutkimuksen tekemistä Aviisista.

lähteäkseen Turun *Ylioppilaslehden* päätoimittajaksi. Historioitsija Kimmo Ketosen mukaan *Ylioppilaslehden* edellinen päätoimittaja Matti Vimpari oli erotettu poliittisista syistä: hän oli käyttänyt lehden pääkirjoitusta sosialidemokraattiseen propagandaan. Hänen seuraajanaan Vuohelainen käytti sitä Ketosen mukaan kokoomuslaiseseen propagandaan.²⁹⁷ Täytyy siis muistaa, että opiskelijoiden joukossa oli paljon erilaisia mielipiteitä ja käsityksiä. Vain jotkin niistä pääsivät *Aviisin* pääkirjoituksissa näyttävästi esille.

Kaikki opiskelijat eivät *Aviisin* sanojen takana seisonet. Näyttää kuitenkin siltä, että kuumimman hetken – eli vuoden 1970 aikana – ylioppilaskunnan suurin yksittäinen ryhmittymä Tampereen akateeminen sosialidemokraattinen yhdistys (TASY) oli *Aviisin* linjan takana. *Aviisin* sivuilla esiintyneet mielipiteet korruptoituneen aseveliakselin vallasta eivät siis olleet pelkästään lehden päätoimittajan tai toimituksen omia. Myös TASY piti *Aviisissa* esitettyjä kriittisiä tulkintoja aseveliakselistasta oikeutettuina.²⁹⁸ Opiskelevilla sosialidemokraateilla oli selkeästi erilainen näkemys paikkakunnan politiikasta kuin kaupunginvaltuuston sosialidemokraateilla.

Konflikti ei jäänyt pelkästään *Aviisin* ja *Aamulehden* sivuille, vaan se alettiin syksyllä 1970 nähdä osana laajempaa kamppailua, jossa vastakkain olivat opiskelijat ja kaupunki. Tämä näkyi myös siinä, että *Aviisissa* ilmoitettiin ylioppilaskunnan organisoimasta keskustelutilaisuudesta, jossa tarkoituksena on keskustella opiskelijoiden ja kaupungin välisistä taloudellisista suhteista. Tilaisuuden nimi oli kuvaava: ”Opiskelijat vastaan kaupunki”.²⁹⁹ Kutsu tilaisuuteen lähetettiin Tampereen kaupungin valtuustoryhmille. Kutsussa tilaisuuteen viitattiin hieman vähemmän vastakkainasettelua korostavasti ”opiskelijat ja kaupunki”. Kutsussa valtuustoryhmiltä pyydettiin edustaja tilaisuuteen esittelemään ”n. 5 minuutin ajan” ryhmän suhtautumista asioihin kuten esimerkiksi ”opiskelijoiden siirtolaisasema – voidaanko opiskelijat hyväksyä kaupunkilaisiksi?” Muut kutsussa mainitut käsiteltävät asiat olivat opiskelijoiden lasten päivähoido, opiskelija-asuntojen rakennustoiminta ja kampuksen sijainti. Tämän jälkeen luvassa olisi ollut yleinen keskustelu.³⁰⁰

Sosialidemokraattien ja kokoomuksen valtuustoryhmät kieltäytyivät osallistumasta tilaisuuteen vedoten siihen, ettei viidessä minuutissa voida antaa esitystä ryhmän suhtautumisesta useisiin ja varsinkin laaja-alaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin.³⁰¹ Myöskään ylioppilaskunnan lähettämien kutsujen ja *Aviisissa* julkaistun ilmoituksen sisältämät tiedot tilaisuudesta eivät olleet täysin

²⁹⁷ Ketonen 2001, 253–256.

²⁹⁸ Ks. esim. TASY ry, *Aviisi – SDP ja TASY*, *Aviisi* 23.10.1970. Ks. myös Mäki-Kulmala 1988, 78.

²⁹⁹ *Aviisi* 16.10.1970.

³⁰⁰ HMA, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry, Da 5 lähetetyt kirjeet 1969–1970, Kutsu valtuustoryhmille 2.10.1970.

³⁰¹ HMA, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry, Da 5 lähetetyt kirjeet 1969–1970, Kutsu valtuustoryhmille 2.10.1970.

yhteneväisiä. Ylioppilaskunnan suunnittelema tilaisuus näyttäisikin olleen tarkoituksellisesti kaupungin valtuustoryhmien ja opiskelijoiden välistä vastakkainasettelua korostava. Kuten jo aiemmin tuli ilmi, opiskelijaliikkeen mentaliteettiinhan kuului olennaisesti auktoriteettien romuttaminen. Ehkäpä keskustelutilaisuuden järjestämisessä nähtiin siihen jälleen mahdollisuus. Toisaalta kaupungin valtaapitävien avoin vihanpito opiskelijajärjestöjä kohtaan oli sen verran erityislaatuista, että keskustelu opiskelijoiden ja kaupungin suhteista olisi varmasti ollut paikallaan. Lopulta keskustelutilaisuus ilmeisesti järjestettiin ilman valtuustoryhmien edustajia, mutta sen sisällöstä ei ole säilynyt tarkempia tietoja.³⁰²

4.5 ”Sanasten vapaudesta”

Ylioppilaskunnan sisälläkin Aviisi-kohu nousi keskustelun aiheeksi. Syksyllä 1970 ylioppilaskunta nimittäin järjesti yliopistolla yleisökeskustelun aiheesta ”opiskelijat ja heidän lehtensä”. Aviisissa olleen ilmoituksen mukaan tilaisuudessa oli tarkoitus keskustella aiheista kuten: ”ovatko opiskelijalehdet suurilmoittajien armoilla?” ”sensuroivatko lehdet vai sensuroidaanko lehtiä?” ja ”miksi päätoimittaja on erotettu?”³⁰³ Kaksi ensimmäistä teemaa viittaavat ilmeisesti ilmoitussartaan, valtuustoaloitteeseen ja muuhun Aviisia kohtaan kaupungin ja Aamulehden suunnalta kohdistuneeseen painostukseen. Viimeisellä teemalla viitataan ilmeisesti päätoimittaja Raivion erottamisyhteyksiin, jotka eivät kuitenkaan onnistuneet. Raivion oman muistelun mukaan lehden toimitusneuvostossa äänestettiin kahdesti hänen erottamisestaan lehden huonon taloudellisen tilanteen johdosta. Raivio ei päätoimittajana ollessaan ollut kaikissa piireissä kovin suosittu. Kaupunginjohtaja Pekka Paavola ei suostunut Raiviota edes tapaamaan ja välillä Raivio joutui – oman kertomansa mukaan – poistumaan ylioppilastalolla sijainneesta toimituksesta salaa takaoven kautta.³⁰⁴

Ottaen huomioon Aviisin kirjoitusten skandaalinhakuisuuden ja sen toimitukseen kohdistuneet painostuskeinot, on itse asiassa jopa hieman ihmeellistä, että Raivion onnistui jatkaa päätoimittajana kautensa loppuun asti. 1960- ja 70-lukujen taite oli yleisestikin varsin kiihkeää aikaa opiskelijalehtien toimituksissa. Raivio ei ollut ainoa opiskelijalehden päätoimittaja, jonka toiminta kyseenalaistettiin: vuosikymmenten taitteessa Suomessa erotettiin, yritettiin erottaa sekä erosi useita opiskelijalehtien päätoimittajia. Näissä tapauksissa päätoimittajan asemaa oli useimmiten uhannut lehden liian

³⁰² Tamy, ylioppilaskunnan toimintakertomus 1.5.1970–30.4.1971.

³⁰³ Aviisi 16.10.1970.

³⁰⁴ Jouko Raivio, *Vihamiehenä Urho Kekkonen*, Aviisi 1/2009; Juho Mäkelä, *Maon linjasta vasempaan*, Aviisi 15/2012; Juhani Honkonen, *Aviisi voisi olla Toope*, Aviisi 16/2004.

vasemmistolaisena pidetty linja.³⁰⁵ Opiskelijaliikkeen kiivaimpina vuosina opiskelijalehtien toimitukset olivat liikehännän keskipisteessä. Tuntemus siitä, että on kaiken keskipisteessä, ei voinut olla vaikuttamatta lehden toimituksen toimintaan. Voi olla, että se on vain lisännyt kirjoitusten räväkkyyttä.

Jos edes mahdollista, Aviisin otsikoiden räikeys lisääntyi vielä Raivion päätoimittajakauden ja vuoden 1970 loppua kohden. Joulukuussa Aviisissa esimerkiksi väitettiin, että alkuvuodesta 1969 itsemurhan tehnyt rehtori Paavo Koli oli yritetty kaapata sitä edeltävänä syksynä. Syyksi kaappausyritykselle arveltiin Kolin liian uskaliaasta ja uudistusmielistä linjaa yliopiston johtajana. Tekijöiksi arveltiin eräitä henkilöitä yliopistohallinnosta. Kirjoituksen mukaan Aamulehden päätoimittaja Vehmas oli yksi kaappareista. Kirjoitus kysyi Aviisissa jo tutuksi tulleella skandaalinmakuisella otteella, että oliko edesmennyt rehtori joutunut ”fasistisen terrorin uhriksi”.³⁰⁶ Päätoimittaja Raivion myöhemmän muistelun mukaan kirjoitus oli viimeinen niitti Aamulehden ja Aviisin suhteisiin.³⁰⁷ Näiden Aviisissa esitettyjen väitteiden paikkaansa pitävyydestä ei löytynyt tietoja. Kirjoitus kuitenkin heijastelee sitä, kuinka Aamulehden päätoimittaja ja entinen yliopiston professori Raino Vehmas nähtiin Aviisin toimituksessa tiedotustaistelun päävastustajana, jonka arvovaltaa tuli kaikin keinoin vähentää.

Jouko Raivion harmiksi seuraava päätoimittaja ei tullut vasemmistosta.³⁰⁸ Lehden toimitusneuvosto valitsi päätoimittajaksi vuosille 1971–72 Tampereen Yliopiston Liberaalien Opiskelijoiden (TALO) Veli-Antti Savolaisen. Savolaisen kaudella Aviisin linjassa tapahtuikin jonkinasteinen irtiotto vasemmistosta. Savolainen oli kyllä ylioppilaskunnan demokraattisen rintaman kannalla ja hänen aikanaan pääkirjoituksissa arvosteltiin entiseen tapaan rahan valtaa ja porvareita, mutta esimerkiksi loppuvuodesta 1972 niissä käytiin myös vähemmistökommunisteja vastaan.³⁰⁹ Lehden linjan muutoksesta saattaa kertoa myös se, että aiempina vuosina lehden toimituksessa toiminut Matti Hyvärinen arvosteli lehden linjaa siitä, kuinka sen palstoilla on toistuvasti hyökätty ”erittäin räikeästi kommunisteja vastaan”. Hyvärinen toimi tuolloin ylioppilaskunnan edustajiston kansandemokraattisen ryhmän puheenjohtajana.³¹⁰ Toisaalta tämä voi kertoa myös Hyvärisen

³⁰⁵ Ketonen 2001, 258–269; Lamberg 2004, 285–291.

³⁰⁶ *Aikoiko Tampereen yliopiston sisärengas kaapata rehtori Paavo Kolin – ”Väkisin ette minua vie!”* Aviisi 11.12.1970. Aviisissa yritettiin itseironiseen sävyyn myös hyötyä lehden skandaalinhakuisesta maineesta. Aviisia mainostettiin sen omilla sivuilla seuraavasti: ”Tilaa vihamiehellesi Aviisi – Parjattu – Kiisteltä – Riennaava” Aviisi 16.10.1970.

³⁰⁷ Juho Mäkelä, *Maon linjasta vasempaan*, Aviisi 15/2012.

³⁰⁸ *Juhat ratkaisivat*, Aviisi 27.11.1970.

³⁰⁹ Ks. esim. Veli-Antti Savolainen, *Raha ratkaisee*, Aviisi 12.2.1971, Veli-Antti Savolainen, *Demokraattinen yhteistyö*, Aviisi 13.10.1972.

³¹⁰ HMA, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry, Cd 10 Aviisin sopimusneuvosto, Matti Hyvärisen kirje Aviisille 1.11.1971.

poliittisen suuntautumisen muutoksista. Myöhemmin Hyvärinen oli entistä enemmän vasemmalla, tamperelaisten vähemmistökommunistien piirissä (TYMR).

Siitä huolimatta, että uusi päätoimittaja Veli-Antti Savolainen ei edustanut vasemmistoa, ei kaupunkia johtaneen aseveliakselin kritiikki Aviisin sivuilta loppunut – päinvastoin: Savolainen nimesi keskeiseksi tehtäväkseen kaupunginjohton korruption koko kuvan julkistamisen. Aviisin ja kaupungin suhteet olivat Raivion päätoimittajakauden jälkeen jo valmiiksi riitaiset. Ensi töikseen Aviisissa Savolainen ja muu toimitus joutui ottamaan kantaa näihin suhteisiin: vuoden ensimmäisen numeron pääkirjoitussivulla ruodittiin aikaisempien vuosien tiedotustaistelua ja tiedottamisen yleistä tilaa Suomessa otsikon ”Sanasten vapaudesta” alla. Kirjoituksessa korostettiin taloudellisesti ja poliittisesti riippumattoman lehdistön merkitystä. Uhkana sananvapaudelle Savolainen näki varsinkin kokoomuksen ”taantumuksellisuuden”.³¹¹

Savolaisen kaudella Aviisissa jouduttiin selvittämään lehden linjaa. Lehden pääkirjoituksessa painotettiin, ettei sen toimitus ole sosialistinen ja että lehden tarkoituksena on olla luotettava tiedonlähde. Aviisissa ymmärrettiin lehden herättämä ärsytys, mutta korostettiin, ettei toimitus voi olla hiljaa epäkohdista, joita se ympärillään näkee. Aviisissa siis yritettiin lieventää lehden toimitukseen kohdistuvaa paheksuntaa. Lehden vihamiehet eivät kuitenkaan lopettaneet – ainakin jos on uskominen lehden pääkirjoituksen mainintaa toimitukseen postissa saapuneesta käytetystä we-paperista.³¹² Aseveliakselin, Aamulehden ja Kansan Lehden arvosteleminen kuitenkin jatkui Aviisissa myös Savolaisen kaudella. Jälkimmäiset määriteltiin Aviisissa akselin ”vallanturvaamisvälineiksi”.³¹³

Aamulehdessä Aviisia arvostelevat kirjoitukset kuitenkin vähenivät Raivion poistuttua päätoimittajan paikalta.³¹⁴ Lehden pakinoitsijat ottivat ennemminkin kantaa ylioppilaslehdistöön yleisemmin.³¹⁵ Ehkä Aviisin arvostelemisen laantumisen taustalla oli osittain JSN:lle tehty valitus. Voi myös olla, ettei Savolaisen aikaisen Aviisin linja herättänyt Aamulehden toimituksessa niin suuria tunteita kuin Raivion aikainen. Tähän on voinut yksinkertaisesti vaikuttaa päätoimittajien poliittiset suuntautumisot – Savolainen oli kuitenkin poliittisesti hieman Raiviota lähempänä aseveliakselin ideologiaa. Hän ei välttämättä näyttänyt aseveljien näkökulmasta niin huonolta vaihtoehdolta. Vaikkei Savolaisen toiminta opiskelijalehden peräsimessä ilmeisesti herättänytäkään Tampereen

³¹¹ *Juhat ratkaisivat*, Aviisi 27.11.1970; Veli-Antti Savolainen, *Sanasten vapaudesta*, Aviisi 15.1.1971.

³¹² Veli-Antti Savolainen, *Kirje Tamperelaisille*, Aviisi 23.4.1971.

³¹³ Ks. esim. Veli-Antti Savolainen, *Harvainvallon harjoittaja*, Aviisi 5.2.1971; Veli-Antti Savolainen, *Kunnallisvaalien tulokset*, Aviisi 8.10.1972.

³¹⁴ Toki Aviisia vielä toisinaan paheksuttiin lehden mielipidepalstalla. Ks. esim. Matti Viljanen, *Opiskelijalehdestä*, AL 13.10.1972.

³¹⁵ Ks. esim. Jumi, *Näin valistetaan pimentäen*, AL 3.2.1971.

johtopiireissä niin suurta ärsytystä kuin Raivion, teki Savolainen parhaansa yrittäessään ärsyttää valtaapitäviä. Kun hän sanoi joulukuussa 1972 jäähyväissanansa Aviisin päätoimittajana, halusi hän erityisesti kiittää kaupunginjohtaja Pekka Paavolaa, kaupunginjohtoa, kanslianeuvos Yrjö Siloa, rehtori Jaakko Uotilaa sekä muutamia muita näkyviä tamperelaisia henkilöitä. Savolaisen mukaan ilman näiden henkilöiden aktiivista toimintaa Aviisissa olisi vallinnut juttupula.³¹⁶

Raivion ja Savolaisten kausien eroja pohdittaessa, täytyy toisaalta voi myös huomioida se, että ehkä kaupungin ja Aamulehden johdossa osattiin Savolaisen aikana jo odottaa räiskyvää arvostelua opiskelijalehden suunnalta. Ehkä kritiikkiin osattiin yksinkertaisesti vain suhtautua aikaisempaa maltillisemmin. Täytyy muistaa, että yliopisto ja sen mukanaan tuomat ylioppilaat olivat kaupungissa verrattain uusi asia. 1950-luvun lopulla ei oman kaupungin opiskelijoita ollut ollenkaan, mutta 1960- ja 70-lukujen taitteessa heitä oli jo 7000. 1960-luvun lopulla opiskelijoiden suunnalta alkanut arvostelu oli aluksi jotain ennenkuulumatonta. Aseveliakselin toimijat olivat tottuneet siihen, että heidän sanansa oli Tampereella laki, eikä poikkisanoja tarvinnut kuunnella muualta kuin perinteisten vastustajien eli kansandemokraattien suunnalta.

Viestinnän kautta käytettyä valtaa voidaan hahmottaa *symbolisena, pehmeänä valtana*, vastakohtana taloudellisesta, poliittisesta ja pakkovallasta kumpuavalle *kovalle vallalle*.³¹⁷ Aseveliakseli käytti tiedotustaistelussa pehmeää valtaansa lähinnä Arjanteen kirjoitusten kautta: niillä se yritti vaikuttaa paikallisten mielipiteisiin. Toisaalta akseli käytti tiedotustaistelussa myös kovia keinoja: se yritti sillä käytettävissä olevin poliittisin ja taloudellisin keinoin saada painostettua Aviisia hiljenemään. Tässä se ei onnistunut, vaan Aviisi jatkoi kaupungin ”taantumukselliseksi ja porvarilliseksi” katsomakseen aseveliakselin arvostelemisesta läpi vuosien 1968–1972. Toki ongelmia Aviisille saatiin aiheutetuksi: numeroiden sivumäärät tippuivat ja paine toimitusta vastaan oli kova. Tiedotustaistelun Tampereesta ”voittivat” kuitenkin oikeastaan opiskelijat, sillä pakkokeinot eivät tehonneet ja lopulta Aamulehdessäkin kritiikki opiskelijoita kohtaan väheni. Opiskelijoilla ei kaupungin tavoin ollut ”kovaa valtaa” käytettävissään. He joutuivat turvautumaan pelkästään symboliseen pehmeään valtaan: haastamaan kaupungin vakiintuneita auktoriteetteja julkisuudessa.

³¹⁶ Veli-Antti Savolainen, *Minne menet opiskelija*, Aviisi 8.12.1972.

³¹⁷ Kunelius, Noppari & Reunanen 2009, 32–38.

5. Vallankumouksen määritelmiä

Toimittaja Matti Arjanne kirjoitti keväällä 1970 Aamulehdessä, ettei suurempi kansallinen vaara ole koko itsenäisyyden aikana Suomea sisältä päin uhannut kuin ääriivasemmistolaisten johtama, yliopistoissa ja tiedotusvälineissä leviävä ylioppilasradikalismi. Arjanne viittasi kirjoituksessaan Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian professori Kullervo Rainion (s.1924) ajatuksiin, joita oli esitelty samaisessa lehdessä. Myöhemmin myös kokoomuslaisena poliitikkona vaikuttaneen Rainion mielestä ylioppilasradikalismi noudatteli maolaisen sissisodan periaatteita ja pyrki selvästi vallankumoukseen ääriivasemmiston johdattelemana.³¹⁸ Vaikka kirjoituksista osa saattaa ollakin määrittelykamppailujen luonteeseen kuuluvaa kärjistämistä, on silti selvää, etteivät Arjanne ja Rainio pitäneet opiskelijaliikettä pelkäämään pikkupoikien ja -tyttöjen leikkinä.

1960-luvun lopulla opiskelijaliikettä oli alettu Yhdysvalloissa ja Euroopassa pitää vakavana sisäisen turvallisuuden ongelmana. Varsinkin vuoden 1968 Pariisin ylioppilasmellakat saivat EEC-maiden turvallisuuspoliisit tekemään aiempaa tiiviimpää yhteistyötä. Joissain maissa turvallisuusuhkasta tuli totisinta totta: Länsi-Saksassa opiskelijaliikkeen sisältä syntyi väkivaltaisia terroritekoja tehnyt *Baader–Meinhof-ryhmä* (myös *Rote Armee Fraktion, RAF*). Kansainvälinen ylioppilasliikettä aiheutti jännitteisen tunnelman Suomeenkin. Suojelupoliisissa opiskelijaliikkeen katsottiin aiheuttavan radikaalilla vauhdilla kasvavan sisäisen uhan. Suojelupoliisin arvioissa suurimpana uhkana nähtiin Ruotsin ja Norjan esimerkkien perusteella maolaisuus.³¹⁹ Entistä enemmän maan sisäiseen turvallisuustilanteeseen tuli jännitteitä vuonna 1970 kun huhut Neuvostoliiton uuden suurlähettilään Aleksei Beljakovin vallankumoussuunnitelmista alkoivat levitä.³²⁰ Vaikkei Suomeen lopulta syntynytäkään väkivaltaista ääriivasemmistolaista liikettä ja vaikkei Beljakovin suunnitelmana ollutkaan äkillinen vallankumous, vuosikymmenten taitteessa sisäisen uhan tuntu oli todellinen ja myös perusteltu.

Valtakunnallinen aseveliaate vahvistui juuri 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa. Asevelihenkiiset piirit kokivat, että isänmaata uhkasi jälleen kommunismi ja sisäinen vallankumous – tällä kertaa uusvasemmiston nuorten ja vähemmistökommunistien muodossa. Aseveliaatteen silmin vuosikymmenten taite näyttäytyi 1940-luvun lopun vaarojen vuosien kaltaisena kommunismin uhkana. Jotkut ovat kutsuneetkin niitä ”uusiksi vaarojen vuosiksi”.³²¹ Koko tätä taustaa vasten ei ole ihme, että myös Aviisissa ja Aamulehdessä puhuttiin toistuvasti *vallankumouksesta*. Näitä

³¹⁸ Malakias, *Nimensä pilannut mies*, AL 7.3.1970; Kullervo Rainio, *Ylioppilasradikalismien kuva on selväpiirteinen*, AL.7.3.1970.

³¹⁹ Rentola 2009, 46–59; Ketonen 2001, 297.

³²⁰ Rentola 2005, 9, 405–406.

³²¹ Vesikansa 2004, 251–296. Käsitteestä *uudet vaaran vuodet* ks. Rentola 2005, 12.

keskustelija voidaan pitää määrittelykamppailuina kentällä, jossa aiheena on suomalaisen yhteiskuntajärjestelmän muoto.

5.1 Analyysi, agitaatio ja suora toiminta – ylioppilasvallankumouksen teoreetikot

Helsingin *Ylioppilaslehden* poliittisen toimittajan³²² Antti Kuusen pamfletti *Ylioppilaitten vallankumous* julkaistiin vuonna 1968. Kirjasessa Kuusi pyrkii selvittämään mitä vuosi 1968 merkitsi, mitä oikein on ylioppilasvallankumous ja mihin se tähtää. Pamfletissa yritetään siis tavoittaa aikakauden ylioppilaiden vallankumouksellista mentaliteettia. Myös tämän tutkielman aineistosta voidaan tavoittaa osasia opiskelijoiden kumouksellisesta mentaliteetista, sillä ”ylioppilasvallankumouksella” oli myös paikalliset teoreetikonsa ja strategiansa.

Tampereella yksi ylioppilasvallankumousajattelijana oli Seppo Toiviainen. Toiviainen (s.1944.) opiskeli Tampereella sosiologiaa sekä sosiaalipsykologiaa ja väitteli tohtoriksi vuonna 1970. Myöhemmin Toiviaisesta tuli yksi suomalaisen vähemmistökommunismin merkittävistä teoreetikoista ja SKDL:n kansanedustaja.³²³ Ylioppilasvallankumouksesta Toiviainen kirjoitti Aviisiin keväällä 1969. Karl Marxia siteeraten hän kirjoitti näkevänsä merkkejä siitä, että aika oli otollinen vallankumoukselle. Filosofia (eli vasemmistoälymystö, edistykselliset ylioppilaat) oli vallankumouksen *pää* ja proletariaatti (työväestö) sen *sydän*.³²⁴ Näin Toiviainen loi pohjaa Aviisissa monta vuotta jatkuneelle kirjoittelulle työväestön ja opiskelijoiden rintamien yhdistämisestä.

Toiviaisen mukaan tie vallankumoukseen kulki yksiselitteisesti *analyysin, agitaation ja suoran toiminnan* kautta. Hänen mukaansa analyysi oli tullut selväksi:

[...] kysymys on kansainvälisestä luokkataistelusta, antagonistinen ristiriita sijoittuu imperialismin ja kansainvälisen proletariaatin väliin; vastakkain ovat kauppiaiden ja insinöörien johtama myöhäiskapitalismi ja kolmannen maailman kurjat, nälkäiset, arvottomat kaksi ja puoli miljardia.

Agitaation tärkein piirre oli puolestaan ristiriitojen kärjistäminen:

Tärkeätä ei ole markkinoida kaikkia puolellemme, vaan tärkeätä on tehdä jako kahteen: nyt on aika vihata ja tulla vihatuksi.

Suoran toiminnan strategiaa ja taktiikoita ei Toiviaisen mukaan voitu julkisessa puheessa käsitellä, mutta hän kuitenkin pystyi avaamaan suoran toiminnan ”metastrategian”:

³²² Kolbe 1996, 330.

³²³ Mäki-Kulmala, Heikki. *Oman uhmansa vanki – Seppo Toiviaisesta ja hänen maailmastaan*.

[https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65448/oman_uhman_vanki_2007.pdf?sequence=2] Luettu 10.4.2015.

³²⁴ Seppo Toiviainen, *Analyysi, agitaatio ja suora toiminta*, Aviisi 31.1.1969.

Kun ristiriitatilanne on analysoitu ja agitoitu todelliseksi, meidän tehtävämme on valmistella strategisten pisteiden valtaaminen suoralla toiminnalla.³²⁵

Se, miten ja missä piireissä strategisten pisteiden valtaamista todellisuudessa suunniteltiin tai ei suunniteltu (tai mitä sillä ylipäätään tarkoitettiin), on jonkun toisen tutkimuksen aihe. Vaikkei Toiviaisen kirjoituksessa viitattukaan suoraan mihinkään väkivaltaiseen vallankaappaukseen, herättivät tällaiset kirjoitukset ymmärrettävästi pelkoja sellaisesta – varsinkin kun suoran toiminnan korostamisen yhteydessä ihannoitiin sellaisia henkilöitä kuin Che Guevara. Toiviaisen kirjoitus mielessä pitäen, ei ole vaikea ymmärtää, miten Vehmas, Arjanne ja Rainio olivat tulleet johtopäätöksiinsä informaationsodasta ja hiljalleen korkeakouluissa sekä tiedotusvälineissä etenevästä vallankumouksesta. He mitä ilmeisimmin mielsivät korkeakoulut ja tiedotusvälineet ylioppilasvallankumouksen teoretikkojen tarkoittamiksi strategisiksi pisteiksi.

Toiviaisen kirjoituksen yhteydessä Aviisin toimitus huomautti, ettei se koostu ylioppilasvallankumouksellisista, vaan toimitus on pelkästään kiinnostunut, millaisia Toiviaisen kaltaiset todelliset kumoukselliset ovat. Kuitenkin – kun Aviisin numeroita selaa muutamia vuosia eteenpäin keväästä 1969 – ei voi kuin todeta, että Toiviaisen esittämän kaltainen oppi oli analyysin ja agitaation osalta iskostunut hyvin Aviisin toimituskuntaan. Yhdysvaltain imperialismista kumpuava luokkaristiriita kytkettiin kaikkeen ja maailma jaettiin tasan kahtia: taantumukseen ja edistykseen. Tämä siitäkin huolimatta, että Aviisin päätoimittajina toimi Jouko Raivion lisäksi liberaali Veli-Antti Savolainen. Tapani Suominen on arvellut, että opiskelijaliikkeessä oli kyse nuorten yrityksessä hahmottaa ympäröivää maailmaansa. Tässä prosessissa he kaipasivat yksiselitteisiä vastauksia ja siksi radikalismille ominainen mustavalkoinen luonne sopi hyvin liikkeen aatteelliseksi taustaksi. Koko todellisuuden jakaminen hyviin ja pahoihin oli selitys kaikkiin maailmassa havaittuihin epäkohtiin.³²⁶

Vuoden 1969 alussa Aviisissa julkaistiin myös toinen kirjoitus ylioppilasvallankumouksen teoriasta. Hannu Vesan mukaan opiskelijaliike oli pysähtynyt melkein heti syntynsä jälkeen. Vesa näki vuoden 1968 tapahtumat opiskelijaliikkeen ja ylioppilasvallankumouksen syntyhetkinä. Mallia liikkeelle ja kumoukselle haettiin Ranskasta ja Ruotsista. Vesa puhui Toiviaisen tavoin suorasta toiminnasta, mutta ei nähnyt väkivaltaisen vallankumouksen mahdollisuutta.³²⁷ Vesa kuului ilmeisesti niin sanottuihin pälkäneläisiin sosialidemokraatteihin, jotka vuosikymmenten taitteessa pitivät SDP:n

³²⁵ Seppo Toiviainen, *Analyysi, agitaatio ja suora toiminta*, Aviisi 31.1.1969.

³²⁶ Suominen 1997, 433.

³²⁷ Hannu Vesa, *Liike pysähdyksissä*, Aviisi 17.1.1969.

linjaa liian oikeistolaisena. Pälkäneläisyyden taustalla oli opiskelijaliike ja siinä vaikuttaneet ajatukset kolmannen maailman ongelmista sekä Vietnamin sodan vastaisuudesta.³²⁸

Vesan kirjoituksen mukaan tärkeintä oli pohtia, miten voidaan ”realistisesti vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon”. Vastaus oli kolmiportainen. Vesan mukaan tulisi: 1) selvittää aatelinjat suurille opiskelijajoukoille, 2) kehittää toiminnan muotoja ja asettaa välitavoitteita, 3) solmia suhteet ammattiyhdistysliikkeen ja sosialistisen työväenliikkeen kanssa.³²⁹ Näitäkin ohjeita *Aviisissa* tunnuttiin siitä eteenpäin noudattavan. *Sensaatiojournalismin* tarkoituksena oli saada ääni kuuluviin mahdollisimman monille ja liikkeen toimintaa sekä lyhemmän aikavälin paikallisia tavoitteita esiteltiin *Aviisissa* runsain mitoin. Varsinkin lehdessä keskityttiin opiskelijoiden ja työväestön suhteiden analysoimiseen.

5.2 Hullut vuodet sekä työläisten ja opiskelijoiden yhteinen rintama

Kimmo Rentola on määritellyt vuoden 1970 ”hulluksi vuodeksi” Suomessa. Tätä hän on perustellut Neuvostoliiton suurlähettiläs Beljakoviin liittyneillä vallankumoushuhuilla sekä nuorisoliikehinnällä.³³⁰ Vuosikymmenten taitteen vuosiin on itseasiassa viitattu monikossakin ”hulluina” ja opiskelijaliikkeen kontekstissa ajankohta on nähty eräänlaisena radikaalina vaiheena, murroskohtana.³³¹ Myös Tampereella vuosi oli hullu: opiskelijat vastaan kaupunki -vastakkainasettelu oli kärjistyneimmillään. Lehtiaineiston perusteella Tampereen hullu vuosi alkoi oikeastaan jo syksyllä 1969 *Aviisin* kirjoitusten räväköityessä. Hulluutta myös kesti kalenterivuotta 1970 pitempään ja se oikeastaan kulminoitui vuoden 1971 kevääseen. Tuolloin monet tamperelaiset ylioppilaat yrittivät osoittaa työläisten ja opiskelijoiden yhteisen rintaman järjestämällä tukitoimia seitsemän viikkoa kestäneelle Metalliliiton lakolle.

Työläisten ja opiskelijoiden yhteisen rintaman tärkeyden korostamista oli ilmennyt *Aviisin* toimituksen kirjoituksissa jo aikaisemmin. Esimerkiksi edeltävänä syksynä *Aviisin* pääkirjoituksessa oli yritetty todistaa, että juuri opiskelijat ovat kaupungin työväestön puolella, ei aseveliakseli:

Tämä *Aviisin* numero on käden opiskelijoiden kädenojennus Tampereen vaikeuksissaan kamppailevalle työväenluokalle. Pyrimme selvittämään yhdyskuntamme rakennetta ja siinä vaikuttavia ilmiöitä. Ehkä emme ole aina onnistuneet. Varsinkin sosialidemokraattisiin johtajiin kohdistettu kritiikki on koettu häiritsevänä. Uskomme kuitenkin, että monet kaupungin hallintoelinten viime aikoina

³²⁸ Ks. Blåfield 1985, 37.

³²⁹ Hannu Vesa, *Liike pysähdyksissä*, *Aviisi* 17.1.1969.

³³⁰ Rentola 2005, 404–411.

³³¹ Ks. esim. Lamberg 2004, 267; Kujala 2013, 241–245; Tuominen 1991, 339–342.

vähävaraisia vastaan suuntautuneet toimenpiteet – mm. sairaalamaksujen ja liikemaksujen korotukset – ovat avanneet monen työläisen silmät näkemään, kenen puolella kukin on.³³²

Keväällä 1971 puhjennun Metalliliiton lakon aikana Tamy julkaisi Aviisissa tukensa lakkolaisille.³³³ Ylioppilaskunnan ”demokraattisen rintaman” opiskelijapoliitikot ilmeisesti näkivät lakossa tilaisuuden työtätekevien ja opiskelevien luokkarintaman yhdistämiseen. Kimmo Rentolan mukaan metalliliiton pitkässä lakossa merkittävää oli juuri yliopisto-opiskelijoiden poikkeuksellisen suuri tukiliikehdintä, sillä se vahvisti vasemmisto-opiskelijoiden uskoa työväenluokan vallankumoukselliseen potentiaaliin.³³⁴ Tamy muun muassa avasi ylioppilastalon juhlasaliin työläisten ja opiskelijoiden kohtaamispaikan. Kaupungilla huhuttiin opiskelijoiden jopa suunnittelevan tamperelaisten tehtaiden valtaamista.³³⁵

Kuten olettaa saattaa, Aamulehdessä ylioppilaiden tukea lakolle ei katsottu hyvällä.³³⁶ Myös ylioppilaskunnan keväällä 1971 antaman lakkouhkauksen yhteydessä Aamulehdessä muistutettiin radikaaleista ylioppilaista kumpuavasta vallankumouksen vaarasta. Aamulehden pääkirjoituksessa ylioppilaskunnan ”kumoushuutoa” kutsuttiin ”täysin kansanvaltaisten periaatteiden vastaiseksi”. Pääkirjoituksessa todettiin, että jos koko ylioppilaskunnan jäsenistö tälläkin kertaa ”sokeasti seuraa johtajiaan”, ei sen tarvitse enää yhteen ”sukupolven puhua pyrkimyksensä parantaa korkeakoulun tai yhteiskunnan oloja”. Kirjoituksessa vihjattiin, että tällöin nimittäin on kyse koko ylioppilaspolven todellisesta vallankumousvaatimuksesta.³³⁷

Vasemmiston nuorten ja opiskelijoiden halukkuuteen lähentää välejäan työväestön kanssa on tutkimuksessa viitattu *proletaarisena käänteenä* (toisinaan myös *autoritaarinen käänne*). Käänne on ajoitettu 1960- ja 70-lukujen taitteeseen ja siksi vuosikymmenet on usein haluttu erottaa aatteellisesti toisistaan: 1960-luvulla pyrittiin purkamaan alistussuhteet kaikkiin auktoriteetteihin ja 1970-luvulla taas yritettiin korvata vanhat auktoriteetit toisella auktoriteetilla. Tai kuten Veikko Tarvainen on kuvannut käännettä: 1960-luvun ”avoimen ja iloisen etsimisen” korvasi 1970-luvun ”ehdottomat, lopulliset totuudet”.³³⁸

³³² 60 000 Aviisia, Aviisi 16.10.1970. Ks. esim. myös *Työväenliike ja opiskelijat*, Aviisi 30.1.1970.

³³³ Tamy, *Kannanotto Metallin tilanteeseen*, Aviisi 29.1.1971.

³³⁴ Rentola 2005, 373–374.

³³⁵ *Ylioppilaat haluavat lakkolaisia taloonsa*, AL 10.2.1971.

³³⁶ *Pyhiinvaeltajat*, AL 13.2.1971.

³³⁷ *Kumoushuuto*, AL 25.2.1971. Kiihkeä lakkokevät sai ylioppilaskunnan myös yrittämään toisintoa vuoden 1970 onnistuneesta luentolakosta – tässä siis kuitenkin onnistumatta.

³³⁸ Tarvainen 1993, 169. Ks. proletaarisen käänteenä myös Kolbe 1996, 493–501; Kortti 2013, 365–366; Vilkuna 2013, 12, 119–167; Kujala 2013, 241–249; Ylikangas 2007, 318–340; Kontula 2002, 30. Matti Hyvärinen (1990, 262, 264) on sijoittanut proletaarisen käänteen vuosiin 1969–1971. Filosofit Heikki Mäki-Kulmala (1988, 83–106) viittaa proletaariseen käänteeeseen myös tamperelaisen opiskelijaliikkeen yhteydessä.

Syyksi proletaariseen käänteeseen on useampaan otteeseen nähty vuoden 1968 tapahtumat. Sen lisäksi, että vuodesta on muodostunut Suomessa eräänlainen ylioppilasvallankumouksen symboli, on sen katsottu olleen mannheimilainen avainkokemus erityisesti marxismi-leninismiin nojautuneelle ja SKP:n vähemmistöön kytkeytyneelle nuortaistolaisuudelle. Kimmo Rentola on todennut, että suhteellisesti suuri osa nuortaistolaisuuden aktiiveista oli vuoden 1968 ylioppilaita. Tästä johtuen hän on määritellyt nuortaistolaisen sukupolvifraktion avainkokemukseksi vuoden 1968 tapahtumat.³³⁹

Nuortaistolaisten tapauksessa varsinkin kansainvälisellä kehityksellä oli merkityksensä. Prahan kevääksi kutsuttu sosialismin uudistusohjelma Tšekkoslovakiassa päättyi Neuvostoliiton suorittamaan Tšekkoslovakian miehitykseen syksyllä 1968. Nuoret järjestivät ympäri Suomea Tšekkoslovakiata tukevia mielenosoituksia ja Tampereen Keskustorillekin kokoontui 1500 nuorta. Julisteissa kysyttiin, *onko Suomi seuraava*. Vaikka Suomen valtionjohdossakin tapausta säikähdettiin (pelättiin Neuvostoliiton kääntyneen takaisin Stalinin linjalle), varsinkin vasemmistonuorille miehitys tarkoitti syvää henkistä kriisiä.³⁴⁰ Miehityksen on nähty olleen ideologisen valinnan paikka nuorille vasemmistoradikaaleille: tulisiko neuvostokommunismista sanoutua irti vai ei. Nuortaistolaisuuden pariin myöhemmin ajautuneet eivät sanoutuneet siitä irti.³⁴¹ Rentola onkin kuvannut vuosikymmenten taitteen vasemmistolaisten nuorten ajatusmaailmaa ”naiviksi neuvostomielisyydeksi”.³⁴²

Proletaarisen käänteen vuoksi 1960- ja 70-lukujen taitteen suomalaista opiskelijaliikettä on tutkimuksissa lähestytty useampaan otteeseen 1970-luvun ”ajan hengeksi” määritellyn taistolaisuuden näkökulmasta. Kuten Anna Kontulakin on huomionut: monia tutkijoita on askarruttanut ajatus nimenomaan siitä, miksi Suomeen syntyi länsimaisessa vertailussa harvinainen Neuvostoliittoon ja marxismi-leninismiin kallistuva nuortaistolainen opiskelijaliike.³⁴³ Syytä siihen, että vuosikymmenten taitteen radikalisoituvien vasemmisto-opiskelijoiden maailmankatsomukset kääntyivät leninismi-marxismiin ja Neuvostoliittoon päin, voidaan hakea ylioppilaspolvien mentaliteeteista.

Heikki Mäki-Kulmala on pohtinut ”radikaalin sivistyneistön harjoittaman yhteiskuntakritiikin” lähtökohtia valaisevasti. Lähtökohdat eivät Mäki-Kulmalan mukaan ole välttämättä

³³⁹ Rentola, 2003, 96, 107–108. Nuortaistolaisuudella on viitattu taistolaisuuteen liittyneeseen tai/ja Sosialistisessa Opiskelijaliitossa (SOL) toimineeseen nuorisoon ja kulttuuriväkeen. Rentola 2005, 410. Rentola 2003, 96, 126.

³⁴⁰ Rentola 2005, 25, 29, 42.

³⁴¹ Rentola, 2003, 96, 107–108; Virtanen 2001, 348; Tuominen 1991, 169–176; Rentola 2005, 24.

³⁴² Rentola 2005, 169.

³⁴³ Kontula 2002, 32–33; Kujala 2013, 243; Rentola 2004, 76–77. Useissa muissa länsimaissa 1960-luvun uusvasemmistolaisuudesta nousi 1970-luvulla esimerkiksi maolaisuus tai trotskilaisuus. Käännettä ovat nuortaistolaisuuden näkökulmasta analysoineet esim. Hyvärinen 1990; Silvonen 1990; Rentola 1990.

yhteiskunnallisissa epäkohdissa, vaan itse radikaalien intellektuellien maallistumisen seurauksena kokemassa henkisessä tyhjiössä. Ylioppilaiden on akateemisuutensa puolesta otettava etäisyyttä kaikkeen, on yritettävä ymmärtää ajan ilmiöitä oman kokemusmaailmansa ulkopuolella. Tämä voi johtaa juurettomuuden tunteeseen ja sitoutumista karttelevaa tilaan. Tällaista henkistä olotilaa on kenen tahansa vaikea sietää ja siksi:

[...] sivistyneistö tuottaa aina utopioita tai toiveikkaita teorioita yhä uusista ihmisryhmistä, 'universaaleista luokista', jotka vapauttamalla itsensä voisivat vapauttaa koko ihmiskunnan, lihallistaa intellektuellien abstraktit sanat ja ideat.³⁴⁴

Juurettomuus kuvaa sanana 1960-luvun tiedostamatonta henkistä puolta hyvin; maalta muutettiin kaupunkiin, työläisten lapsista saattoi tulla akateemisia, side traditioon katkesi. Yliopisto-opiskelijoiden kohdalla tällainen henkinen prosessi oli muita voimakkaampi – sillä itsensä etäännyttäminen omista lähtökohdistaan kuului myös koulutukseen. Opilla, doktriinilla ja organisaatiolla radikaalin vasemmiston nuoret älyköt paikkasivat juurettomuutensa tuntua. Mäki-Kulmala käyttää käsitettä ”intellektuelli pyhiinvaeltaja”. Tällainen pyhiinvaeltaja ei hänen mielestään ole matkalla kohti jotain uutta, vaan nähdäkseen omat haaveensa toteutuneina.³⁴⁵ Näin ajateltuna Neuvostoliitosta ja tiukasta marxismi-leninismistä tuli radikaaleille vasemmisto-opiskelijoille jotain pyhää. Mentaliteettina tämä tarkoittaa tiukkaa puhdasoppisuudessa pitäytymistä.

Tamperelaisen opiskelijaliikkeen kertomuksen aktiiviset rakentajat eivät kuitenkaan olleet kaikki kansandemokraatteja tai marxismi-leninismiä kannattavia vähemmistöläisiä. Esimerkiksi liikkeen johtohahmo Lallukka ja Aviisin päätoimittaja Savolainen olivat liberaaleja. Silti hekin kamppailivat ”porvarillista” aseveliakselia ja Yhdysvaltain kaikkialla vaikuttavaa imperialismia vastaan. Vuosikymmenten taitteessa muidenkin kuin vähemmistökommunisti-opiskelijoiden mentaliteetissa oli siis havaittavissa pyrkimys suuren selityksen, totuuden etsintään. Tämän utopian keskipisteessä oli vanhan vallan kaataminen – omassa kaupungissa, Suomessa ja koko maailmassa. Välineenä tähän oli liike ja sen kertomus. Opiskelijaradikaaleille ei mikään tarkasti määriteltävissä oleva päämäärä ollut tärkeä, vaan Mäki-Kulmalan sanoin: ”rajat ylittävä liike”.³⁴⁶ Vanhempien sukupolvien käsityksille rakentuneen symbolijärjestyksen kumoamiseen tähtäävä opiskelijaliike – ylioppilasvallankumous – oli totuus ja pyhiinvaelluksen kohde. 1970-luvun kuluessa eteenpäin vähemmistökommunistit pääsivät määrittelemään liikkeen tarkoituksen uudelleen ja sukupolvien mentaliteettien välinen valtakamppailu jäi sivummalle. 1960- ja 70-lukujen taitteessa näin ei vielä ollut.

³⁴⁴ Mäki-Kulmala 1990, 297–300.

³⁴⁵ Emt.

³⁴⁶ Mäki-Kulmala 1988, 58.

Antti Kuusen *Ylioppilaitten vallankumous* -pamfletissaan esittämän näkemyksen ylioppilasvallankumouksellisten ajatusmaailmasta voi ymmärtää samanlaiseksi. Kuusen mukaan ylioppilasvallankumouksellisuuden tarkoitusperiä on turha yrittää selittää, sillä kyse on anarkistisesta mentaliteetista, joka jo itsessään sisältää ajatuksen vallitsevan järjestelmän kaatamisen pakollisuudesta. Kuusen mukaan:

Selityksien aika on ohitse. [...] On aika siirtyä suoraan toimintaan. [...] [On aika] tavoittaa se yleismaailmallinen epätoivo, kummitus, joka repii katukiviä ja liimaa julisteita, ahdistaa ihmiset yhteen isoon rintamaan yhteiskuntaa, järjestelmää vastaan.³⁴⁷

5.3 Vallankumouksen peikko

Toistuva puhe vallankumouksesta sekä ylioppilaiden ja työväestön yhteisestä rintamasta herätti pelkoja. Rentolan mukaan tällaisia vallankumouspelkoja vahvasti vanhemman väen keskuudessa myös se, etteivät nuoret vallankumoushurmokselliset tulleet välttämättä enää vain perinteisistä kommunistisista perheistä, vaan kenen tahansa sosialidemokraatin tai porvarin omat lapset saattoivat tunnustautua vasemmistoradikaaleiksi. Tämä saattoi alkaa tuntua siltä, että yhteiskunnan pohja petti.³⁴⁸ Hyvänä esimerkkinä vallankumouspeloista on eräs mielipidekirjoitus Aamulehden yleisöpalstalla metalliliiton lakon aikana:

Työväestön ja ylioppilaitten yhteistyö on tosiasia, puuttuu vain aseet ja vallankumous on valmis. Siitä me olemme saaneet tarpeeksemme! Vallankumous tietää aina verta ja kyyneleitä. Herra varjelkoon meitä niistä! Nyt kysytään todella: Joko riittää?³⁴⁹

Tällaiset tuntemukset eivät aikakauden kehityskulkujen valossa ole niin ihmeellisiä. Yliopistot eivät olleet ainoita paikkoja, jossa muutamassa vuodessa äkillisesti puoluepolitisoitunut nuoriso vaati uudistuksia. Samanlainen kehitys oli meneillään myös esimerkiksi kouluissa. Jo kouluikäisenä nuoret joutuivat ottamaan kantaa aikakauden poliittiseen tilanteeseen ja valitsemaan puolensa. Teiniliiton toiminnasta oli tullut puoluepolitiikan sanelemaa. Maan ensimmäiset ”kouluneuvostovaalit” järjestettiin vuonna 1973. Vaaleissa kamppailu käytiin – yliopistomaailman tavoin – ”porvarillisten” ja ”yleisdemokraattisten” piirien välillä.³⁵⁰

³⁴⁷ Kuusi 1968, 74–75.

³⁴⁸ Rentola 2005, 11.

³⁴⁹ Osmo Hyvönen, *Vallankumoushaaveet*, AL 8.2.1971.

³⁵⁰ Yleisradion Elävä Arkisto, *Porvarit menestyivät koulussa* (audio: Kouluneuvostovaalien tulokset, Yle 21.2.1973), [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/porvarit-menestyivat-kouluissa>]. Kuunneltu 9.4.2015.

Yleisradion Elävä Arkisto, *Ensimmäiset kouluvaalit* (video: Ote Ajankohtaisen kakkosen lähetyksestä, Yle 21.2.1973), [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/ensimmaiset-kouluvaalit>]. Katsottu 9.4.2015.

Aamulehdessä esitettiin muutamaan otteeseen huolestuneisuutta siitä, että tällaisten kehityskulkujen seurauksena lapsien ja nuorten koulutus joutuu ”uusmarksilaisten käsiin”. Esimerkiksi Veikko Heinonen kirjoitti saaneensa tietää, että Suomen kouluissa harjoitettiin agitaatiota tällaisten ”uusmarksilaisten” toimesta aggressiivisin sanoin. Unto Salolle yliopistojen, koulujen ja tiedotusvälineiden viimeaikainen kehitys oli puolestaan selvä merkki siitä, että suunnitteilla on ”veretön vallankumous”.³⁵¹ Vallankumouspelkoja voi selittää suhteellisen nopeasti syntynyt opiskelijoiden *joukkoliike*. Mäki-Kulmalan mukaan radikaaleja oli ollut suomessa ennen 1960-luvun loppuakin, mutta sitä ennen he olivat olleet vain yksinäisiä susia, niin sanottuja ”vihaisia nuoria miehiä”. 1960-luvun lopulla radikalismi alkoi ammentaa voimansa joukkovoimasta.³⁵²

Edellä esiteltyihin mielipide- ja yleisönosastokirjoituksiin on suhtauduttava pienellä varauksella. Kuitenkin ne todistavat vastaansanomattomasti sen, mistä paikallisessa julkisuudessa keskusteltiin: *vallankumouksesta*. Opiskelijapoliitikot ja -toimittajat sekä asevelipoliitikot ja -toimittajat ymmärsivät käsitteen selkeästi eri tavalla. Risto Alapuron mukaan 1900-luvun alun tapahtumat vaikuttivat vielä kylmän sodankin aikakaudella siihen, mitä vallankumouksen käsitteellä ymmärrettiin suomalaisessa julkisessa keskustelussa. Suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa 1910-luvun lopulta 1960-luvulle käsitteen merkitys kytkettiin vasemmistoon – lähinnä kommunisteihin. Käsite liitettiin julkisessa puheessa vuoden 1917 Venäjän bolševikkien vallankumoukseen ja Suomen sisällissotaan 1918. Porvarillisessa kielessä vallankumous-sanan käyttöön liittyi usein pelko työväenliikkeestä kumpuavan vallankumousyrityksen – ”kapinan” toisinnosta.³⁵³ Vaikka yleismaailmallisesti ”vallankumous” ei ole käsitteenä sidottu vain yhteen poliittiseen traditioon, oli asia näin suomalaisessa poliittisessa keskustelussa.³⁵⁴

Alapuron tulkinnan mukaan jossain määrin aina 1960-luvulle asti tämä vallankumouksen käsitteeseen rakentunut kehikko määritteli suomalaisen poliittisen elämän kahtiajakoa: vallankumouksellisiin kommunisteihin ja muihin. 1960-luvulla tapahtuneiden yhteiskunnallisten muutosten takia käsitteen merkitys suomalaisessa poliittisessä käytössä kuitenkin muuttui. Ensinnäkin SKP:n ja SKDL:n uudistumisen sekä uusvasemmiston nousun myötä vallankumous-käsitteen ja sosialismin luonnetta alettiin tulkita vasemmiston piirissä uudella tavalla. Lisäksi vuosikymmenen nuoret ja ylioppilaat alkoivat ymmärtää vallankumouksen laajempaan paljon käsitteenä – heille se viittasi johonkin abstraktimpaan vallankumouksellisuuteen. Opiskelijaliikkeessä se yhdistettiin varsinkin kolmannen

³⁵¹ Veikko Heinonen, *Kotien kasvatusoikeus ja kasvatusvelvollisuus uusmarksilaisten käsiin?*, AL 20.6.1972; Unto Salo, *Vallankumous sukkasillaan hiipien*, AL 6.12.1971.

³⁵² Mäki-Kulmala 1988, 53–54.

³⁵³ Alapuro 2003, 542–549, 551–560.

³⁵⁴ Esimerkiksi Suomen itsenäistymiseen vuonna 1917 voitaisiin liittää sana vallankumous, mutta näin ei vain ole suomalaisessa poliittisessa puheessa tehty.

maailman vapaustaisteluihin ja vallankumouksiin sekä Yhdysvaltain vastaiseen anti-imperialismiin.³⁵⁵ Opiskelijoiden kirjoituksissa ”vallankumous” ei siis 1960- ja 70-lukujen taitteessa enää pelkästään viitannut vuoden 1918 sisällissodan toisintoon, vaan sanalle oli monia muitakin merkityksiä.

Maailmankuvan perusilmeelle merkittävät kokemukset ennen 1960-lukua kokeneille asevelipoliitikoille ja Aamulehden informaatiiosotureille vallankumouksen käsitteen merkitys ei kuitenkaan ollut muuttunut. 1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla vallankumous viittasi heille yhä – perinteisessä porvarillisessa katsantokulmassa – kommunisteista kumpuavaan ”kapinan” vaaraan. Varsinkin vähemmistökommunismien nousu hieman myöhemmin 1970-luvulla nähtiin vallankumouksen uhkana – yrityksenä yhteiskunnan valtarakenteen hitaasta murtamisesta ja neuvosto-Suomen toteuttamisesta. Tällaiseen kuvaan asevelitoimittaja Matti Arjanteen ”oppi-isä” professori Kullervo Rainio liitti myös informaatiiosota-käsitteensä.³⁵⁶ Itse tamperelaisen aseveliaatteen näkökulmasta 1970-taitteessa oli siis kysymys samanlaisista ”vaarojen vuosista” kuin 1940-luvun lopulla: kommunismi uhkasi jälleen rakasta isänmaata.

Kaupungin asevelipiirien suhtautumista opiskelijoihin voi selittää osaltaan akselin synnynnäinen ideologinen jako omiin ja vihollisiin – suomalaisiin ja kommunisteihin. Markus Laineen ja Ville Peltosen mukaan 1960-luvulla sadankomitealainen pasifismi oli aseveliakselin toimesta leimattu kommunistiseksi toiminnaksi ja vielä 1980-luvullakin aseveliakselin hankkeita vastustaneita ympäristöaktivisteja oli haukuttu puoluekannasta riippumatta ”kommunisteiksi”.³⁵⁷ Vaikkeivat kaikki opiskelijaliikkeen nuoret itseään kommunisteiksi mieltäneekään, miellettiin heidät asevelipiireissä aatteen vastustajiksi, vallankumouksellisiksi kommunisteiksi. Aseveli- ja Tamperehengen sisäistänyt asevelipoliitikko tai -toimittaja ei siis välttämättä tehnyt eroa liberaalin Kyösti Lallukan tai vasemmistolaisen Jouko Raivion välillä. Muut kuin selvästi oikeistolaisen maailmankatsomuksen omaavat opiskelijat nähtiin siis yksinkertaisesti ”kommunisteina”.

Korkeakoulukamppailun, tiedostustaistelun ja paikallispoliittisten väentöjen taustalla määriteltiin siis myös yhteiskuntajärjestelmän muotoa. Aamulehdessä asevelipoliitikot ja -toimittajat näkivät vasemmisto-opiskelijoiden tähtäävän tiedotuksen ja korkeakoulutuksen keinoin kommunistiseen vallankumoukseen Suomessa. Monet Aviisissa kirjoittaneet itseasiassa haikailivatkin vallankumouksesta – eivät kuitenkaan välttämättä aina sellaisesta vallankumouksesta, mitä aseveljet vallankumouksella ymmärsivät. Opiskelijat vastaan kaupunki -konflikti oli pohjimmiltaan kielellistä

³⁵⁵ Emt.

³⁵⁶ Alapuro 2003, 559.

³⁵⁷ Laine & Peltonen 2003, 367.

määrittelykamppailua erilaisten yhteiskuntajärjestelmien paremmuudesta, mutta usein kamppailua hämärsi (osittain myös kiihdytti) samojen sanojen erilaiset merkitykset eri osapuolille.

Tämän toki ymmärsivät jotkut aikalaisetkin. Syksyn 1969 ilmoitussaarron yhteydessä Torsten Peltomo analysoi Aviisissa vallankumous-sanan käyttöä. Kirjoittajan mukaan julkisuudessa – hän viittasi varsinkin Aviisia ympäröivään kohuun – kyseisellä sanalla ymmärrettiin iästä riippuen eri asioita. Kirjoittajan näkemyksen mukaan ”kokoomuksen eläkevaarit” yrittivät propagandasyistä pelotella kansalaisia väkivaltaisella vallankumouksella, johon he väittivät nuorten tähtäävän. Peltomon mukaan Aviisin nuoret, jotka kuuluvat ”ensimmäiseen itsenäisessä Suomessa syntyneeseen ja rauhassa eläneeseen sukupolveen” eivät ymmärtäneet vallankumouksen viittaavan mihinkään väkivaltaiseen. Kirjoituksessa nähtiin, että erilaiset tavat ymmärtää vallankumous-sana, olivat sukupolvien välisen kuilun määrittävä tekijä. Tämä ”vallankumouksen peikko” – kuten Peltomo sitä nimitti – oli yhteiskunnallisten sukupolvien välisessä dialogissa ilmenneen katkoksen syy. Vallankumous-sanan käsittämisen erot Peltomo selitti mannheimilaisittain eri ikäpolvien erilaisilla kokemuspohjilla: syynä maailmankuvien eroavaisuuksiin oli erilaiset käsitykset Suomen viimeisimmistä sodista.³⁵⁸

³⁵⁸ Torsten Peltomo, *Vallankumouksen peikko*, Aviisi 28.11.1969.

6. Identiteettipolitiikan kentällä

Syksyllä 1969 alkaneen ilmoitussaarron aloittaneessa Aamulehden yleisöosaston kirjoituksessa paikallisia yrittäjiä neuvottiin lopettamaan Aviisissa ilmoittaminen, koska lehti on ”suomalaisen yhteiskunnan vastainen”³⁵⁹. Kirjoittajana oli nimimerkki ”Suomalainen”. Saarron aloittajaksi on mainittu Aamulehden päätoimittajaksi vuoden 1970 alussa siirtynyt Raino Vehmas.³⁶⁰ Jos näin oli, Aamulehden tuleva päätoimittaja siis katsoi Aviisin kirjoitusten olevan *suomalaisuuden vastaisia*. Aviisin ja Aamulehden palstoilla kamppailleita opiskelijoita ja aseveliakselin toimijoita erotti toisistaan myös tulkinta suomalaisuudesta. Kuten opiskelijoiden hampaisiin useampaan otteeseen julkisuudessa joutunut kirjallisuuden professori Kauko Kyyrö Aamulehdessä totesikin: ”Isänmaasta on nyt kysymys”.³⁶¹ Sisäkkäin muiden aikaisemmin mainittujen määrittelykamppailujen kanssa kamppailtiin opiskelijat vastaan kaupunki -konfliktissa myös kansallisen identiteettipolitiikan kentällä.

Elina Martikaisen mukaan tamperelaisen aseveliakselin toimijoille aseveljeys merkitsi puhunnan tapaa, jolla hahmotettiin ryhmän identiteettiä. Aseveliakselin kunnallispoliittiset toimintatavat sisälsivät epäkansanvaltaisia piirteitä. Martikainen näkee, että näistä konkreettiseen toimintaan liittyvistä epämiellyttävistä konnotaatioista irti päästäkseen aseveljet korostivat liikkeen aatteellisen puolen mielekkyyttä. Siksi asevelitoimijan identiteettiin kuului korostuneesti liikkeen ”isänmaallista syntyhistoriaa, kansan yhtenäisyyttä ja aseveljien suomalaiskansallista tehtävää” puolustava mentaliteetti.³⁶² Vastustajakseen tämä sota-aikaan kytkeytynyt nationalistinen diskurssi sai nuorten kansainvälistä vastuuta peräävän puhunnan: kolmannen maailman ihmisistäkin piti pitää huolta!³⁶³ Aseveliakselin sukupolviliike tunsi olevansa suomalaisuuden asialla ja opiskelijoiden demokraattisen rintaman sukupolviliike tunsi olevansa ihmisyyden asialla. Nämä kaksi katsantokantaa kansalliseen identiteettiin muodostivat merkittävän osan aatteiden konfliktista.

³⁵⁹ Suomalainen, *Yritysten johtajille*, AL 22.10.1969.

³⁶⁰ Mäki-Kulmala 1988, 77.

³⁶¹ Kauko Kyyrö, *Isänmaasta on nyt kysymys*, AL 8.3.1970. Kyyrö käsitteli kirjoituksessaan nuorison suhtautumista maanpuolustukseen.

³⁶² Martikainen 2009, 161–162.

³⁶³ Ylioppilasmaailman 1960-luvun lopun uusvasemmistolaisessa ajattelussa vallankumous kytkeytyi sanana vahvasti kolmannen maailman imperialismista vapautumisen pyrkimykseen. Esimerkiksi vuonna 1969 perustetussa Tricont-nimisessä ryhmässä ajateltiin, että kolmannen maailman vallankumouksia voitiin tukea vastustamalla imperialismia ja kapitalismia kotimaassa. Ks. Alapuro 2003, 555–556.

6.1 Kokemus ja käsitys sodista

Historioitsija Marja Tuomisen käsityksen mukaan 1960-luvulla suurien ikäluokkien ja sitä vanhempien sukupolvien todellisuuskäsityksiä erotti toisistaan kokemus sodista.³⁶⁴ Mielipiteet talvi-jatkosodista olivat usein erottavana tekijänä myös opiskelijat vastaan kaupunki -vastakkainasettelun osapuolien suomalaisuuskuvissa. Hieman ennen ilmoitussuuren alkua syksyllä 1969 Aamulehdessä ja Aviisissa oli vaihdettu mielipiteitä Tampereella järjestettävistä jatkosodan päättymisen 25-vuotis- ja ylimääräisten kertausharjoitusten alkamisen 30-vuotismuiston juhlallisuuksista. Aviisin pääkirjoituksessa toivottiin, että Tampereella marssittaisiin mieluummin rauhan kuin sodan puolesta: ”Natsien tunnusten kaiuttelijoiden pettymykseksi on todettava, että yhtenäisyydestä vaahtoaminen ja sapelien kalistelu kiinnostaa tämän hetken nuorisoa kovin vähän.”³⁶⁵

Aamulehdessä ihmeteltiin ”äärivasemmiston” lehtien kirjoittelua juhlallisuuksia kohtaan. Kaupunginvaltuuston puheenjohtajan, sosialidemokraatti ja sotaveteraani Eino Loikkasen (s.1920) mukaan ”sotaonnettomuudesta” selvinneet veteraanit eivät todellakaan toivoneet samanlaisia kokemuksia muille.³⁶⁶ Molemmat osapuolet olivat siis rauhan puolella, mutta silti oltiin eri mieltä. Asevelisukupolven aatteen omaksuneet ja 1960-luvulla aikuistuneet ymmärsivät talvisota-diskurssin eri tavoin. Aviisissa vanhempien polvien sotien muisteleminen määriteltiin ”sotaa lietsovaksi hengeksi” ja Aamulehdessä ”sodanvastaiseksi”. Nuorille talvisodasta puhuminen tarkoitti sodan ihannointia ja vanhemmille se tarkoitti uhrausta ja kansan henkistä yhdistyvyyttä.³⁶⁷

Sama teema oli käyty läpi Tampereella jo aikaisempina vuosina. Vuonna 1964 paikallinen nuoriso oli ollut yhtä ymmärtämätön, miksi vanhemmat sukupolvet halusivat muistella sota-aikoja. Tuolloin oli muisteltu talvisotaa 25-vuotisjuhlallisuuksien yhteydessä. Nuorten arvostelu ei tuolloinkaan ollut kuitenkaan ottanut huomioon, että veteraanien muistopuheissa oli nimenomaan toivottu, ettei tulevien sukupolvien tarvitsisi kokea sodan julmuuksia. Elina Martikaisen mukaan asevelipolven halukkuus muistella ja analysoida sota-aikaa lisääntyi 1960-luvulla. Martikainen arvelee, että se johtui nuorempien polvien lisääntyneestä sota-aikojen myyttejä kyseenalaistavasta sadankomitealaisesta pasifismista.³⁶⁸

³⁶⁴ Tuominen 1991, 384–385.

³⁶⁵ *Aseisiin?* Aviisi 3.10.1969. Vaikka Jouko Raivion aikaisissa pääkirjoituksissa olikin toisinaan pasifistinen ja vanhempiä sukupolvia sotimisesta arvosteleva vivahde, ei Raivio itse ainakaan ollut aseistakieltäytyjä. Vuonna 1968 hän oli reservin vänrikki. HMA, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry, Cd 10 Aviisin sopimusneuvosto, pöytäkirjat 1967–68, 70–71, päätoimittajaksi 1969–70 ehdolla olleiden tiedot.

³⁶⁶ *Sotaveteraanien juhla Tampereella*, AL 1.10.1969.

³⁶⁷ Ks. myös Martikainen 2009, 64.

³⁶⁸ Martikainen 2009, 57–58.

Myös 1970-luvun taitteen lehtiteksteissä nimenomaan sota-ajan kokeminen ja kokemattomuus tuntuu muodostuvan eri-ikäisiä toisistaan erottavaksi tekijäksi. Esimerkiksi vuonna 1971 Aamulehden kirjoituksessa haastatellut sotainvalidit totesivat, ettei nuori polvi ymmärrä kovan sota-ajan yhdistävää voimaa. He arvelivat radikalismia muoti-ilmiöksi. 61-vuotiaan Martti Aunelan mukaan nuoret haluavat vain näyttää kuinka paljon viisaampia he ovat. Aunela kuitenkin epäili kuinka nykynuorille kävisi tosipaikan tullen: ”Mitähän ne sanoisivat jos se Mao tulisi tänne hallitsemaan?”³⁶⁹ Paikallislehti *Tammerkosken* kirjoituksessa on jopa aistittavissa eräänlainen asevelihenkisen sotasukupolven katkeruus yliopiston opiskelijoita kohtaan:

Takavuosina Tampereen kaupunki ponnisteli ylettömästi saadakseen keskuuteensa korkeimman opinahjon nuorison hyväksi. Ja kaupunki onnistuikin pyrkimyksissään. Sama sukupolvi, joka tämän on saanut aikaan, taisteli henkensä ja verensä hinnalla isänmaallemme vapauden, jonka turvin kaikkalainen edistys yksinomaan on ollut mahdollinen. Mutta kuinka suhtautuu tämä nuori polvi, jonka edestä nämä ponnistelut on suoritettu, niihin jotka heidän puolestaan ovat työskennelleet? Lyhyesti sanoen: törkein häpäisyin. Ylioppilasnuorison nimissä ilmestyvässä lehdessä vanhempi polvi tuomitaan hornan kattilaan.³⁷⁰

Tamperelaisen aseveliakselin sukupolviliikkeen maailmankatsomuksen perusilme oli syntynyt sota-aikana Neuvostoliittoa vastaan. Kommunismia vastaan sotiminen oli liikkeen avainkokemus.³⁷¹ Aseveljet jatkoivat yhteistyötään sotien jälkeen politiikan saralla. Kommunismin laillistamisen ja sen saaman kansansuosion myötä he alkoivat pelätä, että kommunistit saattaisivat Neuvostoliiton tuella päästä maan johtoon. Elina Martikainen kiteyttää hyvin toisen maailmansodan jälkeisen poliittisen aseveliaatteen ytimen:

Talvisodassa aseveljiä oli yhdistänyt ulkoinen uhka eli venäläiset, sodan jälkeen heitä yhdisti sisäinen uhka eli kommunistit. [...] Kommunisteihin projisoitiin edelleen vuoteen 1918 liittyen pelon ja epäilyksen tunteita, joista sosialidemokraatit olivat sodissa 1939–1945 puhdistuneet.³⁷²

Reaalipolitiikan takia aseveljien oli kätkevä sodanaikana kehittynyt venäläisvastaisuus ja tämän seurauksena julkiseksi poliittiseksi vastustajaksi muotoituivat suomalaiset kommunistit. Esimerkiksi kokoomuslainen Lauri Santamäki (s.1907) – yksi tamperelaisen aseveliakselin alkuperäisistä toimijoista – koki, että talvisodassa kyse oli ollut itsenäisyystaistelusta. Hän näki, että tämä sama itsenäisyystaistelu kommunismia vastaan oli jatkunut sotien jälkeen sisäpolitiikassa.³⁷³

³⁶⁹ Eeva Särkkä, *Sankaruus on itsensä Uhraamista*, AL 1.12.1971.

³⁷⁰ *Vuoden vaihtuessa*, Tammerkoski 1/1971. Aviisissa tähän tekstiin vastattiin kirjoituksella: *Viel elää isäin henki*, Aviisi 22.1.1971.

³⁷¹ Ks. esim. Laine & Peltonen 2003, 357; Laine & Peltonen 2000.

³⁷² Martikainen 2010, 48–51.

³⁷³ Martikainen 2009, 39.

Aseveliakselin ideologian sisäistäneille – syntymävuodesta riippumatta – poliittinen toiminta kommunistisiksi katsottuja tahoja vastaan oli jatkuvaa itsenäisyystaistelua neuvosto-ideologian muodostaman uhkan kanssa.

6.2 Suhtautuminen Neuvostoliittoon

Monena vuotena Aamulehdessä virisi itsenäisyyspäivän tienoilla kirjoittelua ja keskustelua opiskelevan nuorison asenteesta itsenäisyyteen ja suomalaisuuteen. Varsinkin loppuvuodesta 1969 Aamulehdessä pohdittiin eri sukupolvien suhtautumista maamme itsenäisyyteen.³⁷⁴ Itsenäisyyspäivänä 1969 sekä lehden pääkirjoitus että päätoimittajan paikalta vuoden vaihteessa väistyvän Väinö Peltosen pakina oli omistettu ”sukupolvien ristiriidalle”. Mannheimilaiseen tyyliin lehden pääkirjoituksessa vanhojen ja nuorten välille nähtiin kokemuksellinen ero: sodan kokeminen. Sotakokemukset määrittivät suhtautumisen itsenäiseen Suomeen ja sen naapuriin. Valkoisten riveissä sisällissodassa 1918 nuorena poikana taistellut Peltonen (s.1902) näki aikakauden ongelmana lahkolaisajattelun, jossa ”toiset näkivät Venäjän edelleen historiallisena mörkönä ja toiset taas epäinhimillisen täydellisenä ihanneluomuksena.”³⁷⁵

Sosiologi Risto Alapuron mukaan Suomen politiikan pitkiä linjoja määriteltäessä 1900-luvulla merkittävimpään rooliin nousee juuri suhde itäiseen naapuriimme sekä vuoden 1918 sisällissotaan. Oikeistolaisesta näkökulmasta katsottuna kommunismi oli aiheuttanut sisäisen uhan 1918 ja ulkoisen uhan 1939–1944. Ensimmäistä kertaa 1918 vuoden jälkeen sisäinen uhka kohdattiin jälleen 1960- ja 70-luvuilla, kun maan sivistyneistön jyrkkä kommunismin vastaisuus rakoili. Tähän nimi ”uudet vaaran vuodet” viittaakin. Alapuron mukaan suomalaisten opiskelijoiden radikalisoitumisen taustalla vaikutti heidän huomaamansa historiallinen ”petos”. Opiskelijat näkivät vuoden 1918 sisällissotaan liittyneen ”valkoisen valheen”. Sisällissodan kansallisen trauman purkaminen oli tuolloin vielä kesken ja monissa yhteyksissä siihen viitattiin vielä ”vapaussotana” ja ”punakapinana”. Opiskelijat

³⁷⁴ Ks. esim. Jumi, *Hyvinvoinnista kärsivä*, AL 9.12.1969; Jaakko Toiviainen, *Onko meillä aikaa muuttua?*, AL 6.12.1969; *Marssitaan (vaikka ylioppilaskunta päättikin toisin)*, AL 3.12.1970; Tampereen Opiskelevat Oikeistonuoret, *Ylioppilaatkin soihdunkulkueseen*, AL 3.12.1970; *Soihdut palavat*, AL 4.12.1970; Kari Mitrunen, *Soihdut ja haamuliberaali*, AL 5.12.1970; Ent. keskustaopiskelija, *Keskustaylioppilaat 6.12.*, AL 6.12.1970; Tampereen yliopiston länsisuomalaiset, *Länsisuomalaiset ja itsenäisyysmarssi*, AL 8.12.1970; *Kynttilän ääressä*, AL 6.12.1972. Ks. myös. Kauko Kyyrö, *Maltillisten on aika herätä*, AL 1.12.1969; *Talvisodan henki*, AL 30.11.1969; P.A., *Radikaalien radio ja tv*, AL 9.12.1969; Yrjö Silo, *Historia peilaa uskon ja luottamuksen voimaa*, AL 8.12.1972.

³⁷⁵ *Sukupolvien ristiriita*, AL 6.12.1969; *Nuorten ristiriita*, AL 6.12.1969; Jumi, *Anna arvo itsellesikin*, AL 6.12.1969. Huom. Väinö Peltonen kirjoitti nimimerkillä ”Jumi”.

huomasivat, että voittajien historiaa oli kerrottu heille totena. Tämän ymmärtäminen kallisti opiskelijoita työväenluokan ja Neuvostoliiton puolelle.³⁷⁶

Tämä ristiriita nuorten ja vanhempien maailmankuvissa oli tullut Tampereella esiin vuonna 1968 kun vasemmisto-opiskelijat olivat osoittaneet mieltään kaupungin järjestämässä ”vapaussodan” 50-vuotismuistojuhlissa huutelemalla veteraaneille: ”Alas lahtari, Alas Koli!”³⁷⁷ Yliopiston rehtorina toimi tuolloin seuraavana vuonna itsemurhan tehnyt Paavo Koli. Sotasukupolvien aatteiden ja ”valkoisen valheen” arvosteleminen yhdistyi siis myös yliopistohallinnon kritiikkiin.

Tapani Suomisen väitöskirjan sanomaa opiskelijaradikalismista voidaan tulkita Alapuron käsityksiä tukevasti. Eri Euroopan maiden 1960- ja 70-luvun vasemmistoradikalismeissa ei ollutkaan kyse nuorten uudennaisesta suhtautumisesta kommunismin teorioihin, vaan itseasiassa uudennaisesta suhtautumisesta kunkin maan omaan historiaa.³⁷⁸ Tämä näkyi Aviisin ja Aamulehden sivuilla esiintyneissä määrittelykamppailuissa. Kyseessä oli opiskelijatoimittajien ja asevelitoimittajien erilaisesta suhtautumisesta Suomen historiallisiin kulttuuri- ja yhteiskuntajärjestelmiin. Kyseessä voidaan nähdä olleen opiskelijoiden pyrkimys rakentaa uuden ikäpolven mentaliteettiin sopivaa muotoa kertomuksesta nimeltään Suomi. Merkittävimpänä erona näissä kahdessa kertomuksessa Suomesta olivat kotimaiset kommunistit. Sukupolviliikkeitä aatteellisesti erottavana tekijänä oli siis se, että nuoremmat olivat valmiita sisällyttämään myös kommunistit suomalaisuuden käsitteeseen, mutta näin ei ollut aseveliliikkeen laita.³⁷⁹

Samaan teemaan liittyi myös sukupolviliikkeiden erilaiset suhtauttamiset Neuvostoliiton perustajan syntymän vuosijuhliin. Marja Tuomisen mukaan 1970-luvun taitteessa, Leninin 100-vuotissyntymäpäivän tienoilla, Leninistä oli tullut nuorison keskuudessa muotia.³⁸⁰ Aseveliakselin Väinö Peltonen rinnasti kirjoituksessaan nuoren vasemmistopolven kiihkeän halun juhlistaa Leninin syntymäpäivää ja toisaalta haluttomuuden juhlia oman maansa itsenäisyyttä. Rivien välistä voidaan lukea, että Peltonen piti järjettömänä ylioppilaiden näkemystä Leninin syntymän juhlimista vuoden tärkeimpänä tapahtumana.³⁸¹ Aviisissa harmiteltiin Tampereen kaupungin nihkeää suhtautumista opiskelijoiden järjestämään vuosipäivää juhlistavaan teemaviikkoon keväällä 1970.³⁸² Valtiollisella

³⁷⁶ Alapuro 2010, 534–537.

³⁷⁷ Rentola 2003, 113–114. Vuonna 1921 syntynyt Paavo Koli oli sotaveteraani ja Mannerheim-ristin ritari.

³⁷⁸ Ks. Suominen 1997, 406–436.

³⁷⁹ Ks. Martikainen 2009, 62–63, 65.

³⁸⁰ Tuominen 1991, 342.

³⁸¹ Jumi, *Hyvinvoinnista kärsivä*, AL 9.12.1969.

³⁸² Jouko Raivio, *Marx loi perustan, Lenin rakennuksen*, 20.3.1970.

tasolla merkkipäivä huomioitiin näyttävästi. Lenin-juhlallisuuDET vietettiin Helsingin yliopiston juhlasalissa, jossa puhujana oli itse presidentti Urho Kekkonen.³⁸³

On helppo sanoa, että vuonna 1902 syntyneelle Peltoselle Leninillä ja Suomen itsenäisyydellä oli erilainen merkitys kuin 1960- ja 70-lukujen taitteen opiskelijoille. On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi presidentti Urho Kekkonen (s.1900) oli Peltosen ikätovereita ja silti hänellä oli vuosikymmenten taitteessa erilaiset käsitykset opiskelijaradikalismista sekä Neuvostoliitosta kuin Peltosella – vaikka molemmat olivat taistelleet maailmankatsomuksellisesti herkässä iässä Suomen sisällissodassa valkoisten puolella.³⁸⁴ Tällaisten yksinkertaistusten avulla voi ymmärtää sukupolviselitysten sudenkuopan: on kokoajan varottava puhumista kokonaisista ikäluokkia yhdistävistä aatteista. Paikallisia sukupolviliikkeitä yhdistäviä maailmankuvia voidaan kuitenkin selvästi mielekkäämmin hahmottaa.

Suomalaisuuden ytimessä on yksinkertaisesti sen määrittelemineN, *mitä suomalaisuus on*. Määriteltäessä mitä suomalaisuus on, täytyy kuitenkin myös määritellä mitä suomalaisuus ei ole. Suomen historiassa tämä on tarkoittanut valintaa idän ja lännen välillä. Määrittelykamppailuihin osallistuneiden tamperelaisten asevelitoimijoiden suomalaisuus oli määrittyneN sisällissodassa, talvi- ja jatkosodassa, vaaran vuosina, pitkällä jälleen rakennuksen 50-luvulla. Tamperelaisen opiskelijaliikkeen toimijoille suomalaisuuden käsite oli puolestaan määrittyneN ajankohtana, johon osuvat sellaiset tapahtumat kuten noottikriisi, 1960-luvun uusvasemmistolaisen kulttuuriradikalismi, sadankomitealaisen pasifismi, individualistisen mutta anti-imperialistinen amerikkalainen kulttuuri ja hullu vuosi 1968. Aseveljien sukupolviliikkeessä toimineille Neuvostoliitto oli määrittyneN sen vastustamisen tärkeyden kautta. Opiskelijaliikkeen sisällä merkitys Neuvostoliitosta oli määrittyneN sen vastustajan, maailmanlaajuisen kapitalismin, vastustamisen tärkeyden kautta. Näiden kahden sukupolviliikkeen identiteettien suhde kansallisen identiteetin määrittelyyn oli maailmankuvien toisistaan eroavaisuuden perusta. Paikallisessa aseveliaatteessa Neuvostoliitto ja kommunismi olivat identiteetin toiseus. Paikallisen opiskelija-aatteen toiseus muodostui puolestaan

³⁸³ Ks. Rentola 2005, 163–164. Kekkonen korosti Leninin merkitystä Suomen itsenäistymisen kannalta. Voidaankin olettaa, että kyse oli jossain määrin reaalipolitiikasta: tarkoituksena oli viestittää neuvostojohdolle, että jo Neuvostoliiton perustaja oli pitäneN Suomen itsenäistymistä tärkeänä, eikä nykyisten johtajienkaan sitä tulisi siksi kyseenalaistaa.

³⁸⁴ Täytyy myös muistaa, etteivät taustalla vaikuta aina pelkästään maailmankuvat tai mentaliteetit. Toki politiikassa on kyse myös henkilökohtaisesta eduntavoittelusta ja valtapelistä. Matti Virtasen (2001, 34) mukaan Kekkonen nuorten radikaalien puolella oleminen johtui presidentin omista poliittisista intresseistä. Hänellä oli halu nujertaa politiikkansa keskeisin vastavoima eli AKS-sukupoven akateemiset piirit. Juuri näitä piirejä vastaan opiskelijat kamppailivat korkeakoulujen hallinnonuudistuksen merkeissä. Kekkonen ja opiskelijoiden poliittisten päämäärien yhteneväisyyden Virtanen näkee myös yhdeksi syyksi ylioppilasradikalismin teholle.

porvarillisen ”valkoisen” Suomen totuudesta ja sille perustuneessa aseveliperinteen mukaisesta politiikasta.

Tutkielma alkoi viittauksella ensimmäiseen suomalaista yhteiskuntaa merkittävästi muuttaneeseen ylioppilaspolveen. Vuonna 1822 Turun yliopistoon kirjautuneiden Snellmanin, Runebergin ja Lönnrotin ympärille rakentuneen – eräänlaisen opiskelijaliikkeen – *Lauantaiseuran* pohjimmainen pyrkimys oli muuttaa sivistyneistön identiteetti suomalaiseksi, vaikka sen äidinkieli oli ruotsi. Alkoi yritys luoda Suomen kansan tarinaa osana muiden kansallisuuksien suurta kertomusta ja niin vuoden 1822 ylioppilaiden lauantaiseuran pohjalta muodostui suomalaisuusliike, fennomania.³⁸⁵ Porvarillisen näkökulman mukaan vuoden 1918 takia työväenaate ei voinut kuulua suomalaisuusliikkeen ytimeen. Sotien 1939–1944 seurauksena aseveliaatteessa suomalaisuuteen kuitenkin sisällytettiin jälleen myös sosialidemokraatit. 1960-luvulla nuoret pyrkivät lisäämään tähän kertomukseen suomalaisista myös kommunistit.³⁸⁶ Loppujen lopuksi tamperelaiset ylioppilasaktiivit ja -toimittajat sekä aseveliakselipoliitikot ja -toimittajat kamppailivat siis samasta asiasta kuin aikaisemmatkin sukupolvet Suomen historiassa: oikeudesta määritellä suomalaisuuden kertomusta.

³⁸⁵ Ks. Virtanen 2001, 74–77, 104–109.

³⁸⁶ Ks. Martikainen 2010, 49–54.

7. Uusi liike, uusi kieli ja uudet aatteet

Tässä luvussa tarkoituksena on tulkita keskeisimpiä aineistosta nousseita teemoja yleisemmällä tasolla. Millaisissa asioissa aseveliakselin ja opiskelijaliikkeen käsitykset poikkesivat toisistaan ja miksi? Luvun lopussa reflektoidaan tutkielmassa käytettyjen teoreettisten käsitteiden selittävyttä tutkimusongelman kannalta.

7.1 Määrittelykamppailuja vallan kentällä

Kummitus kulkee läpi Euroopan, anarkismin kummitus. Vanhan Euroopan kaikki vallat ovat yhtyneet pyhään ajojahtiin tätä kummitusta vastaan; Paavi ja Kreml, Kiesinger ja de Gaulle, ranskalaiset kirjailijat ja saksalainen poliisi... Kaikki tähänastinen yhteiskuntahistoria on valtataistelun historiaa.³⁸⁷

Näin ylioppilasvallankumousta kuvaili Helsingin *Ylioppilaslehden* poliittinen toimittaja Antti Kuusi vuonna 1968. Kuusen näkemyksen mukaan opiskelijoiden radikalismi oli saanut aikaan valtakamppailun vanhan vallan ja opiskelijoiden välille koko Euroopassa. Niin ikään koko siihenastisen yhteiskuntahistorian hän näki samankaltaiseksi vanhan ja uuden väliseksi ”valtataisteluksi”. Pierre Bourdieun määrittelykamppailu-teorioihin kuuluu olennaisesti se, että kaikki sosiaalisen toiminnan kentät nivoutuvat lopulta yhteen *vallan kentällä*. Määrittelykamppailuissa on siis pohjimmiltaan kyse vallasta. Historiantutkija Marja Tuominen on nähnyt, että Suomen 1960-luvun kulttuurimurroksessa oli kyse ”sukupolvihegemonian kriisistä”, kahden eri-ikäisen yhteiskunnallisen sukupolven välisestä symbolisella tasolla käydystä valtakamppailusta. Samalla tavalla opiskelijat vastaan kaupunki -konflikti voidaan nähdä ilmentymänä kahden eri aikakausien aatteita edustaneen sukupolvi liikkeen välisestä valtakamppailusta, jossa taisteltiin Tampereen aatteellisesta herruudesta.

Määrittelykamppailu -käsitteen käyttäminen on kuitenkin vain väline, jolla on ollut tarkoitus rajata sukupolvi liikkeiden väliset kiistat osa-alueisiin. Näistä kiistoista näemme sukupolvi liikkeiden maailmankuvia vahvimmin erottavat teemat. Ensinnäkin osapuolet olivat eri mieltä siitä, kenen tulisi saada päättää yliopistoa koskevista asioista. Aseveliakselin sukupolvi liikkeen mukaan valta tulisi olla pääasiassa professoreilla ja yliopiston taloudellisella rahoittajalla eli kaupungilla. Opiskelijaliikkeen mukaan myös opiskelijoilla tulisi olla valtaa yliopiston päätöksenteossa. Samankaltaisia – konkreettisia valtarakenteita koskevia – määrittelykamppailuja käytiin myös opiskelijapolitiikkaa ja kunnallispolitiikkaa koskien. Molempien osapuolien tavoitteena oli leimata vastustaja

³⁸⁷ Kuusi 1968, 70.

epädemokraattiseksi vallankäyttäjäksi: kaupungiksi kansalaisiaan vastaan ja kolmen kommunistin johtamaksi ylioppilaskunta-juntaksi.

Kolmas näkyvä kiistan kohde oli paikallinen sananvapaus. Aviisin kirjoituksissa väitettiin tiukkaan, että aseveliakselilla oli (Aamulehden välityksellä) Tampereella mediahegemonia, jolla se hallitsi ja rajoitti paikallista julkista keskustelua sekä pönkitti omaa valtaansa. Aamulehdessä opiskelijalehden kirjoitukset määriteltiin yhteiskunnalle vahingolliseksi propagandaksi, jonka tavoitteena oli yksiselitteisesti vallankumous. Tähän argumenttiin nojaten asevelihenkiset piirit pyrkivät parhaansa mukaan hiljentämään Aviisin. Tämä tietenkin vain vahvisti opiskelijoiden kuvaa akselin paikallisesta mediahegemoniasta. Julkisuuden kirjoittelusta kiistelemine ei ollut millään tavalla erillään korkeakoulu-, kunnallis- ja opiskelijapolitiikasta, sillä konfliktin molemmat osapuolet ymmärsivät, että tiedottamisella oli suuri rooli kamppailussa paikallisen vallan kentällä.

Edellä mainittujen teemojen lisäksi Aviisin ja Aamulehden sivuilla käytiin määrittelykamppailuja Suomen tulevaisuudesta ja menneisyydestä. Tulevaisuudesta kiisteltiin varsinkin silloin kuin osapuolet määrittelivät omia ja vastapuolen käsityksiä demokratiasta, kansanvallasta ja vallankumouksesta. Opiskelijaliikkeen ja aseveliakselin käsitykset siitä, mikä yhteiskunnan tulevaisuus oli, eivät eronneet toisistaan kovinkaan yllätyksellisellä tavalla. Vanhemman osapuolen mielestä tulisi jatkaa niin kuin ennenkin ja nuoremman osapuolen mielestä radikaali yhteiskunnallinen muutos oli välttämätöntä.

Menneisyydestä kamppailtiin erityisesti silloin kun määriteltiin Suomen historiallisten tapahtumien merkityksellisyyttä. Tällöin puhuttiin etenkin talvi- ja jatkosodista. Aseveliakselienhenkisten kirjoitusten mukaan sota-aikoina syntynyt kansankunnan (yhteistä ponnistusta korostava) henki määritteli suomalaisuutta ja Suomea. Opiskelijoiden kirjoituksissa puhe tästä hengestä nähtiin aina vuoteen 1918 juontavana ”valkoisena” valheena, jonka 1960-luvun murros oli paljastanut. Opiskelijaliikkeen mukaan oikeansuuntainen (vallankumouksellinen) henki oli syntynyt opiskelijaradikalismien yhteydessä vuonna 1968. On sanomattakin selvää, että kansankunnan menneisyyden ja tulevaisuuden määrittelemine on poliittisen vallankäytön ytimessä. Poliitiikassa tarkoituksena on päästä määrittelemään mistä olemme tulleet ja minne meidän tulisi mennä.

Mutta miten näitä maailmankuvia erottavia teemoja voidaan perustella? Miksi 1960- ja 70-lukujen taite oli sukupolviliikkeiden toimijoille mannheimilaisittain yhteinen mutta merkittävästi eri tavalla koettu aika? Minkä ikäisiä määrittelykamppailuihin osallistuneet olivat? Perustivatko he tulkintansa joihinkin avainkokemuksiin?

Määrittelykamppailuja tutkittaessa on oleellista tarkastella sitä, millaisia ryhmittymiä eri argumenttien taakse muodostui. Mannheimilaisen sukupolven käsitteen näkökulmasta oleellisia ovat näiden ryhmittymien jäsenten iät. *Merkittävimmit* määrittelykamppailuihin osallistuneet olivat kyllä jakautuneet kahteen eri-ikäiseen ryhmään, mutta eivät erityisen tarkasti tiettyihin ikäkohortteihin. Nuorin asevelihenkinen kirjoittaja, kunnallistoimittaja Matti Arjanne on syntynyt vuonna 1933. Vanhin opiskelijaliikkeen sisältä kirjoittanut oli Aviisin kiistelty päätoimittaja Jouko Raivio. Hän on syntynyt vuonna 1939. Tässä tapauksessa ikäeroa oli siis vain muutamia vuosia. Toisaalta Aamulehden päätoimittajana vuoden 1969 loppuun asti toiminut (opiskelijoita usein sen jälkeenkin lehdessä arvostellut) Väinö Peltonen oli syntynyt vuonna 1902 ja Aviisissa päätoimittajana 1971–1972 toiminut Veli-Antti Savolainen vuonna 1948. Tässä tapauksessa ikäeroa onkin jo lähes puoli vuosisataa. Mistään selkeistä ikäkohorteista osapuolet eivät siis muodostuneet.

Kaikki tunnistamani kirjoittajat opiskelijaliikkeen puheenvuorojen takana olivat – yhtä poikkeusta lukuun ottamatta³⁸⁸ – syntyneet 1939–1948. Asevelihenkinen puheenvuorojen takaa löytyvät kirjoittajat olivat puolestaan syntyneet 1902–1933. Vastakkaisia näkemyksiä esittäneet jakautuivat siis pääasiallisesti ryhmittymiin: noin 20–30-vuotiaat ja noin 40–70-vuotiaat. Opiskelijoiden 20–30-vuotiaat olivat kokeneet mannheimilaisen teorian mukaisen avainkokemuksensa (olivat siis noin 16–18 vuoden iässä) vuosien 1955–66 välillä ja asevelipiirien 30–70-vuotiaat vuosien 1918–1951 välillä. Tällaisen tulkinnan mukaan opiskelijoiden maailmankuvien perusilmettä olisivat siis määritelleet esimerkiksi sellaiset yhteiskunnalliset ilmiöt kuin Kekkonen valtaannousu, noottikriisi, nuorisokulttuurin tulo ja 60-luvun murros. Asevelipuolen avainkokemukset voisivat puolestaan liittyä sisällissotaan 1918, uuden tasavallan kehittämiseen 1920-luvulla, 1930-luvun oikeistoradikalismiin, 1930-luvun lamaan, talvi- ja jatkosotaan, 1940-luvun lopun vaarojen vuosiin ja 1950-luvun jälleenrakennukseen.

Suurin osa näistä yhteiskunnallisista murroksista tai tapahtumista ei kuitenkaan tullut merkittävällä tavalla ilmi sukupolviliikkeiden diskursseissa. Lehtiteksteissä sukupolviliikkeiden avainkokemuksiksi määriteltiin lähinnä vuosi 1968 ja sota-aika. Sota-ajan esille nousua selittää osittain varmasti se, ettei opiskelijaliikkeen sisältä kirjoittaneilla ei voinut juurikaan olla omia muistoja sota-ajasta. Opiskelijoista vanhin, Jouko Raivio oli jatkosodan päättyessä 4–5- ja asevelipiireistä nuorin, Matti Arjanne 10–11-vuotias. Raiviolla henkilökohtaisia muistoja sotavuosista ei todennäköisesti ollut paljoa, toisin kuin Arjanteella. Tästä syystä opiskelijat eivät

³⁸⁸ Aviisissa pakinoi TV-2:n toimitussihteeri Eero Silvasti (nimimerkki ”Dürer”) oli selvä poikkeus. Vuonna 1932 syntyneenä hän ei selvästikään kuulunut opiskelijoiden sukupolviliikkeeseen. Tämä kuitenkin vain vahvistaa sitä tulkintaa, että opiskelijat vastaan kaupunki -ilmiön yhteydessä on tarpeen puhua sukupolviliikkeiden maailmankuvista, ei kokonaisten sukupolvien.

voineet omiin kokemuksiinsa pohjaten ymmärtää sota-ajan yhdistävää merkitystä. Toisaalta vuoden 1968 kansainväliset, kansalliset ja paikalliset tapahtumat ilmensivät nimenomaan *nuorisoliikettä*, -*vallankumousta*. Arjanne oli jo tuolloin lähellä neljäkymmentä ikävuotta, eikä siinä iässä enää voi niin helposti samaistua nuorisoliikehdintää. Alle kolmekymppiselle Raiviolle tämä oli todennäköisesti helpompaa.

On myös hyvä tarkastella miten määrittelykamppailujen osapuolet jakautuivat ryhmittymiin poliittisen suuntautumisen osalta. Tässä mielessä mielenkiintoisinta on opiskelijaliikkeen puheenvuorojen taustalla olleet puoluepoliittiset kytkökset. 1960- ja 70-lukujen opiskelijaliike (tai opiskelijaradikalismi) on usein kytketty uusvasemmistolaisuuteen ja vähemmistökommunismiin. Tampereella, punaiseksi leimautuneessa yliopistossa, opiskelijaliikkeen keulahahmona oli 1960- ja 70-lukujen taitteessa kuitenkin liberaaliksi tunnustautunut Kyösti Lallukka. Hän sekä vuosina 1971–72 Aviisin päätoimittajana toiminut liberaali Veli-Antti Savolainen olivat molemmat merkittävässä roolissa siinä, miltä Tamperelainen opiskelijaliike näyttäytyi julkisuudessa. Vaikuttaa siis siltä, että vastakkainasettelun poliittiset rintamalinjat eivät siis ole hahmotettavissa yksinkertaisesti oikeisto–vasemmisto-akselille.

Toki esimerkiksi Savolainen käytti perinteisesti vasemmistolaisena pidettyä kieltä esimerkiksi arvostellessaan ”porvaristoa”. Savolainen kuitenkin mielsi itsensä nimenomaan liberaaliksi, ei vasemmistolaiseksi: hän sanoutui kirjoituksissaan irti vähemmistökommunismista ja kävi julkisuudessa väittelyjä sosialidemokraattio opiskelijoiden kanssa. Yhtälailta liberaalien tavoin Tamyn ”demokraattisen rintaman” hallituksissa olivat mukana paikalliset keskustalaiset opiskelijat. Se, että liberaalit ja keskustalaiset ovat sellaisessa liikkeessä mukana, missä yhtenä tavoitteena on ”porvariston” kukistaminen, kuulostaa poliittisessä kielessä hieman nurinkuriselta. Tällainen huomio kuitenkin itse asiassa tukee tulkintaa sukupolviliikkeiden eri käsitteille antamista erilaisista merkityksistä. Sanana ”porvari” yksinkertaisesti merkitsi aseveliakselin ja opiskelijaliikkeen kielenkäytössä erilaisia asioita. Erilaiset merkitykset sanoille ja käsitteille olivat muodostuneet eri aikakausina. Opiskelijaliikkeen puheeseen käsitteiden erilaiset merkitykset oli omaksuttu muutoksen 1960-luvulla ja näin ollen opiskelijaliikkeen sisällä ne käsitettiin eri tavalla kuin aseveliakselin sukupolviliikkeen kielenkäytössä, missä merkitykset sanoille olivat vakiintuneet ennen 1960-lukua. Opiskelijoiden uusi maailmankuva vaati myös uudenlaista kieltä. Risto Alapuron sanoin:

Uusi todellisuus vaati uutta, vanhasta puhdistettua kieltä.³⁸⁹

³⁸⁹ Alapuron mukaan (2003, 549–551) 1960-luvun ilmiöt muoivasivat suomalaista merkityskenttää merkittävästi.

7.2 Hulluuden hetki ja vallankumousmentaliteetti

Työväestön ja opiskelijoiden yhteinen rintama, ylioppilasvallankumouksellisten puheet ”suorasta toiminnasta”, huhut Neuvostoliiton suurlähettilään epäilyttävimistä toimista, vanhempien sukupolvien pelko väkivaltaisuuksista, Leninin syntymän 100-vuotispäivän juhlistamiset... Kimmo Rentola näyttää olleen varsin oikeassa tulkinnallaan Suomen yhteiskunnallisen tilanteen ”hulluudesta” 1960- ja 70-lukujen taitteessa.³⁹⁰ Opiskelijoista tilanne mahtoi tuntua siltä, että he elivät vallankumouksen aallonharjalla. Alapuro on Aristide R. Zolbergiin viitaten todennut, että tällaisia yhteiskunnallisia hulluuden hetkiä voi syntyä historiallisissa käännekohdissa: ”Kaikki vanha ja painostava näyttää sortuvan, uusi ja tuntematon nousee näköpiiriin vailla tarkkoja ääri viivoja mutta täynnä lupauksia.”³⁹¹ Vallankumoushurmoksessa eläneet nuoret eivät välttämättä tietäneet mihin he olivat kulkemassa, mutta jokin heidän käsityksissään heitä sinne ohjasi. Se jokin sijaitsi siis käsitysten tiedostamattomalla puolella.

Määrittelykamppailuissa toimittiin pitkälti tietoisella tasolla: perusteltiin – välillä jopa varsin akateemisella kielellä – eri yhteiskuntajärjestelmien ja poliittisten ideologioiden paremmuudesta. Näyttää kuitenkin siltä, että suurin yhtenäisen ymmärryksen puute vallitsi maailmankuvien tiedostamattomalla puolella. Opiskelijoiden kirjoituksissa jää konkreettisella tasolla epäselväksi, mitä vallankumouksella tarkoitetaan. Yksi asia oli varma: ”isien” arvot eivät edustaneet nuorten arvoja. Aviisin kirjoitusten kaupunginjohtajiin kohdistuvan toistuvan ”isittelyn” perusteella voidaan, sanoa, että aseveliakseli oli nuorten yhteiskunnallisen ”isäkapinan” kohde. Kyseessä näyttää olleen sukupolviliikkeen vallankumousmentaliteetti: vanha valta haluttiin yksikertaisesti vaihtaa. Sitä, miksi näin haluttiin tehdä, ei osattu täysin itsellekään selittää. Sukupolviliike eli vallankumoushurmoksen vallassa.

Toisaalta ei määrittelykamppailujen vanhempi ja konservatiivisempi osapuolikaan osannut täysin konkreettisella tasolla määritellä, mikä nuorten radikalismissa oli vikana. Aseveliakselin toimijoiden mielestä nuoret ymmärsivät demokratian, suomalaisuuden ja sotien perinnön väärin. He eivät voineet ymmärtää, miten nuoret ovat menossa aatteellisesti niin väärään suuntaan. Heille suomalaisuus ja jopa ihmisuus konkretisoitui talvisodan kaltaisessa vääryyden vastustamisessa. Tätä vääryyttä he kutsuivat kommunismiksi, ja niitä, jotka eivät jakaneet heidän käsitystään tästä todellisuudesta, he kutsuivat myös kommunisteiksi.

³⁹⁰ Rentola 2005, 404–411.

³⁹¹ Alapuro 1994, 97.

Myös Heikki Mäki-Kulmalan tulkintojen perusteella opiskelijaliikkeen kapinoinnissa valtaapitäviä vastaan ei pohjimmiltaan ollut kyse poliittisten maailmankatsomusten vaan mentaliteettien eroista: opiskelijaliike ei pyrkinyt muuttamaan mitään tiettyjä arvoja, vaan koko yhteiskunnan henkistä ilmapiiriä. Mäki-Kulmalan mukaan 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alkupuoliskon ”villi ja karnevalistinen” opiskelijaliike yritti luoda kokonaan uutta yhteiskunnallista symbolijärjestystä. Se kyllä halusi hajottaa perinteisen oikeiston kertoman myytin isänmaasta sekä päästä liittosuhteeseen työväenluokan ja vähävaraisten kanssa, muttei sillä lopulta ollut mitään tarkkaa päämäärää. Opiskelijoiden radikalismien päämääränä oli opiskelijaliike itse.³⁹²

Mäki-Kulmala itse on sitä mieltä, ettei sukupolvikonfliktilla ole välttämättä mielekästä selittää opiskelijaradikalismia.³⁹³ Hänen tutkielmansa osoittaa kuitenkin muuta. Jos opiskelijoiden tavoitteena oli uudenlaisen merkitysjärjestelmän luominen, niin mikä oli se järjestelmä, jonka he yrittivät korvata? Se oli aikaisempien sukupolvien rakentama yhteiskunnallinen symbolijärjestelmä. Eri aikakausien ihmisten erilaiset aatteet olivat vahvimmin konfliktin taustalla. Toki paikallisten nuorten joukossa oli myös oikeistolaisen mentaliteetin ja Tampere-hengen omaksuneita – ja toisin päin: vanhempien tamperelaisten joukossa oli varmasti näitä aatteita vastustavia. Kuitenkin tässä kahden yhteiskunnallisen liikkeen välisessä konfliktissa heijastuvat juuri vanhemmille ja nuoremmille sukupolville ominaiset maailmankuvat.

Tampereen (käsitteellisestä) herruudesta käydyt opiskelijat vastaan kaupunki -määrittelykamppailut ilmenivät päällisin puolin erilaisten artikuloitujen maailmankatsomusten – poliittisten ideologioiden muodossa. Mäki-Kulmalan mielestä opiskelijaliikkeen selittäminen pelkästään politiikalla on kuitenkin liian yksinkertaistavaa, sillä puoluepolitiikka oli vain muoto, jossa opiskelija-aktiivit artikuloivat todellisen sisäisen palonsa:

Kysymys oli mielestäni halu, opiskelijoiden ja laajemminkin uuden sukupolven ”libidon” törmäyksestä tiettyä symbolijärjestelmää vastaan. [...] Tämä halun törmäys symbolijärjestykseen koskettaa hyvin syviä mielen, kielen ja kulttuurin kerrostumia. Opiskelijaliikkeen kuvaukset ja arviot ovat latistuneet pahoin, jos sitä on pidetty ensisijaisesti ”politiikkana”.³⁹⁴

Mäki-Kulmala ei viittaa opiskelijoiden libidolla seksuaaliseen haluun, vaan juuri jonkinlaiseen mentaliteettiin – tiedostamattomaan toimintaa ohjaavaan käsitykseen.

³⁹² Mäki-Kulmala 1988 58, 67–68, 142. Mäki-Kulmala ei itse käytä käsitteitä ”mentaliteetti” ja ”maailmankatsomus”.

³⁹³ Mäki-Kulmala 1988, 60.

³⁹⁴ Mäki-Kulmala 1988, 14.

Ei kuitenkaan pidä tässä yhteydessä unohtaa, että 1960-luvun kulttuurimurroksessa oli kyse myös seksuaalikumouksesta.³⁹⁵ Eikä sitä, että nuortaistolaisuuden suosion syyksi on toisinaan mainittu se, että heillä oli ”parhaat bileet”.³⁹⁶ Ehkäpä parhaat bileet on sotien ja lamojen lisäksi yksi niistä asioista, joka toimii yhä vain uudelleen uusien yhteiskunnallisten sukupolvien mobilisaation lähteenä. Ehkä niillä voisi selittää osan nuorten vallankumouksellisen mentaliteetistakin. Ainakin eräs tamperelainen ajattelija on nähnyt nuorten vallankumoukseen osallistumisen taustalla romantiikan nälän. Lauri Viidan romaanissa *Moreeni* Tampereen Pispalasta kotoisin oleva Paavali liittyy syksyllä 1917 punakaartiin vastakkaisen sukupuolen tähden. Näin kirjailija perustelee Paavalin päätöstä:

Ei suinkaan poliittista nuorisoa ole missään, seurustelevaa vain, semmoista, jolle vallankumoukset, isänmaat, jumalat, tieteet ja taiteet ovat mitä oivallisimpia tervalastuja suupalona kytevään lemmennälkään.³⁹⁷

7.3 Sukupolvi liikkeen aatteet ja diskursiiviset avainkokemukset

Historiantutkimuksessa sosiologien teoreettisia malleja on usein käytetty vain tutkimuksen välineinä – tulkinnan apukeinoina. Kari Teräksen mielestä teorioiden suhteen historiantutkijoiden tulisi kuitenkin ryhtyä aikaisempaa aktiivisemmin dialogiin sosiologissa kehitettyjen teorioiden kanssa. Ei siis pidä kysyä pelkästään, että mitä tämä teoreettinen malli antaa minun tutkimukselleni, vaan myös, että mitä minun tutkimukseni voisi antaa tälle teoreettiselle mallille.³⁹⁸ Tässä työssä sosiologisia malleja on hyödynnetty paljon, ehkäpä historiantutkimuksen kontekstissa jopa epätavallisen paljon. On siis tarpeen yrittää reflektoida käsitteiden selittävyttä opiskelijat vastaan kaupunki -konfliktin yhteydessä. Tutkielmassa on nojattu varsinkin *yhteiskunnallisen sukupolven* ja *yhteiskunnallisen liikkeen* käsitteisiin.

Sukupolvia koskevan teoreettisen mallin yhteiskunnallisen selittävyden mielekkyyttä on epäilty.³⁹⁹ Tärkeimmäksi olenkin kokenut tarpeen perustella sukupolvien vaihtelun merkitystä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tämän olen tehnyt tarkastelemalla kahden paikallisen eri-ikäisistä koostuvan yhteiskunnallisen liikkeen välistä dialogia yhteiskunnallisesti herkässä tilanteessa (vuosikymmenten taitteeseen kuuluvat diskurssit vallankumouksesta, hulluista vuosista ja uusista

³⁹⁵ Ks. esim. Tuominen 1991, 106–107: ”Kun nuori sukupolvi uudelleen arvioi vanhemman sukupolven arvoja, sen päämäärätön ja usein tiedostamaton kapina kärjistyy sukupuolikäyttäytymisen alueella, joka on tarkimmin tabujen vartioima.”

³⁹⁶ Ks. Kontula 2002, 12.

³⁹⁷ Viita 1956, 78–79.

³⁹⁸ Teräs 2005, 141. Samaa mieltä on Markku Hyrkkänen (2002, 17–18). Hyrkkäsen mukaan teorian jatkokehittäminen on jopa kaikkien teoriaa käyttävien velvollisuus.

³⁹⁹ Esim. Toivonen 2003, 119–120.

vaarojen vuosista). Tämän tutkielman yhtenä tarkoituksena on ollut osoittaa, että kun halutaan löytää eroavaisuuksia yhteiskunnallisten sukupolvien välillä, voidaan hyvin kohdistaa huomio *paikallisiin sukupolviliikkeisiin ja niitä yhdistäviin aatteisiin*. Vaikka yksilöiden käsitykset maailmasta sekä ajasta ovatkin subjektiivisia ja ainutlaatuisia, on sukupolviliikkeiden jäseniä yhdistävistä maailmankuvista löydettävissä selkeitä viitteitä.

Erialaisten mentaliteettien yhteentörmäyksestä on selkeästi kyse silloin kun keskustelukumppanit keskustelevat samasta reaali maailman tapahtumasta tai kielellisesti samasta käsitteestä, mutta käsittävät sen toisistaan niin poikkeavalla tavalla, etteivät lopulta pääse yhteisymmärrykseen edes siitä, että mistä keskustellaan. Filosofin Ludwig Wittgensteinin ajatuksiin pohjaten voidaan tulkita, että osapuolet *pelasivat eri kielipelejä*: toinen osapuoli puhui 1910-luvun lopun vallankumouksista ja toinen Kuuban vallankumouksesta 1950-luvun lopulla, toinen puhui väkivaltaisesta vallankaappauksesta kotimaassa, toinen abstraktimmasta yleismaailmallisesta anarkistisesta liikkeestä. Uskoakseni juuri tällaiseen mentaliteettien eroavaisuuteen viittasi jo Karl Mannheim 1920-luvulla.⁴⁰⁰ Sama aika on todellakin eri aika eri ihmisille. Tamperelaisen julkisuuden määrittelykamppailuissa tämä ilmeni parhaiten siinä, kuinka kiistelyn osapuolet käsittivät yhteiskunnallisessa mielessä merkittävät sanat, historialliset tapahtumat ja ilmiöt täysin toisistaan poikkeavalla tavalla.

Kuitenkin – kuten Matti Virtasen fraktiomallin kautta voi hyvin ymmärtää – sama aika on eri aika myös samanikäisille ihmisille. Ei siis olekaan kovin mielekäästä puhua kokonaisten sukupolvien aatteista, sillä menneisyyden kokonaisten kansallisten ikäryhmien käsityksiä ei voida perinpohjaisesti tutkia. Ja jos tutkitaan, kyse on aina muutamien ikäryhmän edustajien käsitysten yleistämisestä koko ryhmän käsityksiksi. Virtanen puhuikin ”sukupolvifraktioista”, ja vielä tarkemmin näiden fraktioiden ”etujoukoista”. Fraktion Virtanen ymmärtää suhteellisen samanikäisistä koostuvaksi ja yhteistä asiaa ajavaksi ryhmäksi. Lähes samaan asiaan tässä työssä on viitattu ”sukupolviliikkeen” käsitteellä. Virtasen fraktioista poiketen en ole määritellyt sukupolviliikkeiden toimijoita ensisijaisesti tiettyjen ikäkohorttien mukaan, vaan määrittelykamppailuihin osallistuneiden kirjoitusten perusteella. Tässä olen, kirjoittajien taustojen lisäksi, hyödyntänyt kirjoitusten sukupolvi- ja liiketietoisuutta eli kirjoituksissa esiintyneitä diskursseja sukupolviliikkeistä.

Voidaankin sanoa, että aseveliakselin ja tamperelaisten opiskelijoiden sukupolviliikkeet ovat olemassa – sellaisina kuin ne on tässä tutkimuksessa kuvattu – vain lehtien tekstien määrittelykamppailuissa. Ymmärtääkseni juuri tällaiseen ajatukseen ovat viitanneet myös Semi

⁴⁰⁰ Saksalaisen taidehistorioitsija Wilhelm Pinderin ajatuksiin viitaten Mannheim (2007, 283) puhui sukupolville ominaisista sisäisistä päämääristä (inner aim) ja sisäsyntyisistä tavoista (inborn way) kokea elämää ja maailmaa.

Purhonen ja Matti Hyvärinen kun he ovat puhuneet sukupolvien ja liikkeiden diskursiivisista luonteista. Sukupolviliikkeiden yhteydessä voisi puhua myös diskursiivisesti opituista sukupolvista ja niiden avainkokemuksista. Julkisuuden keskusteluissa luotiin kertomusta liikkeestä ja sukupolvesta. Näistä kertomuksista ”opittiin” mikä on oman sukupolviliikkeen avainkokemus. ”Oikeita avainkokemuksia” yritettiin määrittelykamppailuissa myös oikeastaan ”opettaa”. Tämä kävi hyvin ilmi jo aiemminkin mainitusta Kyösti Lallukan kirjoituksessa, jonka hän oli kohdentanut abiturienteille. Kirjoituksessa hän selitti tuleville opiskelijoille kaiken oleellisen opiskelijaliikkeen tarinasta: vuoden 1968 merkityksestä ja aseveliakselista paikallisena päävastustajana. Näin uudet opiskelijat tiesivät jo yliopistoon kirjautuessaan, miten heidän tuli ikäpolvensa ja liikkeensä edustajina maailmaa jäsentää.

Näyttää kuitenkin siltä, ettei tällaisia liikkeiden avainkokemuksia voinut kokonaan omaksua ilman omia todellisia kokemuksia tapahtumista. Esimerkiksi asevelihenkisten puheenvuorojen suorat viittaukset sodan kokemisen merkitykseen ilmenivät lähinnä sellaisissa teksteissä, joiden kirjoittajat olivat todella itse olleet rintamalla. Esimerkiksi Matti Arjanne ei siis suoraan viitannut sota-ajan yhdistävään henkeen. Arjanne kuitenkin selvästi ymmärsi tämän diskursiivisen ulottuvuuden merkityksen liikkeen kertomukselle ja identiteetille.

Yksilön käsitysten kokonaisuuden perusilmettä määrittävät hyvin monet muutkin asiat kuin varhaisaikuisuuden merkitykselliset yhteiskunnalliset tapahtumat. Nuoruuden voimakkaasti koetut tapahtumat saattavat kuitenkin muodostaa yksilön käsityksille pohjan, johon yhteiskunnallinen toiminta perustetaan vielä vuosikymmenien jälkeenkin. Tällainen avainkokemus voi myös muodostaa ”kollektiivisesti jaetun maailmankuvan” silloin kun saman kokemuksesta syntyneen tulkinnan ympärille syntyy yhteiskunnallinen liike. Jos sukupolviliike on vahva ja sen kertomus on houkutteleva, saattavat sen aatteen omaksua myöhemmin myös nuoremmat ikäpolvet. Näin näyttää käyneen niin aseveliakselin kuin opiskelijaliikkeenkin tapauksessa. Opiskelijaliikkeen tarinaan hyppäsivät mukaan aina vaan uudet ylioppilaskerrat. Matti Arjanne ja Raino Vehmas ovat puolestaan hyvä esimerkki aseveliliikkeen nuoremasta kaartista.

Sukupolviliikkeiden toimijoiden omat identiteetit olivat vahvasti sidoksissa oman liikkeen kertomukseen. Tästä syystä toimijoiden motiiveja toiminnalleen onkin löydettävissä myös itse sukupolvi- ja liiketietoisuudesta. Kun liikkeestä tulee sekä yksilön maailmankuvan toteuttamisen keskeisin väline että sen keskeisin määrittäjä, ei yksilö tunne olevansa enää mitään ilman liikettä. Mäki-Kulmalan mukaan opiskelijaliikkeen perimmäinen tarkoitus oli liike itse. Näkisin, että myös asevelihenkisten toimijoiden keskeisenä motivaation lähteenä oli aseveliakseliliike.

8. Päätelmiä: sukupolvien välisen vuoropuhelun merkitys

Ylioppilaat on usein nähty sukupolvien tulenkantajina ja uusien ajatusten äänitorvina – Matti Virtasen määritelmän kaltaisina sukupolvifraktioiden etujoukkoina. Aina uusiutuvien isänmaantovopolvien hartioille on historian saatossa laskettu Suomen tulevaisuus. Näihin väkevästi ja radikaalisti yhteiskunnassa vallitsevaa symbolijärjestelmää kyseenalaistaviin nuoriin on usein liitetty sana vallankumous. 1960- ja 70-lukujen taitteessa vallankumous oli sanana kaikkien huulilla – jotkut olivat aivan varmoja, että sen toteuttajaksi nousisi uusin ylioppilaspolvi. Tämä ei ole ihme, sillä ei tämä polvi juuri mistään muusta puhunutkaan. Opiskelijaliik ehdintään liittyi viehtymys vallankumouksen mystiikkaan. Aikaisempien radikaalipolvien tavoin esikuvaa haettiin Ranskan vallankumouksesta vuodelta 1789 ja Venäjän vallankumouksesta vuodelta 1917, tai sitten lähempää vuoden 1959 Kuubasta tai vuoden 1968 Euroopasta. Myös tamperelainen opiskelijapolvi esitti kaupunkia hallinneelle aseveliakselille vallankumoushaasteen.

Tutkielman tavoitteena oli selvittää, millaisten aatteiden yhteentörmäyksestä tässä opiskelijoiden ja kaupungin välisessä konfliktista oli kyse. Konfliktissa molemmat osapuolet korostivat liikkeiden kertomuksia. Varsinkin kertomusten syntyhistorialla perusteltiin oman liikkeen paremmuutta. Aseveliakseli-liikkeen tarinallinen tausta oli talvi- ja jatkosotien puolustusvoitto. Liikkeen aatteellinen ydin oli siis suomalaisen yhteiskunnan puolustaminen sitä hajottamaan pyrkiviltä voimilta. Opiskelijaliikkeen kertomuksen aatteellinen perusta oli puolestaan vuoden 1968 kansainvälisessä, kansallisessa ja paikallisessa opiskelijaliik ehdinnässä. Vuoden tapahtumat merkitsivät sitä, että vanhempien polvien rakentaman maailmanjärjestyksen epäkohdat oli tiedostettu kaikkien länsimaisten opiskelijoiden keskuudessa. Tästä seurasi nuorten keskuudessa kollektiiviseksi koettu maailmaa muuttamaan pyrkivä mentaliteetti. Yhteiskunnallisen murroksen vuosikymmenellä aikuistuneiden opiskelijoiden maailmankuva ei ollut sovitettavissa kaupungin sodan perinnöstä kumpuavaan henkiseen järjestykseen. Sukupolviliikkeiden välisessä vuoropuhelussa oli katkos.

Opiskelijat vastaan kaupunki -vastakkainasettelun yhteydessä määrittelyn kohteena olivat varsinkin seuraavat asiat: kansanvalta, yhteiskuntajärjestelmän muoto ja kansallinen identiteetti. Julkisuudessa kiisteltiin siis perustavanlaatuisesti yhteiskunnallisiin arvoihin sidoksissa olevista asioista. Tästä syystä kannanotot olivat puolin ja toisin kiivaita. Nuorten uusi maailmankuva vaati myös uuden kielen. Määritelmät sanoille demokratia, suomalaisuus ja vallankumous poikkesivat osapuolien kesken merkittävästi. Merkityksellisistä asioista keskusteltiin kaiken lisäksi siis myös eri ”kielillä”.

Tapani Suomisen mukaan on ilmeistä, että 1960- ja 70-lukujen opiskelijaradikalismien yhteydessä käyty julkinen keskustelu on voinut ”suuresti vaikuttaa yhteiskunnallisten prosessien suuntaan”.⁴⁰¹ Matti Virtasen ohella Marja Tuominen on nähnyt sukupolvien vaikutuksen yhteiskunnalliseen kehitykseen merkityksellisenä. Tuomisen mukaan sukupolvien ”todellisuuksien ja tulkintojen ristiriitaan sisältyy paitsi kulttuurin kriisi myös kulttuurin muutoksen siemen.”⁴⁰² Jo Karl Mannheim ajatteli samoin. Hänen mukaansa sukupolvien vaihtelu on merkittävää kulttuuriperinnön jatkuvuuden kannalta. Tähän prosessiin kuuluu keskeisesti myös se, että uudet sukupolvet valitsevat kulttuuriperinnöstä vain sellaiset asiat, joille on heidän aikansa kulttuurisessa tilanteessa käyttöä. Hyljätessään osan vanhempien sukupolvien kulttuuriperinnöstä, he myös luovat mahdollisuuden uudenlaisen kulttuurin syntyyn.⁴⁰³

Kun Mannheim puhui sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta, hän ei kuitenkaan ajatellut sen tarkoittavan pelkästään sitä, että vanhempi polvi opettaa nuorempaa, vaan että toisinaan opettajana saattavat toimia myös nuoremmat.⁴⁰⁴ Eräänlaisen opettajan roolin 1960- ja 70-lukujen tamperelaiset opiskelijat omaksuivatkin: he kertoivat – omalla varsin räiskyvällä tavallaan – miten asiat heidän mielestään olivat. Toisissa asioissa heidän tulkinnoissaan paistoi historiattomuus ja nuoruuden naiivius (vallankumoushirmos, Neuvostoliiton ihailu), mutta toisissa asioissa heidän voi nähdä todella olleen ihmisyyden ja demokratian puolestapuhujia (heikompien puolelle asettuminen, aseveliakselin epäkansanvaltaisen poliittisen kulttuurin kritisoiminen).

Opiskelijat vastaan kaupunki -kiistan ohessa vuosia julkisuudessa käsitellyt aiheet koskivat syvällisesti paikallisen poliittisen ja symbolisen järjestelmän menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Opiskelijat toivat radikaalisti uudenlaisia ajatuksia sotien perintöön nojanneeseen henkiseen ilmapiiriin. Useampia vuosia kestäneen konfliktin on täytynyt vaikuttaa osapuolten sekä muun yleisön käsityksiin ajasta ja maailmasta. Jos aatehistoriallisessa mielessä uskomme, että tietynlaiset käsitykset johtavat tietynlaiseen toimintaan, voidaan olettaa, että opiskelijat vastaan kaupunki -vastakkainasettelulla oli myös merkitystä yhteiskunnalliselle kehitykselle.

⁴⁰¹ Suominen 1997, 436.

⁴⁰² Tuominen 1991, 385.

⁴⁰³ Mannheim 2007, 294.

⁴⁰⁴ Mannheim 2007, 301.

Lähteet ja kirjallisuus

I ARKISTOLÄHTEET

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA)

Yhteiskunnallisen korkeakoulun/Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry

CD:10 Aviisin sopimusneuvosto, pöytäkirjat 1967–68, 70–71

F:1 Aviisin kirjeistöä

Da:5 Lähetetyt kirjeet 1969–70

E Saapuneet asiakirjat

Saapuneet kirjeet 1970 I–II

Tampereen kaupunginarkisto (TKA)

Tampereen kaupunginvaltuuston kokouspöytäkirja 13.5.1970

Tampereen yliopiston ylioppilaskunta (Tamy)

Ylioppilaskunnan vuosikertomukset 1968–1972

Aviisin vuosikertomukset 1968–1972

II PAINETUT LÄHTEET

Lehdistö

Aamulehti (AL) 1968–1972 (ei mukana kuukausia 6–8)

Aviisi 1968–1973, 16/2004, 1/2009, 12/2012

Kansan Lehti (KL) 2.2.1968, 9.10.1969

Hämeen Yhteistyö (HY) 3.2.1968

Tammerkoski 1–2/1971

Aikalaiskirjallisuus

Kuusi, Antti. *Ylioppilaitten vallankumous*. Otava, Helsinki 1968.

III INTERNET-LÄHTEET

Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, verkkojulkaisusarja A2.

Mäki-Kulmala, Heikki. *Oman uhmansa vanki – Seppo Toiviaisesta ja hänen maailmastaan*. Tampereen yliopisto 2007.

[https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65448/oman_uhmansa_vanki_2007.pdf?sequence=2] Luettu 10.4.2015.

Yleisradion Elävä Arkisto

Ensimmäiset kouluvaalit. Video: Ote Ajankohtaisen kakkosen lähetyksestä, Yle 21.2.1973.

[<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/ensimmaiset-kouluvaalit>] Katsottu 10.4.2015.

Informaatiotosota. Video: Puhemylly: Informaatiotosota, Yle 21.1.1972.

[<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/informaatiotosota>] Katsottu 10.4.2015.

Lehtisensaatioiden uhrit. Video: Hyvä Suomi (18) Lehtisensaatioiden uhrit, Yle 7.4.1979.

[<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2007/07/01/lehtisensaatioiden-uhrit>] Katsottu 10.4.2015.

Mies Hymyn takana – Urpo Lahtinen. Video: MIES HYMYN TAKANA. NOKIKKAIN, Yle 24.9.1968.

[<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/04/01/mies-hymyn-takana-urpo-lahtinen>] Katsottu 10.4.2015.

Porvarit menestyivät koulussa. Audio: Kouluneuvostovaalien tulokset, Yle 21.2.1973.

[<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/porvarit-menestyivat-kouluissa>] Kuunneltu 10.4.2015.

IV TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Alapuro, Risto. *Sosiaaliset verkostot ja kollektiivinen toiminta.* Teoksessa Ilmonen, Kaj; Siisiäinen, Martti (toim.) *Uudet ja vanhat liikkeet.* Vastapaino, Tampere 1998.

Alapuro, Risto. *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933.* Hanki ja jää, Helsinki 1994.

Alapuro, Risto. *Ulkoinen ja sisäinen: Suomen poliittisen kulttuurin pitkä linja.* Yhteiskuntapolitiikka 75, 2010:5.

Alasuutari, Pertti. *Toinen tasavalta: Suomi 1946–1994.* Vastapaino, Tampere 1996.

Blom, Raimo. *Muutosteesit.* Teoksessa: Melin, Harri & Nikula, Jouko (toim.). *Yhteiskunnallinen muutos.* Vastapaino, Tampere 2003.

Blåfield, Antti & Vuoristo, Pekka. *Kalevi Sorsan suuri rooli.* Kirjayhtymä, Helsinki 1985.

Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J.D.. *Refleksiiviseen sosiologiaan.* Joensuu University Press, Jyväskylä 1995.

Erola, Jani & Wilska, Terhi-Anna (toim.). *Yhteiskunnan moottori vai kivireki? Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus.* Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä 2004.

Haavio-Mannila, Elina; Roos, J.P. & Rotkirch, Anna. *Olivatko suuret ikäluokat murroksen moottoreita?* Teoksessa Purhonen, Semi; Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina.* Gaudeamus, Helsinki 2008.

- Hentilä, Seppo. *Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944*. Teoksessa Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka. *Suomen poliittinen historia 1809–2003*. WSOY 2004.
- Hurri, Merja. *Kulttuuriosasto. Symboliset taistelut, sukupolvikonflikti ja sananvapaus viiden pääkaupunkilehden kulttuuritoimituksissa 1945–80*. Tampereen yliopisto 1993.
- Hyrkkänen, Markku. *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere 2002.
- Hyvärinen, Matti. *Alussa oli Liike*. Vastapaino, Tampere 1985.
- Hyvärinen, Matti. *Opiskelijaliike kertomuksena*. Poliitiikka 4/1990.
- Hyvärinen, Matti. *Viimeinen Taisto*. Vastapaino, Tampere 1994.
- Ilmonen, Kaj. *Uudet ja vanhat liikkeet*. Teoksessa Ilmonen, Kaj; Siisiäinen, Martti (toim.) *Uudet ja vanhat liikkeet*. Vastapaino, Tampere 1998.
- Kaarninen, Mervi & Kaarninen, Pekka. *Sivistyksen portti – Ylioppilastutkinnon historia*. Otava, Helsinki 2002.
- Kaarninen, Mervi. *Murros ja mielikuva*. Vastapaino, Tampere 2000.
- Ketonen, Kimmo. *Ylioppilaat omalla asialla – Turun yliopiston ylioppilaskunta 1945–1997*. Turun yliopiston ylioppilaskunta, Turku 2001.
- Kolbe, Laura. *Eliitti, traditio, murros. Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta 1960–1990*. Otava, Helsinki 1996.
- Kontula, Anna. *Kuollut muttei kuopattu: taistolaisuus ja miten sitä muistetaan*. Pro Gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 2002.
- Korhonen, Anu. *Mentaliteetti ja kulttuurihistoria*. Teoksessa: Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit (toim.). *Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen*. SKS Helsinki 2001.
- Kortti, Jukka. *Ylioppilaslehden vuosisata*. Helsingin yliopiston Ylioppilaskunta, Helsinki 2013.
- Kujala, Antti. *Neukkujen taskussa? Kekkonen, suomalaiset puolueet ja Neuvostoliitto 1956–1971*. Tammi, Helsinki 2013.
- Kunelius, Risto & Reunanen, Esa. *The Medium of the Media. Journalism, Politics, and the Theory of “Mediatization”*. *Javnost - The Public* 19:4, 2012.
- Kunelius, Risto, Noppari, Elina & Reunanen, Esa. *Media vallan verkoissa*. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja A 112, Tampereen yliopisto 2009.
- Kuusi, Matti. *Suomalaisia opiskelijasukupolvia*. Teoksessa Pakarinen, Pete (toim.). *Frakkeja ja villapaitoja. Suomen ylioppilaskuntien liitto 75 vuotta*. SYL, Helsinki 1996.
- Laine, Markus & Peltonen, Lasse. *Sodasta politiikkaan. Tampereen aseveliakseli ja paikallisen hallintatavan sukupolviulottuvuus*. *Sosiologia* 4/2000.
- Laine, Markus & Peltonen, Lasse. *Ympäristökysymys ja aseveliakseli: ympäristön politisoituminen Tampereella vuosina 1959–1995*. Tampere 2003.

- Lamberg, Marko. *Nuoruus ja toivo – Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta 1934–2003*. Kampus Kustannus, Jyväskylä 2004.
- Mannheim, Karl. *Essays on the sociology of knowledge*. Edited by Paul Kecskemeti. Abingdon, Routledge 2007.
- Martikainen, Elina. *Aseveli Yrjö Silo ja asevelihenki Tampereella*. Tampere University Press, Tampere 2010.
- Martikainen, Elina. *Aseveli Yrjö Silo. Aseveljeyden henki ja käytäntö Tampereella sodan jälkeen*. Licensiaattityö, Tampereen yliopisto 2009.
- Miettunen, Katja-Maria. *Menneisyys ja historiakuva – suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2009.
- Mäki-Kulmala, Heikki. *Kankeat karnevaalit – opiskelijaliike Tampereen yliopistossa*. Tamyn julkaisusarja: 2/1988.
- Mäki-Kulmala, Heikki. *Surullisen hahmon toverit*. Poliitikka 4/1990.
- Mäki-Kulmala, Heikki. *Vamokap*. Työväentutkimus 2006.
- Paavolainen, Pentti. *Teatteri ja suuri muutto – Ohjelmistot sosiaalisen murroksen osana 1959–1971*. Kustannus Oy, Helsinki 1992.
- Palttila, Pertti. *Yliopisto ja kaupunki*. Teoksessa Palttila, Pertti & Kaarninen Mervi (toim.). *Tamperelainen yliopisto – Tarinoita yliopistosta ja kaupungista 1960–2010*. Tampereen yliopisto 2010.
- Pantti, Mervi. *Kaikki muuttuu... Elokuvakulttuurin jälleenrakentaminen Suomessa 1950-luvulta 1970-luvulle*. Gummerus, Jyväskylä, 1998.
- Parjanen, Martti. *Yliopiston kuohuva 60-luku*. Teoksessa Palttila, Pertti & Kaarninen Mervi (toim.). *Tamperelainen yliopisto – Tarinoita yliopistosta ja kaupungista 1960–2010*. Tampereen yliopisto 2010.
- Parjanen, Matti. *Ylioppilasradikalismi yhteiskunnallisena liikkeenä, sen synty ja kuolema*. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsyologian laitoksen tutkimuksia, Sarja A, 1/1983.
- Peltonen, Lasse. *Paikallisen hallintatavan polkuriippuvuus. Aseveliakselin tie rintamalta regiimiksi*. Yhdyskuntasuunnittelu 42:3–4/2004.
- Peltonen, Matti. *Matala katse – Kirjoituksia mentaliteettien historiasta*. Hanki ja jää, Tampere 1992.
- Peltonen, Matti; Kurkela, Vesa & Heinonen Visa (toim.). *Arkinen kumous – Suomalaisen 60-luvun toinen kuva*. SKS, Helsingin 2003.
- Pernaa, Ville & Niemi, Mari K. *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*. Edita, Helsinki 2005.

- Pietilä, Jyrki. *Elämästä ihmiselle – 130-vuotiaan Aamulehden historia*. Kunnallisneuvos C. V. Åkerlundin säätiö, Tampere 2011.
- Purhonen, Semi. Sukupolvien ongelma. Tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista. Helsingin yliopisto 2007.
- Purhonen, Semi. Sukupolvikäsitteen kolme ulottuvuutta – diskursiivisen dimension merkityssukupolvitietoisuuden rakentumisessa. *Sosiologia* 1/2002.
- Purhonen, Semi; Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Gaudeamus, Helsinki 2008.
- Rasila, Viljo. *Tampereen Historia IV*. Tampere, 1992.
- Rentola, Kimmo. *Kevään 1968 isänmaan toivot*. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Teräs, Kari. *Työväen verkostot*. Työväen historian ja perinteen seura, Helsinki 2004.
- Rentola, Kimmo. *Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949–1991*. Teoksessa: Simola, Matti (toim.). *Ratakatu 12 – Suojelupoliisi 1949–2009*. WSOY, Helsinki 2009.
- Rentola, Kimmo. *Vallankumouksen aave: vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970*. Otava, Helsinki 2005.
- Salminen, Esko. *Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980*. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.) *Suomen lehdistön historia 3: Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kustannuskiila, Kuopio 1988.
- Salminen, Esko. *Viestinnällä vallankumoukseen – Demokraattisen toimittajakoulutuksen aika 1960-luvulta 1980-luvulle*. Edita, Helsinki 2004.
- Salminen, Juhani. *Asevelijunta – Kertomus asevelisukupolven kommunismin vastaisesta taistelusta 1940–1959*. Gummerus, Jyväskylä 1996.
- Siisiäinen, Martti. *Opiskelijajärjestöjen 1900-luku*. Teoksessa: Tiihonen, Arto (toim.). *SYL. Sylkykuppai vai muutoksen moottori*. Suomen ylioppilaskuntien liitto, Helsinki 1989.
- Silvonen, Jussi. *Suomalaisen opiskelijaliikkeen valtiosuhteesta*. Poliitiikka 1990/4.
- Suominen, Tapani. *Ehkä teloitamme jonkun. Opiskelijaradikalismi ja vallankumousfiktiio 1960- ja 1970-lukujen Suomessa, Norjassa ja Länsi-Saksassa*. Tammi, 1997 Helsinki.
- Tommila, Päiviö (toim.) *SUOMEN LEHDISTÖN HISTORIA 5 – Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter*. Sanomalehtien liitto ry, Paikallislehtien liitto ry, Jyväskylä 1988.
- Tuominen, Marja. *Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia. Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Otava, Helsinki 1991.
- Vartiainen, Vesa & Kaarninen, Mervi. *Elämää ja taistelua. Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ja sen edeltäjät 1925–2010*. Tampereen yliopiston ylioppilaskunta 2010.
- Vesikansa, Jarkko. *Salainen sisällissota. Työnantajien ja porvariain taistelu kommunismia vastaan kylmän sodan Suomessa*. Otava, Keuruu 2004.

Vilkuna, Kustaa. *Kapina Kampuksella*. Jyväskylän yliopisto 2013.

Virtanen, Matti. *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2001.

Virtanen, Matti. *Sukupolven tasot, fraktiot ja elämänskaari*. Sosiologia 2/1999.

Virtanen, Matti. *Sukupolvet Bourdieun kentillä*. Teoksessa: Melin, Harri & Nikula, Jouko (toim.). *Yhteiskunnallinen muutos*. Vastapaino, Tampere 2003.

Ylikangas, Heikki. *Suomen historian solmukohdat*. WSOY, Helsinki 2007.

V MUU KIRJALLISUUS

Kurlansky, Mark. *1968 – Vuosi joka vavahdutti maailmaa*. Suomen rauhanpuolustajat, Helsinki 2008.

Seppälä, Raimo. *Tampereen Napoleon*. Otava, Helsinki 1983.

Viita, Lauri. *Moreeni*. 5.painos. WSOY, Helsinki 1956.